THEODORI BEZAE DE REPUDIIS ET DIVORTIIS TRACTATUS, ...

Théodore : de Bèze

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
2
38

Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

III. 18. 8

Digitized by Google

THEODORI BEZÆ
DE REPUDIIS ET DIVORTIIS TRACTATUS,

In quo pleræque de cauſis matrimonialibus controverſiæ ex Verbo Dei deciduntur.

Additur etiam Juris Civilis Romanorum, & Veterum de his rebus Canonum examen ad S. Veritatis & Æquitatis normam.

NOVIOMAGI BATAVORUM.

Typis REINERI SMETII. M·DC LXVI.

Digitized by Google

LECTORI S.

QUoties Tractatus hic ſub prælum venit, toties meruit æra Soſiis, & mare tranſiit. Quis enim inter eruditos Theologus vel Juris-conſultus (ſi modò veritatis amans) qui in deciſionibus controverſiarum matrimonialium non omnia noſtro Authori debet? Sed quid opus de præſtantiâ hujus operis dicere? laudet venales, qui vult extrudere merces, vino vendibili non opus eſt ſuſpenſa hedera, proba merx facilè fautorem repperit. Non eſt ergò quod in limine diu moreris, perge, cum Authore nunc age & tunc fave.

Digitized by Google

INDEX RERUM.

A.

ABraham & Saræ conjugium. 34
Abraham quomodo Agaram ejecerit. 264
Abſentia quæ ſit cenſenda deſertio. 223
Abſentiâ ſponſi vel ſponſæ interveniente, quid ſtatuendum. 131
Actio ex ſponſu. 238
Adulter an audiendus adverſus adulteram. 196
Adulter an adulteram, & contra, abjicere teneatur. 99. & denceps.
Adulterii convicti cur non admittendi ad miniſterium Eccleſiaſticum. 199
Adulterii pœnæ Canonicæ. 198
Adulterii accuſatio an perpetua. 197
Adulterium an neceſſario indicandum Magiſtratui. 184. & deinceps.
Adulterii cauſa divortio facto, an ſtatim ad nuptias convolare liceat. 241
Adulterio penitus diſſolvi conjugii vinculum. 168
Adulterio pollutam duci ab adultero non poſſe. 253
Ætatis in conjugiis ratio quatenus habenda. 246
Affines mariti an uxoris affines, & contra. 61, 62
Affinitas, affinium nomina, & eorum relatio. 42
Affinitas an ſponſi vel conjugis morte tollatur. 71
Affinitas an nudis ſponſalibus contrahatur. 63
Affinitas an quovis coitu contrahatur. 66
Affinitatis ſpiritualis vinculum nullum. 142. &c.
Affinitatis authores non ſunt inter ſe affines. 41, 42
Affinitatis, quaſi graduum, regulæ. 44. &c.
Agnati. 12
Ambroſii locus. 37. 40. 174. 217
Amitini nunquam inter ſe duo ſunt. 13

Digitized by Google

Amnonis inceſtus. 36
Amram amitam duxit. 33
Apoſtoli quatenus ἀναμάρτητοι. 211
Arelatenſis primæ Synodi canon expenſus. 178
Aſcendentes. 10
Athanaſii locus. 140
Athenienſium lex de orba à proximo cognato ducenda. 61
Auguſtini locus. 34. 55. 58. 110. 114, 115. 116. 143. 145. 175. 249, 254.

B.

Baptiſmi ſeptem dona à Papiſtis excogitata. 148
Baſilii locus. 53
Baſilio attributus canon expenſus. 195. 226
Eidem alter canon impurus attributus. 273
Benedictio male inhibitæ in ſecundis nuptiis. 166
Benedictio Eccleſiæ irrita, malis [illegible] 157
Boazi cum Rutha conjugium. 112
Bucerus in divortiis concedendis facilior quam par ſit. 189

C.

Calvini locus. 55, 56
Canonici inter ſe digladiantes. 67. 200
Canonici reprehenſi. 22 ad 41. 65 ad 69. 74 ad 80. 86 ad 97. 103 ad 130. 133. 144. 166. 172 ad 181. 193. 198, 199, 200, 201, 202, 214.
Catonis factum turpe. 190. 191
Chalcedonenſis Synodi canon obſervandus. 142
Chriſtianorum durities cur non ita toleranda, ut olim Iudæorum. 144
Chryſoſtomi ſententia de tollendo anathemate. 198
Ciceronis locus. 49

R E R U M.

Claudianum Senatus conſultum. 30
Cognati, & cognatorum nomina. 11. &c.
Cognationum gradus quomodo numerandi. 16. &c.
Concubina quid. 269
Concubinarii apud Scholaſticos major analogia cum Chriſto, quam digami. 271
Concubinatus intolerabilis in Eccleſia. 270
Concubinatum Leo Imperator primus ſuſtulit. 270
Conditio manifeſte impoſſibilis non obligat, contra Scholaſticos. 8. 9
cum Conditione inita ſponſalia non obligant. 7.8.9
Conjugii materia, forma & accidentia. 88
Conjugii cauſarum cognitionem tum ad Presbyterium, tum ad civilem Magiſtratum pertinere. 264. & deinceps.
Conjugii contractus partim divinus, partim humanus. 265
Conjugum interfectoribus conjugium immerito interdicitur. 262
de Conjugiis imparibus legum quouſque protendatur auctoritas. 246
Conjugia non ſatis religioſè culta Romæ. 238
Conjugia non pendent præcipue à contrahentib. 232
Conjugia rata poſſe penitus diſſolvi. 164
in Conjugiis ſpectandum non tantum quid liceat, ſed etiam quid expediat. 40
Conjugia jure fori non gubernari an benè dicatur. 268
Conſanguinei conjugum an inter ſe ſint affines. 62. & 63.
Conſenſitnè qui tacuit. 84
Conſenſus illegitimus non eſt conſenſus. 157

Conſobrinus. 13
Conſobrinorum nuptiæ licitæ. 37. & deinceps,
Continentiæ votum cur ſit illicitum, & ἀδύνατον ac proinde ſponſalia, nedum conjugia non infringat. 135. & deinceps.
Copula ſubſequens quælibet ſponſalia obligat. 9
de Corruptâ ſponſâ, obtruſâ pro virgine, quid ſtatuendum. 93
Cypriani locus. 114. 141. 198

D.

David cur vinxerit concubinas ſuas. 68. &c.
Debiti nomen non rectè à Canonicis explicatum. 202
Demoſthenis locus. 61
Deportatio conjugium non dirimit. 249
Deſcendentes. 11
Deſerere infidelem an poſſit fidelis. 215
Deſerta perſona an poſſit novum conjugium inire, ſuperſtite deſerente. 207. & deinceps.
Deſertor quis. 202, 216. & deinceps.
Deſertor quo loco ſit, ſi ignoretur, quid ſtatuendum. 222.
Deſertore redeunte, & uxorem repetente, quid ſtatuendum. 223
Deſertio quævis an conjugium dirimat. 218
Deſertione ſolvi matrimonium. 202. & deinceps.
Deus-dedit Papæ Canon ineptiſſimus expenditur. 145. & deinceps.
Diſcedere an poſſit fidelis à fideli. 220
Divortii novas cauſas nulli homini licuit verbo Dei adjicere. 230
Divortiorum cauſæ, ab Imper. excogitatæ, cur non admittendæ in conſcientiæ foro. 250. &c.
Divortium quid, & cur ſic vocatum. 15

Digitized by Google

Divortium primum Romæ ſerò factum. 238
Divortia cur olim privatim facere licuit. 264
Divortii libellum cur maritus dare peterat, uxor non item.

E.

Elephantiacum ſanus ſequi non modo non tenetur, ſed etiam prohibendus eſt. 200. & deinceps.
Elephantiaſis, & morb. inſanabilis contagioſus 102
Elephantiaſis conſummatum matrimonium non diſſolvit. 260. & deinceps.
Epiphanii locus inſignis. 175
Epiſcopos an ſit verum ſeſe non objeciſſe Imper. novas de repudiis & divortiis leges ferentib. 234
Ἐπεισάκτων *mulierum origo.* 98
Errore facta ſponſalia quatenus valeant. 88. &c.
Error perſonæ conſummato conjugio an poſſit objici. 163.
Euangelium quomodo non aboleat πολιτείας. 230
Eunuchorum ſponſalia & conjugia irrita & abominanda. 101. 174
Exectio. 98

F.

Fabiolæ repetitum conjugium. 268
Frigiditas. 98
Furor quatenus ſponſalia vitiet. 95
Furor conſummatum conjugium non dirimit. 243. & deinceps,
Sponſalia verbis de futuro concepta non obligant præciſe. 5, 6.

G.

Gallica Eccleſia melius quam Romana judicavit. 97.

Digitized by Google

Gloris filia an duci poſſit. 49
Gradus quid. 10, 11.

H.

Hieronymi locus. 116. 140. 174. 175. 188.
Hygini Pontificis locus. 143

I.

Idololatria certo reſpectu minus grave peccatum quam adulterium. 114. 235
Impuberum ſponſalia quatenus inutilia. 85
de Inceſtu leges divinæ ſunt inviolabiles & perpetuæ. 9
Inceſtus pœna. 72
Inceſtuoſa ſponſalia quæ? 9
Inceſtuoſæ conjunct. non omnes à Moſe expreſſæ. 51
Infidelium ſponſalia & conjugia. 106. ad 131
Infideles non omnes pares. 109
de Infidelibus non ducendis lex Moſis expenſa. 110.
Injuria major non ſemper efficit potiorem conditionem ejus, cui eſt illata. 159
Injuriæ condonatio non impedit judicium publici criminis. 185
Interdictio aquæ & ignis conjugium non tollit. 249
Inutilia ſi ſponſalia; an ſemper inutile conjugium. 154.
Ioſeph quomodo juſtus cogitans Mariam clam dimittere. 186. & deinceps.
Jus ſuum an poſſit conjux alteri cedere. 248
Juſtinianus continentiæ votum perperam urget. 201. 240.
Juſtinianus quomodo primus prohibuerit conjugia diſſolvi mutuo conſenſu. 239
Juſtini locus. 268

Leonis

R E R U M.

L.

onis Imperatoris Novella reprehenſa. 243. &c.
beri. 10, 11
uctus tempus rectè conſtitutum. 141 & 142
udovicus duodecimus uxorem cognitam, malè repudiavit. 88

M.

Magiſtratus civiles leges de conjugiis. 134. &c.
Magiſtratuum leges civiles de inutilibus conjugiis quatenus valeant. 134
Majores. 10, 11
Maritus quouſque mulieris caput. 183
Martini Quinti turpis diſpenſatio. 36, 79
Matrimonii characterem manere, inſulſum commentum. 173
Meretrices è lupanari ad conjugium educere, meritorium eſt opus Clementi tertio. 273
Μνηστεύεσθαι & γαμεῖν differunt. 1
in Monaſterium detruſio adulterii pœna à Satana excogitata. 201
Morbi turpes, diuturni, nec tamen copulam impedientes. 105
Moroſitas aut mala tractatio an dirimat conjugium. 219
Mors civilis non per omnia æquiparatur naturali. 236.
Morte diſſolvi conjugia quantumvis rata. 164
Moſis lex de excitando fratris ſemine explicata. 56

N.

Navarrenæ Reginæ conjugium cum Clivenſi Duce cur irritum judicatum. 163
Non debere, pro non teneri, Galliciſmus. 193
Nuptiarum benedictio. 2

Digitized by Google

O.

Officialis Curia. 267

P.

Paralyſis. 96
Parentes an conſummato matrimonio poſſint intercedere. 158. & deinceps.
Parentibus an cogantur liberi conſentire. 80, 81
Patria poteſtas. 80, 81
Paulus nihil adjecit Chriſti ſententiæ de divortio. 204. & deinceps.
Pellex quid. 269
Petrus quo jure Ananiam & Sapphiram occiderit. 266.
Platonis locus inſignis. 77
Plutarchi locus. 51
Pænitentia publica non adimit contrahendi matrimonii facultatem. [illegible]
Pænitentiæ certum tempus non rectè conſtitutum. 79. & deinceps.
Pontifices concubinatus fautores. 270. & deinceps.
Poſteri. 11
in Præſens tempus ſponſalia verbis concepta, præciſe obligant. 7
Propior gradus interdum non prohibetur, remotior autem prohibetur. 29
Prohibitorum graduum cognationis regulæ. 26. &c.
Prohibitionum affinitatis regulæ. 47. & deinceps.
Pudenda fratris quid apud Moſen? 52

R.

Rahab conjugium quomodo legitimum. 112
in Raptu quid conſtituendum. 257
Repudium quid. 4

Salo-

Digitized by Google

S.

Salomonis Rabbini ſententia expenſa. 55
Sampſonis conjugia illegitima. 112
Scholaſtici reprehenſi. 8. 76
Scortatio deſinere poteſt in conjugium: adulterium non item. 257
Servitus apud Paulum declarat matrimonii vinculum. 249
Servitus pœnæ non dirimit conjugium. 249
Sobrinus. 14
Sorores duæ ab uno duci non poſſunt, nec duo fratres accipi. 49. & deinceps uſque ad pag. 61.
[D]e Sponſo vel Sponſa duorum quid judicandum. 105
[S]ponſa obtruſa pro virgine, ſi deprehendatur corrupta. 247
[S]ponſalia cur inſtituta. 1
[S]ponſalia veterum. 4
[S]ponſalium denuntiatio publica. 2
[St]erilitas non dirimit matrimonium. 258
[Su]etonii locus. 49
[Sy]nodi ſextæ decretum expenſum. 119. &c.

T.

[Te]mpus inter ſponſalia & nuptias definiendum. 241
[Ter]tulliani locus. 107. 142.
[The]odoſius etiam poſt illegitimum divortium nuptias male concedit. 241
[Tole]tana Synodus prima concubinam permittit. 272
[Tole]tanæ Synodi octavæ canon ridiculus. 201
[Tride]ntinum conciliabulum à quo ſpiritu gubernatum. 120. & deinceps.
ejuſdem *diabolicum decretum.* 159
[Tride]ntinum concilium, in omnes Patres, atque

adeo

adeo in Papas præcedentes anathema pronuntiat. 159, 160

V.

Vis aut metus quatenus ſponſalia reddat inutilia. 87.

Vis aut metus an conſummato matrimonio poſſit objici. 162

Vitium ſeu morbus plenam conjugii conſummationem penitus impediens. 161, 162

Uxor an poſſit adverſus maritum petere divortium. 183. & deinceps.

Loci S. Litt. diligentiùs explicati.

Gen. II. pag. 105. Item XX pag. 34. Item XXXVIII pag. 56.
Exod. XXI. pag. 81.
Lev. XVIII, 16. pag. 51. *& deinceps.*
Deuter. V, 5 pag. 56. Item XXI, 1. pag. 111. Item XXII, 19. pag. 197. Item XXIV, 3. pag. 189. *& deinceps.*
II Samuel III, 1 pag. 192. Item XIII. pag. 36. Item XX. pag. 68.
Proverb. XVIII. pag. 189.
Job I, 12 pag. 80.
Esdr. IX. pag. 111.
Jerem. III, 1 pag. 192.
Matth. V, 32 pag. 169 *&c.* Item XIX, 6. pag. 170, 231. Item XXII, 25 pag. 57.
Johan. VIII, 11 pag. 191.
Roman. VII, 2 pag. 171.
I Corinth VII. pag. 115, 171, 191, 211, 241.
II Corinth VI, 14 pag. 108, 113.

DE

DE REPUDIIS ET DIVORTIIS.

DUo jam olim gradus in matrimonio fuerunt conſtituti, non tantùm in Eccleſia, ſicut ex Moſe (*a*) & Mathæo (*b*) colligi facile poteſt: verùm etiam ıter Græcos, apud quos μνηστεύειν & γαμεῖν fferunt: & jure Romanorum civili, (*c*) in ıo de Sponſalibus copioſe cavetur. Videntur tem ejus moris duæ potiſſimum cauſæ gerales fuiſſe: una, ut tanti momenti obli-ːio non protinus, ſed duobus demum diıctis gradibus perficeretur: altera, ut me- temporis intervallo, num aliquid fortaſſis ːt, quod matrimonii conſummationem ɔediret, tempeſtivè diſpiceretur, quoniam ːlicet conſummato matrimonio res in in-ˈum poſtea reſtitui in virgine nullo modo ːſt: in vidua, ſine infamia turpique ma- non poteſt. Addo quoque tertiam, cujus naxima habita fuit ratio in Chriſtiana ːſia, nempe ut honeſtas in hac ſancta corm conjunctione ſervetur, quod non fieſi ſtatim ut facta eſt ſtipulatio, ad concu-

 bitum

[a] *Deut.* 20. 7. [b] *Mat.* 1. 18.
[c] *tot. tit. D. & C. de ſponſ.*

Digitized by Google

bitum effreni libidinis impetu conjuges progrederentur. Certum autem illius inter ſponſalia & nuptias intercedentis temporis ſpatium ſub Lege, vel in primâ Eccleſiâ fuiſſe non lego: ſed recte videtur poſtea illud definiiſſe Eccleſia veluti trinundinâ promulgatione, in ſolemni videlicet cœtu facienda, ut ritè & ordine omnia in domo Dei ex Apoſtoli doctrinâ peragantur. Itaquè qui hunc morem aſpernantur, ſciant ſe ludibrio habere Eccleſiam Dei, quum plane ridiculum ſit, denuntiare futuram matrimonii benedictionem quod clam ſit conſummatum: & num aliquod ſit impedimentum, rebus non amplius integris, quærere. Quâ igitur fronte poſteâ pro virgine prodibit, quæ jàm cum marito concubuit? & benedictio quo pudore ab Eccleſia, quæ ludibrio habita fuerit, flagitabitur? Itaquè in hac Genevenſi Eccleſiâ recte illud obſervatur, ut qui tale quippiam admiſerint, antequàm illis benedicatur, culpam coram Eccleſiâ, præfante Miniſtro, agnoſcant: nec virginali habitu prodeat, quæ virginitatem antè tempus, pacto etiam marito, prodidit. Quibus verò (ut vulgò in Papatu fieri ſolet) precio accepto hujuſmodi promulgationes omittere nulla eſt religio, quod potius, quam ſacrilegorum nomen tribuas? Sed & illa ſolennis nuptiarum in Eccleſiâ benedictio vetuſtiſſima (*a*) eſt, & juſtis de

[a] *Tert. lib. 2. ad uxor. Ambr. epi. 70. lib. 9.*

de cauſis ſancita: non modo ut Deo (ſicuti par eſt) conſecretur individuæ conſuetudinis vitæ initium, verum etiam ut infinitis alioqui fraudibus occurratur. Chriſtianis certè admodum turpe fuerit, non conſciâ Eccleſiâ matrimonium inire, undè naſcantur futuræ Eccleſiæ membra, quum ipſos prophanas gentes conſtet ritibus pene infinitis ſua conjugia iis, quos falſò Deos arbitrabantur, conſecraſſe. Sed & prima illa conjugii Adami (*a*) à Deo ipſo, Evam Adamo tradentis, profecta benedictio, hanc futuris omnibus vere ſanctis conjugibus regulam omnino videtur præſcripſiſſe, ut qui conjugium initurus eſt, teſtibus cum Eccleſiâ Angelis, uxorem non tam ex parentum quàm ex Dei ipſius, per os Miniſtri ſui loquentis, manu traditam accipiat. Duobus igitur gradibus vere ſolenne & legitimum matrimonium inter prophanas etiam gentes perficiebatur: ſponſalibus nimirum, & nuptiis; ut vel illud Terentianum declarat: *Placuit, deſpondi, nuptiis dictus eſt dies.* Inde & id conſequitur, totidem eſſe ejus dirimendi vinculi gradus, nempe REPUDIUM, quo ſponſalia, & DIVORTIUM, anguſtiore ſignificatione appellatum, quo matrimonium, jam ipſa interveniente corporum copula conſummatum, dirimitur, ut diſerte declarat Modeſtinus (*b*). De utroq; igitur ſigillatim agemus, ac pri-

A 2

[a] *Gen.* 2. 22. [b] *L. inter ſtuprum,* 101. §. *divortium.* 1. *D. de Verb. ſignific.*

primum quidem de repudiis, ſive de ſponſalium diremptione.

De ſponſalibus ipſo jure nullis, ſive inutilibus.

Sponſalia propriè dicuntur dirimi quæ rata prius fuerunt, ac proinde legitimè contracta: nec enim ubi nullum eſt vinculum, infractioni locus eſt. Nihil tamen prohibet quominus de iis quoque ſponſalibus, & quidem priore loco, diſceptemus, quæ quum ipſo jure nulla ac plane inutilia ſint, impropriè dirimi dicuntur, quum potius vana ab ipſo ſtatim initio (quod ad obligationem attinet) fuiſſe declarentur.

Ejuſmodi ſunt autem in primis ſponſalia quæ ſolis verbis de futuro (*a*) (ut loquuntur) ſive purè, ſive additâ conditione concipiuntur, ut ſi quis dicat ACCIPIAM, non autem ACCIPIO. Nam, ut rectè declarat Lombardus (*b*), aliud eſt promittere quàm facere. Aliqua tamen in eo ſubeſt difficultas, quod ſponſalia ſuâ naturâ in futurum reſpiciant, quum in ipſis demum nuptiis uxor dicatur. Imo etiam verbo παραλαμβάνειν utitur Angelus apud Matthæum (*c*), de Joſepho jam deſponſo loquens, ut DESPONDERE nihil aliud ſit, quàm SE ACCEPTURUM SPONDERE. Neque vero dubium eſt, quin ſponſalia veteribus nihil aliud fuerint, quam ſponſio-

[a] *c. præterea c. requiſivit. extra De ſponſal.* [b] *Lombardus lib. 4. diſt. 27. & 28.* [c] *Mat. 1. 20.*

onſiones, id eſt, adhibitâ ſtipulatione ſolen-
s de accipienda uxore promiſſiones (*a*), ita
non tunc plena & abſque omni exceptione
ret futuri matrimonii obligatio, ſed liber-
: quædam relinqueretur recedendi à con-
ıctu & Sponſo & Sponſæ, ſi ita placuiſſet:
ıamvis ex ſponſo ageretur, & qui in culpa
ıt, QUANTI INTERERAT (*b*) dam-
retur. Chriſtiani verò, quibus meritò ſum-
ı ſemper religio fuit, de iſto contractu, cu-
: ſe auctorem Deus ipſe profitetur, quic-
am temere ſtatuere, ut obviam irent iſti
onſalium diſſolutioni, vulgatas illas de pa-
cendo, ſive ſerio promittendo matrimo-
), ſponſiones, non pro veris ſponſalibus,
æ ex ſolo partium conſenſu mutari non
ſſunt, ſed pro ſimplicibus promiſſis ha-
erunt. Inde diſcrimen illud verborum, in
eſens, vel in futurum tempus concepto-
n, quod ego quidem minimè inane eſſe
:o. Quemadmodum enim, exempli gra-
, qui ſic loquutus fuerit, *Vendam tibi hunc
dum*, nondum vendidit, ſed tantum ven-
ırum ſe promiſit, ac proinde nulla indè
io neque ex vendito, neque ex empto naſ-
ır, ſed ex promiſſo duntaxat: qui verò
it, *Vendo tibi hunc fundum*, etiam ſi addide-
, non niſi à certo die ab emptore poſſiden-
n, eo tamen ipſo momento vendidit: ita
m diſtinguendum eſt inter *Deſpondeo* &

 Deſpon-

l. 1. *&* 2. *D. de ſponſal.* [b] *Gellius lib.* 4. *cap.* 4.

Deſpondebo, *Accipio* & *Accipiam*, quoniam iſtis verbis non fit conjugium, ſed promittitur: illis verò contrahuntur ſponſalia, atque adeo matrimonium ipſum, quamvis non de facto (ut vulgò loquuntur) de jure tamen eo ipſo momento initur. Itaque poſt ejuſmodi ſponſalia de futuro duntaxat, ſi quis aliam ſibi vere deſpondit, rata erit poſterior promiſſio (*a*): ac proinde prior, quod ad obligationem attinet, vana fuiſſe declarabitur, quoniam aliud eſt reipſâ ſeſe obligare, quam faciendam obligationem promittere. At enim, inquies, quamtumvis ſimplex promiſſio conſcientiam ligat. Neque vero inficior longè rectius facere, qui fidem quoquo modo datam præſtet, quantum in ſe eſt, præſertim ſi jusjurandum interpoſitum ſit: (*b*) ac gravem etiam reprehenſionem in Eccleſiâ mereri, qui mutatæ voluntatis cauſam idoneam non afferet: (*c*) imo etiam in foro juſtè damnari, quanti intererat promiſſionem illam impleri, ſi in culpa fuiſſe deprehendatur (*d*). Sed tamen eum, qui tantum futuram promittit obligationem, exiſtimo videri poſſe omninò, quum tacitè ſaltem ſibi ſpatium ad ampliorem deliberationem petat, liberam ſibi facere mutandi conſilii facultatem, quod in iſto præſertim tanti momenti contractu meritò obſer-

[a] *Lateran. Conc. ſub Alex.* 3. *parte* 6. *& ſicut. extra De ſponſ.* [b] *Pſal.* 15. [c] *c. de illis. d. c. ſicut. extra De ſponſ.* [d] *Gell. lib.* 4. *cap.* 4.

obſervatur, ut ex ejuſmodi pollicitatione præciſe obligatus videri non poſſit (*a*).

De ſponſalibus non pure initis.

In ſponſalibus verò per verba (ut ajunt) de præſenti, ſed adjectâ conditione conceptis, has diſtinctiones obſervari volunt Scholaſtici (*b*). Primum, ut ſi ponatur res præterita vel præſens: veluti, ſi quis dicat, *Accipio te uxorem ſi hoc vel illud poſſides*, vel *ſi pater conſenſit*, & ea conditio jam extet, rata ſint ſponſalia: ſin verò non extet, nihil promiſſum intelligatur. Deindè, ut ſi conditio futurum reſpiciat, ea rurſùs diſtinctio adhibeatur, ut neceſſaria quidem habeatur quaſi completa, ac proinde ſit ex ſponſalibus ratum conjugium, ut, *Accipio te uxorem, ſi cras ſol oriatur*: ſi impoſſibilis, habeatur pro non adjecta, (*c*) ac proindè rata quoque ſint ſponſalia: ſi contingens, ut *Accipio te uxorem, modo cras hoc vel illud fiat*, idem de eâ judicetur, atque e ſimplici promiſſione per verba de futuro, ut paulò ante diximus. Denique ut ſi onditio vel contra matrimonii naturam ierit, veluti, *Accipio te uxorem ad bienum*, vel etiam turpis, ut *Accipio te orem, modo quæſtum ex corpore facias*, ıſmodi ſponſalia vana cenſeantur (*d*). Et c quidem fateor probabiliter dici, ſed

 ſepo-

c. requiſivit extra De ſponſ. [b] *Lib. Sent. 4. diſt. 28. uæſt. 2.* [c] *c. ſi conditiones extra De cond. appoſ.* d] *d. c. ſi conditiones. extra de cond. appoſ.*

ſepoſitis iſtis diſtinctionibus, eorum ſententiæ per omnia accedo, qui non niſi purè factis ſponſalibus, & quidem per verba de præſenti, conjugium prorſus ratum eſſe volunt, quo jure utimur in hac Genevenſi Eccleſiâ. Quoniam videlicet qui conditionem adjicit, quæcunque tandem illa ſit, in incertum loqui neceſſariò præſumitur: etiam ſi res jam certò eſſe poſtea comperiatur: ac proinde purus ac prorſus liber ipſius conſenſus eſſe non videtur, qualem tamen in hujuſmodi præſertim contractu requiri extra controverſiam eſt *(a)*. Itaque appoſita rei præſentis vel præteritæ conditione, concedo quidem actionem ex ſponſo naſci, de quâ ſuperiùs diximus: certam vero & inviolabilem rati matrimonii obligationem, non item. Certè ejus appoſitæ conditionis, quam omnibus ſatis conſtet prorſùs neceſſariam eſſe, non video quis uſus eſſe poſſit, quoniam nemo illam ſanæ mentis, niſi cum ludibrio, adhibeat. Quod autem impoſſibilis pro non adjecta cenſetur, ut valeat tanquam purè facta obligatio, ne id quidem facile probarim, ſi modo fuerit ex earum genere, quas prorſus impoſſibiles eſſe palam conſtiterit, ut ſi dicatur, *Accipio te uxorem, ſi digito cœlum tetigeris,* vel (cæcam alloquendo) *ſi me videris.* Nam qui ſic loquitur, ſeſe non modo in id conjugium non conſentire, ſed etiam cum ludibrio id rejicere, palam (meo quidem

[a] *Concil. Lateran. ſub Alex. 3. parte 6.*

quidem judicio) teſtatur, nedum ut purè videri poſſit conſenſiſſe. Sed quid ſi ſponſalibus appoſitâ conditione factis, copula ſit ſubſequuta? rectè ſanè reſponſum eſt ab Innocentio tertio (*a*), ejuſmodi hominem videri à conditione receſſiſſe.

De ſponſalibus inceſtuoſis.

Ipſô quoque jure invalida ſunt ſponſalia contra Dei voluntatem, nobis in ipſius verbo patefactam, contracta, cujuſmodi ſunt inceſtuoſa, itemque clandeſtina, id eſt, in quibus auctoritas eorum non intervenit, in quorum poteſtate vel alter contrahentium ſit conſtitutus. Inceſtuoſa ſunt, quæ cum cognatis vel affinibus, intra gradus prohibitos contrahuntur. Nititur autem iſta prohibitio jure tum divino, tum humano. Etſi enim videri poſſent, quæ Dominus hac de re per Moſen ſcripſit, ad ſolos Iſraëlitas pertinuiſſe, tamen ita ſe res non habet. Eſt enim univerſalis & perpetua iſtarum legum ratio, & legis ipſius naturæ pars, quamvis ipſo mundi initio neceſſitas coëgerit, quædam non ad unguem obſervare in iis, qui ex latere conjunguntur, & poſtea quoque, non ſine arcano myſterio, ante Legem latam, nonnulli ex ſanctâ progenie, intra gradus poſtea expreſſe prohibitos, conjugia, exemplo poſteris minime imitando, contraxerint. Nam alioqui Ruben filium

[a] *c. de illis c. per tuas. extra De cond. appoſ.*

ſuum Jacobus non recte primogenituræ gradu dejeciſſet (*a*): neque Dominus Ægyptios & Cananæos ut inceſtuoſos expreſſis verbis damnaſſet (*b*): neque jure dixiſſet Paulus (*c*) Corinthios coarguens, ejuſmodi flagitium ne inter prophanas quidem gentes tolerari.

Iſta porro graduum deſcriptio, quum non uno modo à Juriſconſultis & à Romanis Pontificibus tradatur (de quo diſcrimine magna jam pridem eſt contentio) conſtitui ſummam tantum rerum ita explicare, ut de veritate conſtet. Primùm autem quandam vocabulorum ſignificationem tradendam arbitror.

Gradus vocant ipſam generationum ſeriem, quòd alii ab aliis quaſi gradibus quibuſdam oriantur. In iis deſcendiſſe dicuntur, qui ab iis orti ſunt, ad quos ſurſum iiſdem gradibus regrediaris neceſſe eſt, ut & eorum qui genuerunt, & eorum qui geniti ſunt perpetuam ſeriem habeas. Utrorumquè directa & perpendicularis eſt linea, quam vocant, in quâ ſerie aſcendentes illos, deſcendentes autem iſtos vulgò appellant. Latini illos ad ſextum uſque gradum, id eſt, ad Tritavum, Parentes, deinceps vero Majores generali nomine vocant: iſtos autem itidem ad ſextum gradum, id eſt, ad Trinepotem, Liberos, ac deinceps communi nomine

[a] *Gen.* 49.4. [b] *Levit.* 18. [c] 1. *Cor.* 5.1.

nomine Poſteros nominant, quorum hæc eſt deſcriptio:

Tritavus, Tritavia.

|

Atavus, Atavia.

|

Abavus, Abavia.

|

Proavus, Proavia.

|

Avus, Avia.

|

Pater, Mater.

|

Filius, Filia.

|

Nepos, Neptis.

|

Pronepos, Proneptis.

|

Abnepos, Abneptis.

|

Atnepos, Atneptis.

|

Trinepos, Trineptis.

Jam vero quum plures filii ex uno communi patre oriri poſſint, & hi rurſus in ſuas diſtinctas familias propagari, conſtitui oportet aliud conſanguinitatis genus, quod *συγγένειαν* vocant, id eſt, cognationem, eorum videlicet, qui interdum propius, interdum longius repetito genere, ex communi quopiam parente ortum habuiſſe deprehenduntur, qui

 omnes

omnes communi nomine Cognati, magis proprio vero vel Agnati, (puta ſi ex communi parente mare) vel Cognati, anguſtiore tamen ſignificatione, ſi ex communi parente fœmina deſcenderint, appellantur: alias autem appellationes maximè proprias, prout propius vel longius diſtant, ſortiuntur. Itaque quod ad eos attinet, qui parentibus conjunguntur ex latere, dicitur.

PATRUUS patris frater. Amita, patris ſoror.

AVUNCULUS, matris frater. Matertera, matris ſoror.

PATRUUS magnus, avi frater. Amita magna, avi ſoror.

AVUNCULUS magnus, aviæ frater. Matertera magna, aviæ ſoror.

PROPATRUUS, ſive Patruus major, proavi frater. Proamita, ſive Amita major, proavi ſoror.

PROAVUNCULUS, ſive Avunculus major proaviæ frater. Promatertera, ſive Matertera major, proaviæ ſoror.

PATRUUS maximus, abavi frater. Amita maxima, abavi ſoror.

AVUNCULUS maximus, abaviæ frater. Matertera maxima, abaviæ ſoror.

FRATER, ejuſdem patris & matris, vel alterius illorum filius, qui ſi ſit ex eodem genitus patre, eademque matre, dicitur frater germanus; ſi ex eodem patre, diverſâ vero

matre,

matre, dicitur conſanguineus; ſi ex patre diverſo, eâdem vero matre, dicitur uterinus.

SOROR, ejuſdem patris & matris, vel alterius illorum filia; vel germana, vel conſanguinea, vel uterina.

PATRUELIS, patrui filius vel filia. Itaque Patrueles ſunt minimum duo, nempe duorum fratrum filii, vel filiæ, ut:

THARE.

NACHOR. ABRAHAM.

BETHUEL, —— ISAAC, patrueles,

AMITINUS, amitæ filius, ut Amitina, amitæ filia. Itaque nunquam Amitini inter ſe duo ſunt, quoniam qui eſt alteri Amitinus, ab eo nominatur Conſobrinus, veluti in hac ſpecie:

NACHOR.

LABAN. REBECCA.

RACHEL. JACOB.

Jacob eſt Racheli amitinus, Rebeccæ videlicet ipſius amitæ filius. Eandem autem Rachelem Jacob vocabit Conſobrinam, id eſt, Avunculi filiam.

CONSOBRINUS enim proprie eſt Avunculi filius & Conſobrina Materteræ filia, Nam alioqui ſic quoque promiſcuè vocantur

quilibet fratrum vel ſororum liberi, quos vernaculo ſermone Cognatos germanos vocamus.

Sobrino propior, eſt Patrui vel Avunculi magni, ſeu Amitæ, vel Materteræ magnæ filius, quod viciſſim de eâ ſtatuendum eſt, quæ vocatur propior Sobrina.

Sobrinus, eſt patrui vel avunculi magni, amitæ vel materteræ magnæ, nepos: ac proindè ſobrina, patrui vel avunculi magni, ſive amitæ vel materteræ magnæ neptis, veluti in hac ſpecie:

THARE.

NACHOR.	ABRAHAM.
BETHUEL.	ISAAC.
LABAN.	JACOB.

Bethuelem vocabit Jacobus propiorem Sobrino, utpote magni ejus patrui Nachoris filium: & viciſſim Labanes Iſaacum: Jacobus autem & Laban ſunt ſobrini, quoniam ille quidem Abrahami, iſte vero Nachoris, magni utriuſque patrui, nepos eſt. At Bethuel Jacobum patruelis filium, ac viciſſim Iſaacus Labanem; dicet: quem vulgò, ut & conſobrinorum & amitinorum filios, vocamus, *Couſin remuè de germain.*

Quod autem fratris vel ſororis filiis à nonnullis tribuitur Nepotum nomen, id fit præter Latinæ linguæ morem.

Eſto

Digitized by Google

Eſto vero iſtarum συγγενειῶν hæc deſcri-
io, inſerta quoque illa recta parentum li-
a, cui ad latus utrinque tum Agnati tum
gnati adjunguntur:

Tritavus,
Tritavia.

Atavus,
Atavia.

truus, ---- Abavus,
nita., Abavia. ---- Avunculus,
AXIMI. *Matertera,*
MAXIMI.

patruus, --- Proavus,
amita, Proavia. -- Proavunculus,
ſive Promatertera,
truus, ſive
mita, Avunculus,
AJORES. *Matertera,*
MAJORES.

truus, ---- Avus,
nita, Avia. ----- Avunculus,
AGNI. *Matertera,*
MAGNI.

gni vel magnæ
s, propior So- *Magni vel magnæ*
o: filia, pro- *filius, propior So-*
Sobrina. *brino: filia, pro-*
pior Sobrina.

gni vel magnæ

nepos,

nepos, Sobrinus: neptis, Sobrina. | *Magni vel magnæ nepos, Sobrinus: neptis, Sobrina.*

Patruus, ------ *Pater,*
Amita. *Mater.* ---- *Avunculus, Matertera.*

Patrui filius vel filia, Patruelis: Amitæ filius, Amitinus: Amitæ filia, Amitina.

Horum filii & nepotes.

Avunculi vel Materteræ filius, Conſobrinus. Avunculi vel Materteræ filia, Conſobrina.

Horum filii & nepotes.

Frater. (*Filius,* / *Filia.*) *Soror.*

Et hæc quidem eſt humanarum generationum diſtributio, ſuis Latinis nominibus explicata. Quod ſi quæratur quoto quis gradu ab alio diſtet, uno verbo res tota ex jure Romanorum Civili perſpicuè cerni poteſt, ſive de parentum & liberorum, ſive de agnatorum vel cognatorum gradibus agatur. Numera generationes, & gradus numeraveris.

Itaque in rectâ lineâ pater & filius uno gradu: avus & nepos duobus: proavus & pronepos tribus gradibus diſtabunt: quæ proportio deinceps eſt ſervanda.

In transverſa autem linea, ſive de agnatorum

ı vel cognatorum inter ſe, ſive de agna-
.m & cognatorum gradibus quæratur,
ıerantur quidem generationes, ſed ſerie
nihil diverſâ à ſuperiore, idque interdum
'iore, interdum longiore circuitu. Quo-
n enim à latere ad latus perveniri non
:ſt, niſi per eum transeas, à quo, veluti
ımuni limite, utrumque latus deſcendit:
:ſſe eſt primùm ut ab eo, de cujus cogna-
e quæritur, ad communem cognationis
ıs duplicis auctorem ſurſum progrediaris,
ıde rurſus deorſum ad alterum, de quo
›ſo quæritur, pervenias: ut in hac ſpecie:

THARE.

:BRAHAM. NACHOR.

ISAAC. BETHUEL.

i ſcire voles quoto gradu Iſaac à Bethuele
:t, ab Iſaaco ad Abrahamum patrem,
: ad Thare avum aſcendes: tertio à Tha-
d Nachorem alterum ejus filium, ac de-
n à Nachore ad Bethuelem deſcendes,
a comperies Iſaacum à Bethuele quatuor
ibus diſtare. Sunt autem perſonæ de
:um inter ſe cognatione quæritur, vel
idiſtantes à communi parente, in quo
a utrinque coëunt, cujuſmodi eſt Thare
ta ſpecie: vel inæquali intervallo diſſi-
t

THA-

THARE.

ABRAHAM. NACHOR.

ISAAC. BETHUEL.

LABAN.

In hoc enim exemplo Abraham unâ tantùm generatione, Iſaac duabus, Laban autem tribus à Thare communi ſtipite diſtant. Illa igitur cognationis linea transverſa æqualis: iſta vero transverſa inæqualis dicitur. Vtraquè verò paucis iſtis regulis planè intelligi poteſt.

In lineâ transverſâ æquali, ſive æquidiſtante à communi parente.

1. Fratres & ſorores duobus inter ſe gradibus diſtant, ut Abraham & Nachor.

THARE.

ABRAHAM. NACHOR.

Duplex enim eſt generatio unius perſonæ, nempe Thare.

2. Patrueles quatuor inter ſe gradibus diſtant, ut Iſaac & Bethuel:

THARE.

ABRAHAM. --- NACHOR.
ISAAC. ----- BETHUEL.

Et

t Conſobrini inter ſe, ut in hac hypotheſi
us & Titius :

SEMPRONIUS.

SEJUS. ---- CAJA.
CAJUS. ---- TITIUS.

t amitinus à conſobrinâ, ut Jacob à
hele :

BETHUEL.

REBECCA. LABAN.
JAÇOB. RACHEL.

. Sobrini ſex inter ſe gradibus diſtant,
acob & Laban :

THARE.

BRAHAM. ---- NACHOR.
ISAAC. ---- BETHUEL.
JACOB. ---- LABAN.

idem deinceps ratio ſervanda eſt in ſub-
entibus propagationibus.

In linea transverſa inæqualiter diſtante à communi parente.

Patruus à fratris filio vel filiâ tribus gra-
s diſtat, ut Abraham à Bethuele :

THARE.

BRAHAM. ---- NACHOR.
|
BETHUEL.

idem igitur eſt diſtantia amitæ à fratris
filio

filio vel filia: itemque avunculi vel materteræ à ſororis filio vel filiâ.

2. Patruus magnus vel amita magna, à fratris nepote vel nepti: itidemque avunculus magnus vel matertera magna, à ſororis nepote vel nepti, quatuor gradibus diſtant, ut Abraham & Laban:

THARE.

ABRAHAM. NACHOR.

BETHUEL.

LABAN.

Eadem proportio, in patruis, amitis, avunculis, materteris majoribus & maximis ſervanda eſt.

3. Propior Sobrino quinque gradibus diſtat, linea videlicet transverſa inæquali, ut à Jacobo Bethuel: à Labane Iſaacus:

THARE.

ABRAHAM. NACHOR.
ISAAC. BETHUEL.
JACOB.

THARE.

ABRAHAM. NACHOR.
ISAAC. BETHUEL.
LABAN.

Item-

temque patruelium, vel conſobrinorum, amitini ſilii à propioribus ſobrino, ut in eriori ſpecie, Jacobus à Bethuele, & ab aco Laban. Eſt enim Bethuel Jacobo pro- or ſobrino, & Labani Iſaacus: viciſſim au- n Jacobus à Bethuele dicitur patruelis fi- is, ut Laban ab Iſaaco, quæ proportio ſimi- er in reliquis deſcendentibus ſervanda eſt.

Nihil autem prohibet quominus unus & lem quiſpiam diverſo reſpectu, accedente idelicet ad cognationem affinitate, aut repe- ta cognatione, modo propior, modo remo- ior diverſis nominibus cenſeatur, atque adeo x agnato vel cognato fiat parens, veluti Ja- cobus fit ob matrem Rebeccam Labani filius ſororis, tribus ab eo gradibus diſtans:

BETHUEL.

LABAN. REBECCA.

JACOB,

qui ſecundum paternum genus quinque ab eo gradibus diſtabat, ut paulo ante oſtendi- mus. Sic Abraham patruus magnus Rebec- cæ, matrimonio inter Iſaacum & ipſam ini- to, fit ipſius ſocer, cujuſmodi exempla plu- rima paſſim occurrunt.

Hæc eſt igitur germana, perſpicua, ipſi- que naturæ prorſus conſentanea graduum numeratio, ut eſt à ſapientiſſimis Juriscon- ſultis tradita: quam tamen Romani neſcio qui Pontifices, ſive quod eam non intellige- rent,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

rent, ſive quod nati ſint divinis humaniſque rebus omnibus pervertendis, uſque adeo improbarunt, ut novam *(a)* etiam, eamque perabſurdam, auſi fuerint Eccleſiæ obtrudere, regulis iſtis comprehenſam.

1 In lineâ rectâ, aſcendentium videlicet & deſcendentium, tot ſunt gradus, quot ſunt perſonæ, unâ demptâ, itaquè filius à patre uno gradu, ab avo nepos duobus gradibus, & ſic deinceps diſtabit. Hæc vero regula, etſi nihil efficit à veritate alienum, tamen non recte concepta eſt. Relinquit enim ſuſpenſum animum, cur demenda ſit una perſona ex hoc numero, & quænam ſit demenda. Itaque multo planius & rectius loquuntur, qui generationes, non perſonas enumerandas dicunt, quum generatio efficiat gradum.

2 In linea transverſâ æquali;quo gradu diſtat una perſona à communi ſtipite, eo etiam inter ſe altera alteri jungitur. Itaquè frater quum à patre diſtet uno gradu,ex præcedente regula, eodem etiam gradu à fratre vel ſorore diſtabit. Sic quoquè Patrueles & conſobrini duobus gradibus inter ſe diſtabunt:& ſic deinceps. Atqui ineptam & falſam eſſe hanc enumerationem vel ipſe communis ſenſus dictare potuit. Natura enim ipſa oſtendit, tot eſſe oportere gradus, quot ſunt generationes : nec poſſe perveniri à fratre ad fratrem, niſi tranſitu per patrem communem facto.Etſi autem gene-

[a] *c. ad ſedem.* 3. *q.* 5.

Digitized by Google

eratio unius fratris,& generatio itidem al-
us fratris, ſint ejuſdem (ut ita loquat) ſpe-
,& paris ſeriei,undè etiam in transverſâ li-
æquali frater & frater collocantur: tamen
nero , atque adeò quadantenus ſerie duæ
t generationes,ſi ordinem numerandi ſpe-
;, quum ab uno fratrè ad patrem commu-
n aſcendere, & ab eodem patre ad alterum
rem deſcendere neceſſariò oporteat. Itaq;
:què frater ſeorſim conſideratus , ut filius
:licet, diſtat à ſuo patre in lineâ rectâ, uno
lu;alter autem ab altero,ut frater,duobus.
patruelis,quum per avum tranſeat, neceſ-
ò ad alterum patruelem , ab avo quidem
ımuni duobus diſtat gradibus , à patruele
) quatuor. Neque huic malo medentur
reſpondent duas perſonas à Pontificibus
unâ cenſeri,quoniam in matrimonio duo
t unum : quam matrimoniorum ratio-
ı unicam ajunt à JurisCanoniciAuctoribus
tari. Nam ſi hoc ita eſſet, conſequeretur
ıatrimonio ineundo id potiſſimum ſpe-
ıdum,ut conjungendi eodem inter ſe gra-
ı communi ſtipite diſtarent : quod tamen
nec poteſt nec debet. Conqueruntur alii
licari gradus à Juriſconſultis,quum fratres
gradu à communi ſtipite diſſitos , dicunt
bus inter ſe gradibus , conſobrinos qua-
, ac ſic deinceps alios pariter deſcenden-
b aliis inter ſe diſtare. Sed hoc certè apud
ınes minimè contentioſos ne reſponſione
quidem

Digitized by Google

quidem indiget. Nam duo certe ſemper duo ſunt numero: & qui aliter ſe rem habere contendit, ne numerare quidem novit, ac proinde homo eſſe deſiit, etiam ſi Papa, id eſt, omnium beſtiarum Deus fuerit.

3 In linea transverſa inæquali (inæqualitas autem opponitur aſcenſui & deſcenſui, qui non cadunt in lineam παράλληλον) quo gradu diſtat remotior à ſtipite, eo inter ſe alter ab altero diſtat.

Hæc vero regula tam craſſum ac pudendum errorem prodit, ut vel ſola manifeſtè oſtendat, iſtos Antichriſtos verè fuiſſe vertiginis ſpiritui mancipatos, ut Dominus per eos ulciſceretur in univerſo mundo ſuæ veritatis contemptum. Cui enim, obſecro, niſi prorſus mente capto, venire in mentem potuit, ut exiſtimaret data duplici ſerie cognatorum, una ad dextram, altera ad ſiniſtram, conſpici quidem ex unâ parte diſcrimen generationum, in alterâ non item? quod ut vel ipſis cæcis pateat, conſideremus hanc deſcriptionem.

Digitized by Google

THARE.

BRAHAM. NACHOR.

SAAC. BETHUEL.

ACOB. LABAN.

OSEPH.

IANASSE.

:ce in iſtâ ſerie, ſi quæratur quoto gradu
ın à Manaſſe diſtet, reſpondebitur ex
tu Papiſtico, quinto gradu diſtare. Quid
uel? itidem quinto. Quid Nachor? iti-
quinto. Atqui res ipſa clamitat etiam
s, quum Nachor, Bethuel, Laban toti-
inter ſe gradibus diſtent, non poſſe ipſos
gradu à Manaſſe diſtare, niſi, naturæ
s ordine convulſo, patrem Nachorem,
n Bethuelem, nepotem Labanum, trans-
i æquali lineâ colloces, ut Nachor pa-
s maximus à Manaſſe fratris ſui Abraha-
bnepote, Bethuel patruus major ab eo-
Manaſſe patruelis ſui pronepote, Laban
jue patruus magnus ab eodem Jacobi
ini ſui nepote, uno eodemque gradu di-
. Hæc fuit igitur hac in re, ut in pluri-
liis, bonorum Pontificum Romanorum
ntia, quam ſanè pudendum eſſet homi-

nes quoſdam, alioqui Juriſconſultos pereruditos, noſtrâ etiam hac ætate, tueri conatos fuiſſe, niſi jam plus ſatis conſtaret, eò jam res evaſiſſe, ut veritatis quam minima ratio â multis habeatur.

Et de graduum quidem numeratione hactenus. Nunc ſupereſt ut de eo ipſo agamus, cujus unius cauſâ in hoc argumentum ingreſſi ſumus, intra quos videlicet gradus nuptiæ prohibeantur: quâ in re non dubium eſt, quin tutiſſimum iter ii demum ingrediantur, qui intra Verbi divini fines conſiſtunt, quatenus perpetua & univerſalis eſt legum in eo præſcriptarum ratio, ut paulo ante diximus. Etſi vero certis regulis iſta in Verbo Domini non ſunt comprehenſa, tamen ex iis quæ ibi vetantur, difficile non eſt certam quandam normam tum in rectâ, tum in transverſâ lineâ conſtituere, ad quam ſingulares illæ prohibitiones revocentur. Neque vero diſſimulandum Civiles Romanorum leges adeo cum divinis hac in re conſentire, ut hinc pene ad verbum deſumptæ videri poſſint. Sic autem ſe res habet.

1 Inter parentes & liberos, adeoquè omnes recta linea aſcendentes & deſcendentes, perpetua eſt prohibitio, quod ita jubeat naturæ honeſtas, tacito omnium gentium conſenſu, adeo quidem, ut, ſi qui ejuſmodi quippiam vel per ignorantiam commiſerunt, execrabiles omnibus fuerint. Hinc illæ tragicæ Oedi-

dipodarum calamitates: hinc Nero ob in-
tum non minus quam ob reliqua omnia
inora deteſtabilis. Afferuntur aliæ quo-
e rationes, minimè aſpernandæ: nempe
neceſſitudo ad plures emanet, quod fieri
ereſt non tantum Reipublicæ alicujus, ve-
n etiam totius humani generis, alioqui
ſere diſſipandi, niſi familiæ, quæ quo la-
s à communi ſtipite diffunduntur, eo ma-
ab uno diſcedunt, inter ſe rurſus coaleſce-
t. Præterea & illud obſervare ipſa natura
uit, non eſſe confundendam, quoad ejus
ri poteſt, communem cognationum nor-
m, id quod ſane neceſſario conſequere-
iſtam ſanguinis inter parentes & liberos
nmixtionem. Denique affertur & alio ra-
, quamvis â magno Philoſopho, tamen
1 ita magni momenti, ne videlicet propter
tis inſigne diſcrimen, imbecilles fœtus
cantur. Sed illa ab honeſtate naturæ ſum-
ratio, quum præcipua ſit, ideoque à
mino apud Moſen *(a)* ſingulis hac de re
s legibus inculcata, digna videtur quæ
rimis expendatur. Quum enim honora-
eſſe nuptias teſtetur Apoſtolus, unde iſta
landæ per nuptias honeſtatis ſuſpicio? &
uid in eâ re uſquè adeò turpe admitti-
, ut natura ipſa in eo videatur offendi,
non ſumma uxoris ratio habetur â ma-
, quum propinquior etiam maritus

 uxori

[a] *Levit.* 18.

uxori quam ſuæ ipſius matri videatur ? Reſpondeo negari non poſſe,in mutuo uſu quantumvis legitimi matrimonii, ineſſe cujus merito homines pudeat, quod, etſi â Domino ignoſcatur, uſque adeo ut nihilominus honeſtum ſit matrimonium, tamen re verâ turpem naturæ noſtræ ἀταξίαν redarguit. Itaque tale quicquam in eos admittere, quos ſecundum Deum colimus, ut noſtri generis authores, honeſtus quidam pudor prohibet, filio deinceps non reverituro ut matrem, quam ſibi uxorem ſubjecerit: nec patre jus illud ſuum paternum, auguſtæ cujuſdam majeſtatis plenum, in filiam retenturo, quam vitæ ſociam & comitem acceperit. Hæc igitur naturæ jura qui violant, ſuâ ipſorum conſcientiâ redarguantur neceſſe eſt.

2 In lineâ transverſâ inæquali nec per omnia ſimilem nec prorſus tamen diſſimilem eſſe rationem facilè demonſtrari poteſt. Nam ut patris & matris, ita etiam amitæ & materteræ nuptiæ à Domino diſertè prohibentur. Dictat autem ipſa ratio, ſicut patris & matris nuptiis interdictis, intelligitur avi quoque & aviæ, ac cæterorum deinceps aſcendentium matrimonium prohibitum, quemadmodum etiam quod de filio & filia dictum eſt, ad nepotem & neptim, cæteroſque deſcendentes porrigitur: ita hic quoque amitam & materteram tum majores tum maximas, ſuperioreſque omnes, & viciſſim omnes infra filium

fratris

ris ac ſororis comprehendi. Ex quo effici-
aliud quippiam hic ſpectari quam ipſum
luum numerum, quum fratris nepos ab
itâ magnâ non pluribus gradibus, quam
.truele, vel amita, vel conſobrina diſtet:
amen conceſſæ ſint (ut mox dicemus)
:r has perſonas nuptiæ. Imo etiam ami-
ı major longius uno gradu abeſt à fratris
nepote, quam ipſe pronepos à ſua patrue-
amitina, vel conſobrina, & tamen illæ
ıum nuptiæ prohibitæ ſunt. Rectiſſime
ur Jurisconſulti aliam iſtius interdicti ra-
ıem attulerunt, quoniam videlicet ami-
matertera, cæteræque deinceps perſonæ
:ndentes, cum nepotibus aliiſque deſcen-
tıbus comparatæ: eorum parentum vi-
ı obtineant, quibus æquali lineâ trans-
ā adjunguntur, amita videlicet patris,
ertera matris: amita magna, avi, mater-
magna, aviæ; & ita deinceps: quod in
tinis, patruelibus, conſobrinis, locum
.um habet. Idem autem prorſus ſtatuen-
ı eſſe in patruo, & fratris vel ſororis filia,
pſa coarguit, quamvis Judæi (perditum
ıinum genus, & in explicatione divini
bi penitus cæcum) aliter ſentire ſcriban-
Nam (ut illam rationem taceam utrobi-
eandem, de quâ modo dixi) quum di-
è Dominus fratris filio inhibeat uxoris pa-
nuptias, quæ tamen duntaxat ipſi affinis
quis non animadvertit multò magis ve-

tari nuptias inter patruum & fratris filiam, perſonas conſanguinitate conjunctas? Itaque ne tum quidem quum Imperatores Romani quidvis ſibi licere volebant in civitate libidinoſiſſimâ, auſus eſt Claudius (*a*) patruus Agrippinam fratris filiam ducere, niſi extorto prius ea de re Senatuſconſulto; quoniam etiam ſi nullâ ſcriptâ lege inhibita eſſet iſtiusmodi conjunctio, tamen perpetuò omnium majorum conſenſu inceſta haberetur: adeo quidem, ut, in tantâ perditiſſimorum adulatorum turbâ, vix tandem ſit inventus unus & alter, qui, quod & Senatuſconſultum & Cæſaris exemplum concederet, ſibi tamen licere exiſtimaret: adeo ſunt altè ab ipſâ naturâ parente, vel ab ipſo Deo potius, leges iſtæ cordibus humanis inſculptæ. Jure igitur poſtea Nerva Imperator (*b*) Claudianum illud S. C. abrogavit. Romanis vero Pontificibus quis non miretur hoc accidiſſe, ut ubi maximè religioſi videri voluerunt, ibi maximè oſtenderint, ſeſe multo minus iis ſapere, quibus ipſos acquieſcere potius oportuerat? Sic enim ſcribit diſerte Gregorius nonus: *Vir qui à ſtipite quarto gradu, & mulier quæ ex alio latere diſtat quinto, (ſecundum regulam approbatam, qua dicitur, Quoto gradu remotior diſtat à ſtipite, & à quolibet per eandem lineam deſcendentium licite poſſunt matrimonio copulari.* (*c*) Speciem

[a] *Tacitus lib.* 12. *Sueton. in Claud.*
[b] *Dion. in Nerva.* [c] *c.* 9. *& affin.*

Digitized by Google

n autem hanc ita ibi deſcribit gloſſa, quam
u itur Iohannes Andreas :

PETRUS.

ARTINUS. BERTA.

OHANNES ROBERTUS

TEPHANUS ALBERTVS.

MARCUS TITIUS.

MARIA.

In hac ſpecie, inquit ibi gloſſator, Maria
tat quinto gradu à Petro, ergo eodem
tat à Martino, Johanne, Stephano, Marco;
quilibet eorum poteſt eam accipere. Atqui
artinus eſt Mariæ avunculus maximus (cu-
; ſororis ipſa eſt abneptis) ac proinde eſt
i parentis abavi loco. Ex quo conſequi-
r, licere ex Canonico jure, quod neque
vino neque civili fas eſſe ſupra oſtendimus;
ioniam cum naturæ honeſtate pugnat, ut
jus filiam ducere non potes, neptem poſ-
. Neque ignoro, quâ ratione Juriſconſul-
s alioqui doctiſſimus, ſed non ſatis fortis
terdum veritatis defenſor, Franc. Duare-
is, conatus ſit hoc excuſare: ſed malam cau-
n bene tueri ſane difficile eſt: & à noſtro
anc. Hotomanno, eruditiſſimo viro, ſic

 eſt

eſt ei reſponſum, ut hominibus non contentioſis abunde ſit ſatisfactum. Stet igitur hæc firma regula, in linea transverſa inæquali nec duci poſſe, nec ducere, qui parentum loco habentur, id eſt, qui ſtipiti, à quo diffundi incipit cognatio, vel ſuperioribus, à latere adjunguntur. *(a)* Inter alios vero, veluti inter ſobrino propiorem, & conſobrini vel conſobrinæ filiam, & ſic deinceps, nuptiæ neque divino neque civili jure interdicuntur, quum inter ipſos fratrum vel ſororum filios, (uti mox dicemus) concedantur. Itaque rurſum hoc in loco ſe produnt Canonicorum ineptiæ, ut in hac ſpecie:

JOHANNES

PETRUS	PAULUS
JACOBUS	RACHEL
ANDREAS	SUSANNA
	JOHANNA
	LIA.

Concedunt Canonici Liam fratris abneptim ducere Petro patruo maximo, quæ ab eo, ſi rectam ſupputationem ſequamur, ſex gradibus

[a] *l. nemini. C. de nup. l. ſororis. D. de rit. nupt.*

us diſtat: Jacobo vero Johannam non item, uamvis totidem, id eſt, ſex gradibus diſtent. no ne Johannam quidem Andreas accipere x illorum canonibus poterit, à qua tamen ptem diſtat gradibus. Itaque intra ſextum radum concedunt nuptias, etiam cum eo ui parentis loco ſit, ut modo diximus: intra ndem, qui parentis loco non ſit, non conedunt, nempe inter Jacobum & Johannam; no ne in ſeptimo quidem gradu, ut inter ndream & Johannam. Uſque adeo procul s à recto cogit deflectere ſecunda illa regula mmentitia, de gradibus in transverſa linea æquali numerandis. Opponitur tamen ex ſtoriis ſacris Amram, qui Moſen & Aaroem ex Jochabed, amita ſua, genuerit. Sed icquid factum eſt à Patribus, fieri licuiſſe, n recte dici poteſt.

In linea transverſa æquali, ſolus ſecundus adus jure divino (*a*) & civili (*b*) prohiber, id eſt, fratrum ac ſororum nuptiæ: à o flagitio conſtat quantopere abhorreat ſa natura, (*c*) quamvis id Ægyptii, & alii nnulli populi licere voluerint, ſuorum Nuinum exemplo, quum Saturnus Opin, Jupter Junonem, Oſiris Iſin duxerit. Itaque idni hoc facerent, apud quos Semiramis ater etiam Ixino nupſit, nec tantùm philaphos, verum etiam philometoras legimus?

 Sed

[a] *Levit.* 18. 17. [b] *l. licet C. de inceſtis nuptiis.* [c] *Plato lib. de leg.* 8.

Sed illud alicujus eſt momenti, quod ex hiſtoria ſacra conſtat, oportuiſſe nimirum à primis illis hominibus ſorores duci, quum aliæ mulieres non extarent. *Sed id factum* ut recte inquit Auguſtinus, *(a) quanto eſt antiquius, compellente neceſſitate, tanto poſtea factum eſt damnabilius, religione prohibente.* Sed eget quoque explicatione iſtud Auguſtini dictum. An eſt enim aliquod neceſſitatis genus, quo res per ſe & ſimpliciter nefariæ licere incipiant? minime profecto. Itaque neceſſitatem intellige, ex illius temporis circumſtantia. Quum enim juberet Dominus propagari genus humanum, nec plures ſimul fœminas condidiſſet, ſatis intelligitur, hanc fuiſſe ipſius voluntatem, ut fratri ex ſorore ſobolem tollere fas eſſet, quod poſtea docuit ipſa natura non licere. Neque enim religionis nomine legem poſtea perſcriptam intelligendum eſſe, (quod falſo alicubi à gloſſatore (*b*) quodam traditur, quaſi videlicet non cognatio ipſa, ſed Eccleſiæ conſtitutio matrimonium impediat) illud manifeſte probat, quod Dominus apud Moſen ob iſtiuſmodi flagitia manifeſte Cananæos ſibi deteſtabiles factos teſtatur, quibus tamen ea de re non alia, quam naturæ & honeſtatis lex, fuerat data.

Affertur & aliud, nempe quod Abraham duxerit Saram (*c*) ſororem ὁμοπάτριον quod

[a] *Aug. de Civit. Dei. lib.* 15. *cap.* 16. [b] *gloſ. in c. quum igitur,* 35. *q.* 1. [c] *Gen.* 20. 12, *&* 11. 29.

quod factum ſic excuſant Judæi, ut velint fuiſſe Lothi ſororem, filiam videlicet Arani, quam Moſes alibi Iiſcham vocarit. Itaque non ſororem, ſed fratris filiam duxerit Abrahamus, quæ tamen ſoror ab eo dicta eſt, nomine videlicet apud Hebræos quamvis cognatam declarante. Sed ſane infirmiſſima eſt hæc conjectura, quum potius videatur Moſes Aranum iſtum idcirco patrem Melchæ & Iiſchæ vocare, ut eum ab altero, qui Abrahami frater erat, diſtingueret. Deinde quum (ut ante diximus, etiam ſi aliter arbitrentur excæcati Judæi) non minus inceſtuoſæ ſint nuptiæ patrui cum fratris filia, quam fratris & ſororis, nihil hoc certe Abrahamum ſublevarit. Sunt igitur qui privignam Thare fuiſſe velint, ut quæ dicatur ipſius filia, quam tamen ex uxore non genuerit: quod ſi verum eſt, affinis duntaxat Abrahamo fuerit Sara, & quaſi conſobrinæ loco, cujuſmodi conjunctionem licere extra controverſiam eſt. Sed ſi ita fuiſſet, non videtur dicturus Abrahamus, Saram eſſe patris quidem ſui filiam, matris vero non item: ſed potius matris eſſe filiam, non patris. Vtcunque ſit, in tanta populorum illorum corruptione, apud quos tum verſabatur Abraham, nondum à Deo vocatus, non eſt incredibile repertos etiam qui ſorores communi exemplo ducerent: quod etſi toleravit (ut & alia multa) Dominus, quæ expreſſe poſtea inhibuit, nun-

Digitized by Google

quam tamen comprobavit. Certe non neſciviſſe Abrahamum, apud pleroſque populos inſolitam hujusmodi conjunctionem fuiſſe, ex eo apparet quod ſe crediderit non habendum Saræ maritum, (a) ſi ſororem ipſam appellaret.

Sed & illud afferri ſolet Thamaræ dictum, ad Amnonem fratrem ὁμοπάτριον, *Alloquere regem non enim denegabit me tibi.* Reſpondent autem Judæi, non ſine Davidis contumelia, Thamaram fuiſſe ex ipſius matre Maacha adhuc prophana, id eſt, antequam Judæa fieret, ſuſceptam, quæ proinde ipſi Amnoni habita fuerit veluti extranea, utpote ex illegitimo coitu nata. Sed unde hoc didicerunt? quod etiam ſi concederetur, idem tamen eſſet cognationis vinculum, quoniam quæ ex illegitimo coitu ſuſcipitur, filia tamen eſt ex patris ſemine concepta. Sed ſive hoc Thamara ſciens commenta eſt, ut ſe præſenti periculo eriperet, ſive revera credidit hoc quoque Patri Regi licere, non eſt quod inde colligamus vel hoc fuiſſe Davidem conceſſurum, vel recte ſacturum fuiſſe ſi conceſſiſſet; ſicuti ne matrimonium quidem à Divis fratribus (a) inter avunculum & ſororis filiam, propter juris ignorantiam, & numerum liberorum toleratum, probari debet: ac multo minus Martini quinti ſceleratiſſimum factum, quem non puduiſſe ſcribunt, cujuſdam

[a] *Geneſ.* 12. 12. [b] *l.* 57. §. 1. *D. de ritu nupt.*

juſdam matrimonium cnm ſorore germana (precio videlicet religioſe accepto) relaxare. Alexandrum autem ſextum quis mirabitur Ferdinando Neapolitano nuptias amitæ conceſſiſſe, qui ne à filia quidem ſua abſtinuerit?

Conſobrinos autem, ſive patrueles inter ſe conjungi jure divino non modo non prohibetur, ſed etiam, ſi exempla jus faciunt, expreſſe *(a)* conceditur. Apud Romanos autem non ſemper id licuiſſe innuit Vitellius adulator apud Tacitum, *(b)* quo loco Sobrinæ pro conſobrinis accipiendæ ſunt. Illud quidem conſtat, à Theodoſio fuiſſe iſtiuſmodi nuptias inhibitas, ex quo conſequitur antea licuiſſe. Neque firma fuit iſta conſtitutio, mox nimirum ab ipſius filiis, Honorio nimirum & Arcadio, abrogata, *(c) Revocatâ*, inquiunt, *priſci Juris auctoritate*: quod ſequutus etiam eſt Juſtinianus: Jure tamen divino prohibitas fuiſſe patruelium nuptias affirmavit quidem Ambroſius, ſed profecto (ut & alibi nonnunquam) memoria lapſus.

At noſtri Canonici, nimirum ut ſeſe ipſo etiam Deo religioſiores probarent, non modo conſobrinos, quos ſecundo gradu, ſed etiam ſobrinos, quos tertio, & ſobrinorum liberos, quos quarto numerant (quum tamen illi quarto, iſti ſexto, hi vero octavo inter ſe

 diſtent)

[a] *Numer* 36. 11. [b] *Tacit. lib.* 12. [c] *l. celebrandis, C. de nupt. §. duorum. Inſt. de nupt.* [d] *Ambr. lib.* 8. *epi.* 66.

diſtent) conjungi vetuerunt. De iis loquor qui ab æquitate propius abfuerunt. Nam alii ad ſeptimum uſque ſuum gradum, id eſt, decimumquartum nuptias ſemel inhibuerunt, *Quoniam*, inquiunt, *(a) ſicut ſex ætatibus finitur mundi generatio & hominis ſtatus, ita propinquitas generis tot gradibus terminatur*: digna certe ratio quæ à Gratiano in decreti theſaurum referretur: ut & illa Gregorii, cur conſobrinorum nuptiæ prohibeantur, *Quoniam*, inquit, *experimento didicimus ex tali conjugio ſobolem non poſſe ſuccreſcere.* Cur autem poſtea boni viri prohibitiones iſtas in quarto ſuo gradu, id eſt, octavo incluſive (ut loquuntur) deſinere voluerint, operæ pretium eſt etiam cognoſcere, ut de ſumma iſtiuſmodi hominum & pietate & ſapientia omnibus conſtare poſſit. Innocentius igitur tertius, quem hiſtorici nocentiſſimum vocant, in illo egregio Lateranenſi Concilio circiter annum Domini 1215. celebrato, *Non debet*, inquit, *(b) repreheuſibile judicari, ſi, ſecundum varietatem temporum, ſtatuta quandoque varientur humana, præſertim quum urgens neceſſitas, vel evidens utilitas id expoſcit; quoniam ipſe Deus ex iis, quæ in veteri Teſtamento ſtatuerat, nonnulla mutavit in novo.* In his vero paucis verbis inſignis ſeſe prodit vel inſcitia vel impudentia.

[a] *c. de affinitate, c. nullum, c. progeniem, c. de conſanguinitate c. nulli, & c. quædam lex.* 35. *q.* 2. *&* 3.
[b] *c. non debet, de conſang. & Conc. Lateran. c.* 50.

pudentia. Nam certe variatio in iis nulla eſt, quæ perpetua & immota ratione nituntur, cujuſmodi eſſe leges de inceſtuoſis conjunctionibus, à Deo ipſo perlatas, vel ipſa natura demonſtrat. Deinde quod de veteris Teſtamenti quibuſdam abrogatis adjicitur, quorſum tandem, obſecro, quum leges de inceſtis in vetere Teſtamento expreſſas ne ipſimet quidem auſint inter eas quæ abolitæ ſint recenſere? Quod ſi tandem ipſos neceſſitas coëgit illa ſua vincula relaxare, quod iſtud ſcelus eſt, ſuo facto prætexere Dei Opt. Max. exemplum? Deinde hoc quoque ſubjiciunt boni patres. *Quaternarius*, inquiunt, *numerus bene congruit prohibitioni conjugii corporalis, de quo dicit Apoſtolus, quod Vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier; neque mulier habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir: quia quatuor ſunt humores in corpore, qui conſtant ex quatuor elementis.*

En, qua conſcientia jampridem ſacra illa Apoſtatica & Cacolyca ſedes verbo Dei abuſa eſt, ut miſeras conſcientias ſuarum traditionum laqueis ſtrangularet: & quomodo viciſſim illos ultus eſt Dominus, quum perpetuum hoc ſummæ ac pene incredibilis ſtultitiæ teſtimonium voluit in celeberrimo ipſorum cœtu, cui nimirum Prælati, quos vocant, 1215. aut etiam plures, interfuerint, perſcriptum extera. Iſtam porro vaniſſimam graduum numerandorum rationem, quam Alexander ſecundus Eccleſiaſticum canonem

nem vocare auſus eſt, melioribus ſæculis ignotam fuiſſe, vel ex uno Ambroſio *(a)* liquere poteſt, qui patrueles quarto gradu inter ſe diſtare ſcribit: neque ſtatim in Eccleſiam irrepſiſſe tyrannicas iſtas leges, ex vetuſtis etiam quibuſdam Synodis apparet. Nam in ea quæ Epaunenſis dicitur, & ad Gelaſii primi tempora, *(b)* annum Domini videlicet circiter 497. refertur, ultra conſobrinos non progreditur interdictum, & ea quidem addita exceptione, ut antea contracta matrimonia non ſolvantur. In Turonica *(c)* vero ſecunda, ſub Polagioprimo, circiter annum Domini 177, idem ſtatuitur, repetitis etiam Epaunenſis Synodi canonibus, ſed non bona fide, niſi mendoſus eſt codex, adjectis ad conſobrinas, ſobrinis. At in Synodo prima Pariſienſi, *(d)* quamvis eodem Pontifice habita, ne conſobrinarum quidem ulla fit mentio, ſed ſimplici Dei Verbo ſtatur: quod unum utinam ſequi nunc quoque malint Chriſtiani omnes Magiſtratus, quam ſupra Deum ipſum & veteres leges civiles ſapere videri. Sicubi tamen conſobrinæ duci abſque offendiculo non poſſunt, recte facere exiſtimo, qui regulam Apoſtolicam ſequuti, non tantum ejus quod licet, verum etiam ejus quod expedit rationem habent, & ſuæ libertatis uſum

ex

[a] *Ambroſ. lib.* 8. *epi.* 66. [b] *Tomo Conc.* 2. *Epaun. Conc. c.* 30. [c] *Eodem tomo. Turon. Conc.* 2. *can.* 22. [d] *c. ad ſedem.* 34. *q.* 5.

Digitized by Google

ex uſu proximi metiuntur. Neceſſe eſt tamen teneri iſtud diſcrimen, inter leges divinas & humanas, ſi quæ de his rebus extent, ut ſponſalia contra illas inita, irrita ſine ulla prorſus exceptione habeantur, nedum ut matrimonia tolerentur: ſi quis vero contra ſtatutum aliquod humanum fecerit, pœna quidem civili afficiatur, matrimonium tamen, præſertim conſummatum, propterea minime ſolvatur; qua de re plura alio loco dicemus.

De gradibus affinitatis prohibitis.

Conſanguinitatis ſimulachrum quoddam eſt affinitas, cujus ea etiam vis eſt, ut quoſvis affines quibuſvis conjungi naturæ honeſtas non patiatur. Affines autem dicuntur, qui, non quod ejuſdem ſint ſanguinis, ſed quoniam alter ad alterius cognationis fines acceſſit, inter ſe ſunt conjuncti. Acceſſio autem iſta unius cognationis ad alteram, eo fit, quod quum duobus inter ſe matrimonio junctis, duo fiant unum, neceſſe ſit vinculo etiam iſto utrinque cum iis connecti ipſorum conſanguineos: ut in hac ſpecie. David filius Iſaji ducit Michol Sauli filiam. Itaque quum David & Michol facti ſint unum, conſequitur conſanguineos Davidis factos eſſe quodammodo conſanguineos Michol: & contra. Affinium igitur nonnulli quidem alios attrahunt, ii videlicet quorum matrimonio interveniente coit affinitas, ſive qui cauſam affinitati præbent: nonnulli vero attrahuntur, reliqui

liqui nimirum, qui cum eſſent duntaxat unius conſanguinei natura, poſtea, propter nuptias intervenientes, alteri quoque affinitate ſun tconjuncti. Mirum autem hîc quiddam accidit, nempe ut per quos alii fiunt affines ipſi inter ſe non affines, ſed unum quiddam potius fiant, quum neque maritus uxori, nec uxor marito proprie affinis dicatur, & tamen alter ad alteram ſuos trahat. Non habent autem omnes affines peculiaria ſua nomina, ut ne conſanguinei quidem, ſed Latine ſic vocantur præcipui.

SOCER, mariti vel uxoris pater. Socrus, mariti vel uxoris mater.

VITRICUS, maritus matris ex alio viro natis. Noverca, patris uxor ex alia matre natis.

PROSOCER, ſoceri pater. Proſocrus ſocrus mater.

GENER, filiæ maritus. Nurus filii uxor.

PROGENER, neptis maritus. Pronurus, nepotis uxor.

PRIVIGNUS, uxoris ex alio viro, vel mariti ex alia uxore, filius. Privigna, uxoris ex alio viro, vel mariti ex alia uxore, filia.

PROPRIVIGNUS, privigni filius. Poprivigna, privigni filia.

LEVIR, mariti frater.

GLOS, mariti ſoror.

SORORIUS, ſororis meæ maritus.

FRATRIA, fratris mei uxor.

Con-

Conferuntur autem iſta inter ſe hoc modo: Socer & Socrus, cum Genero & Nuru. Vitricus & Noverca, cum Privigno & Privigna. Levir & Glos, cum Sororio & Fratria.

Hæc ſunt igitur affinium nomina, à Latinis præſertim Juriſconſultis edita, quibus & alios adjicere nihil vetat, nempe ſurſum verſus, Abſocerum, Abſocrum: Atſocerum, Atſocrum: Triſocerum, Triſocrum: Quatriſocerum, Quatriſocrum. Itidem deorſum dicere licebit. Abprivignum, Abprivignam: Atprivignum, Atprivignam: Triprivignum, Triprivignam: Quatriprivignum, Quatriprivignam. Ad latus vero circumlocutio adhibenda eſt neceſſario, ut ſocero utrimque apponatur, ſoceri ſoror vel frater, ſocrus frater vel ſoror: & horum deinceps filii & nepotes: quæ ratio in proſocero, abſocero, & cæteris quoque ſervanda eſt. Alias porro affinitates neque divinæ neque civiles leges conmemorant. Soli Canonici, *(a)* ut ſuo more pergerent, alia duo affinitatum genera excogitarunt, quorum tamen quum ipſos authores tandem puduerit, non eſt quod in eis deſcribendis tempus conſumamus.

Etſi autem inter affines proprie nulli gradus ſunt, ut ait Modeſtinus, *(a)* quoniam videlicet affines ab affinibus non generantur: tamen

[a] *C. de propinquis, & c. contradicimus, & c. porro, 35. q. 3. c. non debet, Extra. de conſangui. ubi vide gloſſ.*

tamen nihil vetat quaſi quoſdam affinium quoque gradus numerare, quum ſic etiam Paulus Juriſconſultus (*a*) loquatur. Itaque ut paucis omnia dicamus, duæ iſtæ regulæ obſervandæ ſunt.

Quo gradu quiſpiam eſt conſanguineus uxori, eo gradu fit marito affinis, & quaſi conſanguineus: & contra. Ergo ſurſum verſus, quia uxor mea uno gradu à patre ſuo diſtat, ab avo, duobus: ego quoque, utpote gener, à ſocero, gradu uno: à proſocero, duobus diſtabo: quod de nuru quoque & cæteris tum aſcendentibus, tum deſcendentibus, conſtituendum eſt.

Eadem quoque ratione in linea transverſa inæquali, quoniam uxor mea à ſuo patruo vel avunculo tribus gradibus diſſidet, ego quoque à ſoceri fratre vel ſorore totidem gradibus diſſidebo, & ſic deinceps. Similiter in linea transverſa æquali, quum maritus à fratre ſuo diſtet duobus gradibus uxor à leviro totidem gradibus diſtabit: quod ipſum quoque dicendum eſt de glore, ſororio, & fratria, eorumque liberis, non inter ſe (obſtat enim altera regula quam mox trademus,) ſed ad eos relatis, per quorum nuptias coiit affinitas. Ex his autem efficitur mutuam eſſe comparationem graduum cognationis & affinitatis, quæ ut legentium oculis veluti ſubjiciatur, libuit hanc deſcriptionem ſubjicere, in

[b] *l.* 10. *princ. D. eo.*

in qua ſuperiore loco Cognati, inferiore Affines illis, ut ita loquar, correſpondentes ponuntur, initio tantùm à proſocero ducto, quoniam ſuperiores facilè intelliguntur, ut & qui infra generum ſunt.

Pater. Amita, Magni. –	*Avus,*	*Avia.* –	*Avuncul. Matertera. Magni.*
Proſoceri frater, & ſoror. --	*Proſocer,*	*Proſocrus.*	-- *Proſocrus frater vel ſoror*
Patr. Amita, –	*Pater,*	*Mater.* –	*Avuncul. Matertera.*
Soceri frater, & ſoror. --	*Socer,*	*Socrus.*	-- *Socrus frater & ſoror.*
	Filius. Gener,	*Filia. Nurus.*	
	Nepos, & Neptis. Progener, neptis maritus.	*Nepos, & Neptis. Pronurus: nepotis uxor.*	

Et ſic deinceps.

Alio autem reſpectu hi quoque affines inter ſe comparantur:

Pater.	*Mater.*
Vitricus,	*Noverca.*

Filius,

Digitized by Google

Filius, & Filia.	*Filius & Filia.*
Privignus, & Privigna.	*Privignus, & Privigna.*
|	|
Nepos, & Neptis.	*Nepos, & Neptis.*

Proprivignus, & Proprivigna,

Item & iſto reſpectu hi quoque affines inter ſe comparantur :

Levir, Glos, } *Mariti* { *Frater, Soror,* } *Maritus, Uxor* { *Levir, Glos,* } *Uxoris* { *Frater. Soror.*

Et ſic quoque :

Fratria, fratris - - - Frater, uxor.

Soror, - - - Sororius, ſororis maritus.

Affi-

2. Affinitas inter conſanguineos ſeu conſanguineas earum perſonarum, quarum interventu coiit affinitas, nulla eſt: ideoque multo anguſtioribus finibus continetur, quam conſanguinitas. Ratio hujus diſcriminis hæc eſt, quoniam inter rem ipſam, & rei ſimulachrum multum intereſt: eſt autem affinitas quoddam duntaxat ejus conjunctionis, quæ naturali ſanguinis derivatione coiit, ſimulachrum. Itaque conſanguinitas non conſiſtit in communibus parentibus, ſed etiam liberorum filii, tum eos qui ſunt vice parentum, in linea transverſa inæquali, tum etiam alios, ipſique adeo ſeſe mutuo conſanguineos in linea transverſa æquali vocant. Affinitas vero intra eos manet qui affinitati cauſam præbuerunt, ut ex iis quæ ſubjiciemus apparebit.

Ex iſtis perſpicue colligi poteſt, quinam affinitatis gradus prohibiti ſint, iidem videlicet qui & cognationis, quod attinet ad eas perſonas, quarum conjunctio affinitatem illam effecit, quod rurſus, perſpicuitatis cauſa, in eas regulas ſic diſtribuo.

1 Inter aſcendentes & deſcendentes, id eſt, in linea recta perpendiculari, prohibitio eſt in affinitate, ut in cognatione. Itaque ſocer, nurum: ſocrum, gener: proſocer, pronurum: progener, proſocrum: vitricus, privignam: privignus, novercam: vitrici pater, proprivignum aut proprivignam: proprivignus vel

vel proprivigna, matrem novercæ, & ſic deinceps, (*a*) ducere non magis poteſt quam pater filiam, filius matrem, avus neptim, nepos aviam: idque uſque adeo verum eſt, ut etiam eam quæ ex repudiata uxore & alio viro nata eſt, (*b*) pro privigna prioris viri habendam eſſe, reſponderit Julianus.

2 In linea transverſa inæquali neque patruus uxorem filiæ fratris, à qua vocatur ſoceri frater: aut (*c*) avunculus uxorem filii ſororis, à qua vocatur ſocrus frater: neque maritus amitam uxoris ſuæ quam ipſe vocat ſoceri ſororem, aut materteram uxoris, quam vocat ſocrus ſororem, ducere poteſt. Idem de proſoceri & proſocrus tum fratre, tum ſorore, & nepotis uxore, neptiſque marito, & ſic deinceps, ſentiendum eſt. Quoniam illi quidem parentum, iſti vero liberorum locum obtinent. Sed de alio transverſæ affinitatis genere ambigitur, (*d*) puta an poſſit quiſpiam gloris filiam ducere, cui nimirum ſit avunculi vel patrui inſtar, quoniam amita, ſive matertera, & ejus maritus una perſona cenſentur, & quum uxoris conſanguinei ſint marito pro conſanguineis, effici omnino videtur, non magis poſſe maritum materteræ ducere ſororis uxoris, id eſt, gloris filiam, quam

[a] *l. 14. & 40. D. de ritu nupt. & alibi ſæpe.* [b] *l. 12. §. 3. D. de rit. nupt. §. 9. Inſt. de nupt.* [c] *l. ult. c. de inceſt. nupt.* [d] *l. 4. §. hos itaque D. de gradibus & aff.*

quam matertera poſſet ſororis filio nubere. Hoc tamen Romæ etiam inuſitatum non fuiſſe apparet ex eo quod Connanus vir doctiſſimus ex Cicerone citat de Cæcilia Metelli, qua defuncta ipſius maritus filiam ſororis ejus duxerit, quod tamen neque ipſe Cicero, neque poſt eum Valerius Maximus, ut novum aliquod factum, recenſent.

Itaque in hac ſpecie dicendum eſt, fuiſſe morte Cæciliæ ſoluta affinitatis jura, quod tamen neque in linea recta locum habet, neque etiam fortaſſis in transverſa, ſi vel patruus uxorem filii fratris, vel avunculus uxorem filii ſororis: aut contra, fratris filius uxorem defuncti patrui, aut ſororis filius uxorem defuncti avunculi, ducere voluiſſet: de quibus poſterioribus ſpeciebus duabus cavit expreſſe Dominus apud Moſen; de prioribus autem à conſequenti. At in transverſa linea inæquali, ubi perſona ſuperior non obtinet parentis locum, veluti mariti ejus quæ propior eſt Sobrina, cum ſui conſobrini aut conſobrinæ ſuæ, ſive uxoris filia: & uxoris ejus qui eſt propior Sobrino cum conſobrini ſui, aut conſobrinæ ſuæ, vel mariti filio (quum ne cognatio quidem iſtiusmodi conjunctionem impediat) dubium non eſt licitas eſſe nuptias, ut Julius Cæſar (*a*) Pompejo Magno, antea genero ſuo, mortua Julia, ſororis ſuæ neptim deſtinabat, cujus hypotheſis hæc eſt deſcriptio.

C II. CÆ.

[a] *Suet. in Julio.*

II. CÆSAR.

JUL. CÆSAR. — JULIA.

JULIA, *Pompejæ nupta.* — ACCIA.

OCTAVIA, *Pompejo poſt mortem Juliæ, deſtinata.*

3 In linea transverſa æquali neque frater uxorem fratris aut ſororis ducere, nec viciſſim ſoror marito fratris aut ſororis nubere magis poteſt, (*a*) quam frater ſororem ducere, aut ſoror fratri nubere. Neque etiam maritus cum ſorore uxoris, neque uxor cum fratre maritimi, id eſt, levir & glos conjungi poſſunt, quoniam ſunt inter ſe affinitate fratres & ſorores. Hic tamen non deſunt quæ in contrariam partem opponantur. Primum manifeſte dicit Plutarchus, minime tamen id tanquam novum & præter morem factum commemorans, M. illum Craſſum (*b*) cognomento Divitem, defuncti fratris viduam duxiſſe. Reſpondeo, me non meminiſſe quicquam tale unquam Romæ præterea factum legere, una autem hirundo certe non facit ver. Eſto tamen, ut hoc ſit ab aliis etiam factitatum, quoniam hic quoque affinitatem judica-

[a] *l. 5. 8. & 9. C. de inceſt. nupt. Can. Apoſto.* 19.
[b] *Plut. in Craſſo.*

judicarent cum morte fuiſſe extinctam, quæ cauſam ipſi præbuerat: nego tamen id recte factum, quum nihil ad germanam ſororem propius accedat, quam fratris etiam demortui uxor, & honeſtas ipſa doceat non ſecus viro, à cognatis uxoris, & contra, quam â ſuis abſtinendum, quoniam videlicet maritus & uxor unum quiddam cenſeantur. Sed objiciuntur alia majoris momenti. Primum enim apud Moſen non prohibetur ſimpliciter quiſpiam glorem ducere, id eſt, uxoris ſuæ ſororem, ſed his demum verbis: (*a*) *Uxorem cum ejus ſorore non accipies ad æmulationem, ut videlicet reveles ejus turpitudinem, dum ipſà adhuc vivit*: ex quo conſequitur aut vanam eſſe illam adjectionem, aut ea mortua id licere.

Reſpondeo, manifeſte liquere leges de inceſtis nuptiis ita ſcriptas eſſe apud Moſen, ut ſingula non ſint expreſſa, ſed quibuſdam poſitis, quæ paria ſunt, pro expreſſis habeantur, quum hoc flagitet ipſa ratio, ut ſimilibus ſimiliter ſtatuatur. Itaque quum prohibentur nuptiæ inter fratris filium, & patrui uxorem, (*b*) intelliguntur etiam inter ſororis filium, & uxorem avunculi, itemque inter avunculum & filii ſororis uxorem interdictæ. Ex hoc autem & illud conſequi neceſſario videtur, ut quum frater expreſſis verbis vetatur (*c*) uxoris fratris ſui pudenda rete-

[a] *Levit.* 18. 18. [b] *Levi.* 18. 14. [c] *Lev.* 18. 16.

retegere, inhibita quoque ſenſeatur ſororis cum marito ſororis ſuæ conjunctio, quia paria ſunt, duobus fratribus eandem, & duabus ſororibus eundem, conjungi. Paria autem hæc eſſe, non tantum demonſtrat ipſa graduum affinitatis, & in numero, & in ipſo ſeriei paritas: verum etiam aliæ quoque rationes palam videntur demonſtrare. Cur enim duobus fratribus eamdem ducere non licet? nempe quoniam, quæ priori fratri nupſit, in unum corpus cum eo coaluit, ac proinde non quidem conſanguinitate, ſed tamen affinitate facta eſt fratris mariti ſui ſoror, ſororem autem ducere frátri non licet. Itaque eadem prorſus ratione, ducere cuipiam non licebit uxoris ſororem, utpote cui factus ſit frater. Deinde ſpectanda eſt ratio quam affert Moſes, cur illud non liceat, *Quia*, inquit, *fratris tui pudenda ſunt*. An non vero eadem prorſus ratione prohibebitur ſororio glorem ducere? Minime vero, inquiunt nonnulli, quum diſſimilis ſit ratio. Nam uxoris pudenda dicuntur eſſe mariti, non contra, ideoque ſororius fratriam ducens, nullius pudenda detegere dicitur. Atqui objectio iſta, ut parum ſane pudoris, ita nihil rationis habet. Nam ſi ita eſſet, nihil etiam prohiberet vitrico privignam, & amitæ marito fratris ejus filiam, & marito materteræ ſimiliter ejus filiam ducere, quod quum expreſſe inhibeatur, apparet eandem eſſe utrinque rationem, & pro-

& propinquitatis,& honeſtatis: & illud, *Quia pudenda fratris tui ſunt*, nihil aliud declarare, quam, *quia uxor fratris eſt.* Sicut autem illa eſt fratris uxor, ita & ille eſt ſororis maritus: ac proinde par fieret defuncto & defunctæ injuria. Recte igitur Baſilius (*a*) hac ipſa de re ad quendam ſcribens, in hæc etiam verba erupit: *Illud*, inquit, *Non ingredieris ad ullum conſanguineum carnis tuæ, ad detegenda ejus pudenda, hoc quoque conſanguinitatis genus* (illud videlicet de quo nunc quærimus) *comprehendit. Quid enim eſſe poſſit homini ſua uxore, vel potius ſua ipſius carne magis propinquum? non ſunt enim amplius duo, ſed una caro. Quare per uxorem ſoror ejus tranſiit ad conſanguinitatem. Quemadmodum enim uxoris matrem non accipiet, nec ejus filiam, quoniam nec ſuam matrem, nec ſuam filiam: ſic nec ſororem uxoris, quoniam nec ſuam ſororem. Sunt enim in utriſque communia cognationis jura.* Iſtis vero quo jure contradici poſſit ego quidem non video, ac proinde contendo, ex jure divino non magis licere fratris uxorem, quam uxoris ſororem ducere. Cur igitur, inquies, in alia lege additur hæc exceptio, ILLA VIVENTE, niſi ut intelligamus una demum ſorore mortua, alteram mortuam ducere fas eſſe? Reſpondet Baſilius eadem illa epiſtola, non temere ex eo quod ſcriptum eſt, colligendum eſſe quod ſcriptum non eſt. Et ſane ita eſt,

[a] *Baſilius in epiſtola ad Diodorum.*

quoties ſaltem, id quod conſequi videtur, vel abſurdum eſt, vel alio loco, ſive expreſſe, ſive tacite, damnatum. Promittit Dominus (*a*) ſe Eccleſiæ ſuæ affuturum, quandiu ſæculum hoc perſtiterit: an inde colliges, vel deſinente mundo abfuturum illum â ſuis, vel illud fruſtra adjectum eſſe? Non cognovit Joſephus Mariam (*b*) quandiu prægnans fuit, an ideo efficitur, vel illam poſtea fuiſſe â viro cognitam, vel illud fruſtra expreſſum fuiſſe ab Euangeliſta? Cur ergo illud adjectum eſt? inquies. Nempe, mortuo fratre, abſtinendum eſſe alteri fratri ab ipſius vidua, ac viciſſim ex conſequenti mortua ſorore, abſtinendum eſſe alteri ſorori ab ipſius marito, in ſuperiore lege cautum erat: poſtea vero, de alia quoque ſpecie, nempe an ſuperſtiti uxori, ſororem ſuperinducere liceret, dicendum quoque putavit legiſlator. Etſi enim tacite colligi poſſe videbatur, ſi ne mortua quidem uxore, fas erat ſororem ejus ducere, quamvis abrupta per mortem omnis affinitas videri poſſet, multo minus ipſa adhuc ſuperſtite id licere: tamen quum & magna per ſe eſſet illius populi in ducendis ſimul pluribus uxoribus licentia, & in hac ſpecie periculum eſſe videretur, ne quis expreſſo Jacob exemplo abuteretur, expreſſe quoque id cavendum Moſes judicavit. Sed & quam effrenis fuerit Judæorum in repudiandis uxoribus

[a] *Mat.* 28. 20. [b] *Mat.* 1. 25.

ribus libido, vel ex illa quæſtione (*a*) Jeſu Chriſto à Phariſæis propoſita plus ſatis liquet. Ideo ipſe Rabbi Solomon, (*b*) licet minime ignarus à Judæis aliter hanc legem intelligi, & uſurpari, tamen arbitratus eſt, ſic demum accipiendam eſſe, ut prohibeat Moſes, una ſorore ſuperſtite & repudiata, alteram ſuperinducere; quoniam videlicet repudiatæ dolor hoc modo duplicaretur. Neque ab hac ſententia alienus eſt Auguſtinus, (*c*) quæ tamen non ſatis firma mihi quidem certe videtur, quum in ipſa lege nulla prorſus fiat repudii mentio. Alia vero etiam fuit ſummi illius maximique memoria noſtra theologi, D. Joh. Calvini ſententia, nempe hanc legem ad inceſtuoſas nuptias, ac præſertim ad germanæ ſororis matrimonium nihil ſpectare, quum & de illis omnibus, & præſertim de fratris uxore, & uxoris ſorore, ſatis ſuperioribus legibus ſit cautum: ſed de una Polygamia hic agi, quæ ſic utcunque toleretur ob populi iſtius duritiem, ut tamen prohibeatur quiſpiam viventi uxori ſuperinducere ſororem, id eſt, ex more loquendi Hebræis familiari, ipſius conſanguineam, (quam nimirum alioqui ducere fas eſſet) ne hoc modo duplici animi ægritudine prior uxor afficiatur. Sic igitur ad hanc legem reſponſum eſto, quam tamen à Judæis ſic corrumpi,

[a] *Mat.* 19. 3. [b] *Rabbi Salomon in Levit.* 18. [c] *Aug. in Levit. q.* 61.

Digitized by Google

ut etiamnum hodie nulla ſit ipſis religio, duas ſorores viciſſim ducere, non eſt quod quisquam miretur, cum apud illos ne patruus quidem à fratris, neque avunculus à ſororis filia dicatur abſtinere. Sed alia rurſum occurrit, magis etiam, ut videtur, obſcura difficultas, in hoc argumento de glore à ſororio non ducenda: Lex illa nimirum Deuteronomii, *(a)* qua frater non modo non prohibetur, ſed etiam jubetur fratris absque filio defuncti ſemen, accepta ipſius uxore, ſuſcitare. Hanc igitur Deuteronomii legem cum altera illa Levitici, prorſus alioqui repugnante, ſic nonnulli conciliant (quorum etiam ſententiam idem D. Joh. Calvinus in locum illum Levitici ſcribens, amplectitur) ut fratris nomine negent fratres germanos, ſed duntaxat conſanguineos (ex more Hebræorum) intelligi, & quidem eos quorum nuptiæ non ſint interdictæ, quoniam alioqui inceſtus præcipi videretur. Quod ſi objiciatur Judæ exemplum, *(b)* reſpondetur hac in re peccatum fuiſſe à Juda, qui ea lege ſit abuſus: quæ etſi non erat ſcripta, tamen, veluti à naturæ ipſius æquitate dictata, jam in uſu erat, quoniam (opinor) quæ in cujuſpiam familiam tranſiiſſet, in aliam abnubere, non niſi cum prioris dedecore, vel ſui ipſius ignominia poterat. Neque ſane ambigi poteſt, quin lege illa excitandi fraterni ſeminis, quod alioqui extinctum

[a] *Deut.* 5.5. [b] *Geneſ.* 38.

tinctum jacebat, comprehenderetur quiſque, ut proximus erat agnatus, ita ut eo id facere recuſante, alius à proximo propior, & ſic deinceps alius alii ſuccederet, ſicut ex Ruthæ hiſtoria liquet. Verum huic ſententiæ obſtant alia quædam maximi momenti. Primum enim omnes Hebrææ linguæ periti affirmant, & exemplis quoque manifeſtis confirmant, verbum, proprie, de leviro vel glore, ſororio vel fratria dici, quod eleganter etiam, meo judicio, expreſſum eſt apud Matthæum verbo ἐπιγαμβρεύειν, Itaque etiam, ſi, quod de illis proprie conſtitutum erat ad alios quoque propinquos accommodatur, non videtur tamen ſatis commoda eorum interpretatio, qui eos excludunt, de quibus proprie lex ſit intelligenda.

Deinde, ut illam Judæ & Thamaris hiſtoriam omittamus, durum ſane videtur, quæſtionem illam Chriſto à Sadducæis (a) propoſitam, de ſeptem fratribus, ſic explicare, quaſi cognati duntaxat inter ſe fuerint, & quidem iis gradibus intra quos ex legibus liceret unam eandemque mulierem ducere. Præterea verba illa Ruthæ (b) ad nurus ſuas, *An adhuc intra me in utero meo ſunt filii, qui fiant mariti veſtri? Revertimini filiæ meæ, & abite: quoniam ſenior ſum, quam ut virum habere queam: & ſi dicere poſſem eſt mihi ſpes, & potero hac nocte cum viro eſſe, pareremque filios, num expectabitis*

[a] *Mat.* 22. 25. [b] *Ruth.* 1. 12.

donec creverint? num expectabitis in eorum gratiam, ut maritum non habeatis? illa, inquam, verba manifeſte videntur evincere germanos fratres illa lege proprie ſignificari: cæteros autem propinquos duntaxat ex conſequenti. Quid ergo? nempe hanc legem oportet alterius illius generalis exceptionem eſſe (quod etiam exiſtimavit Auguſtinus) ſed quæ peculiari quadam ratione nitatur: ac proinde in exemplum trahi nec poſſit nec debeat. Diſtribuerat enim Dominus populum illum non in tribus duntaxat, ſed etiam in familiarum capita, in quibus quum primogeniti dominarentur, familiæ ex illis cenſebantur, ne in infinitum excreſceret earum numerus. Itaque ſtatuerat Dominus, ut ſi primogenitus eo uſque vixiſſet, ut, ducta uxore, caput familiæ eſſet, & habitantibus ſimul fratribus, id eſt, (ut ego interpretor) adhuc expertibus conjugii, abſque maſcula ſobole decederet, tum frater ab eo proximus, ut in primogenituram, ſic etiam in fratris demortui uxorem hæres eſſet, & ita quidem, ut liberi ex eo matrimonio ſuſcepti, de fratris illius mortui nomine cenſerentur, ut ſic tegeretur illa inceſtuoſæ alioqui conjunctionis ignominia, quoniam frater ipſammet quodammodo induebat extincti abſque virili ſobole fratris perſonam, ipſius etiam thorum ingrediens.

Hoc tamen poſtremum ſæpe fuit ſpretum, natu-

naturalis patris nomine ſervato, præſertim ſi, vel quod alii fratres deeſſent, vel quod ſibi quam fratri liberos gignere nonnulli mallent, ad cognatos alioqui remotiores deventum eſſet, ut vel ex unius Ruthæ hiſtoria ſatis liquet, cujus filius Obed non Elimelechi, ſed ipſius Boozi filius nominatur. unde etiam multæ in genealogiis texendis, ac præſertim Matthæo cum Luca, in genealogia Chriſti, conciliando, difficultates ſunt obortæ. Hæc igitur fuit ratio (ut ad inſtitutum revertar) cur, quod alioqui inceſtuoſum fuiſſet, tamen à Domino ſit mandatum: quod certe nulla cauſa eſt cur hodie nonnulli ſuis prorſus damnandis libidinibus prætexant, quum neque jam valeat hæc ratio, diruta illa macerie quæ populum Dei certis finibus diſtinctum à reliquis ſeparabat: neque Dei Verbum iſti habeant, ex quo nunc quoque valere iſtam ſingularem exceptionem colligere poſſimus. Stat igitur illa concluſio, neque leviro fratriam (excepta tantum ſpecie cujus modo mentionem fecimus) neque ſororio glorem ex jure divino ducere fas eſſe. Itaque veteres hac de re Canones, (*a*) non ut jus humanum, ſed ut jus divinum prorſus amplector, ex verbo Dei nimirum deſcriptos.

Quod ſi leges humanæ quæruntur, idem multo magis etiam liquebit. Nam quod ad

C 6 jus

[a] *Can. Apoſto. 19. Syno. Neocæſ. can. 2. Baſil. epiſt. ad Diodor.*

jus (*a*) Pontificium attinet, tantum abeſt ut hanc conjunctionem permittat, ut etiam ad ſeptimum uſque gradum initiò, deinde vero ad quartum uſque, affines non minus quam conſanguineos conjungi prohibuerit: ſed ita, ut iſti ſuo more (ſicuti ſuo loco diximus, & porro dicemus) culicem quidem colarint, camelum autem, quoties libuit, deglutierint. Apud Romanos autem, quamvis ex illo Craſſi exemplo, & quadam Conſtantini conſtitutione colligi poſſit, non inuſitatum fuiſſe, ut apud illos quoque frater duceret defuncti fratris viduam, tamen conſtat hoc fuiſſe poſtea expreſſis legibus prohibitum. (*b*) Sic quoque Cajus Juriſconſultus celebris docuit. & poſt Romani imperii ruinam, hoc etiam jure uſi ſunt Alemani, Bajoarii, & Franci, ut plane mirari ſubeat, quoſdam hodie inveniri poſſe, qui ejuſmodi flagitium, ut jure conceſſum, tueantur. Et de his quidem hactenus; ſi unum hoc addidero, quod non prætermiſit etiam Baſilius: conceſſo nimirum, ut duæ viciſſim ſorores ab eodem ducantur, magnopere perturbatum iri præcipuos cognationum gradus, quum idem futurus ſit pater, & materteræ maritus, id eſt, avunculus:

[a] *c. de propinquis. & c. progeniem & aliis ſequentibus. 35. q. 2. c. ult. Add. de divortiis.* [b] *l. fratris* & *l. ult. C. de inc. nupt. Cod The. lib. 3. tit. 12. Cajus libr. Inſtit. 1. tit. 4. §. Sed nec Leg Aleman. titul. 40. §. 1. Leg. Bajoar. tit. 8. Legis Francicæ libr. 5. tit. 4.*

ſus: eadem vero ex ſorore natis matertera & noverca: aliis autem ex ſe natis, mater & avunculi uxor: iidem denique fratres, & conſobrini: quæ ἀταξία vel unica tanti eſt momenti, ut omnes ſani judicii homines merito ad damnandam ejuſmodi conjunctionem ſemper commoverit. Et de his quidem hactenus; quorum hæc ſumma eſt: conſanguineos uxoris, eſſe marito pro conſanguineis, & contra: ac proinde ut inter cognatos, ſic etiam alteri cum alterius conſanguineis, ſive in recta linea, vel deſcendentibus, vel aſcendentibus, ſive in transverſa, vel inæquali vel æquali, iiſdem prorſus regulis, nuptias prohiberi. Itaque legem illam Atheniensium cujus meminit Terentius in Phormione, & apud Demoſthenem expreſſam, in oratione πρὸς μακάρτατον, qua videlicet cautum erat, ut orbam puellam duceret, aut dotaret, qui genere proximus erat: aut interpretari de iis oportet, quorum non eſſet inceſtuoſa conjunctio, aut potius, ut ipſi naturæ ac honeſtati repugnantem, rejicere.

Sed an affines uxoris marito ſint affines, & contra: ut, exempli cauſa, ſi mei quondam ſoceri uxor, non tamen uxoris meæ mater, ſed noverca, fuerit & ſocero & meæ uxori ſuperſtes, an ego quondam gener illam potero ducere, utpote quæ uxori meæ affinis duntaxat fuerit: Reſpondeo, non videri quidem ullam hîc eſſe proprie affinitatem, ſed

 tamen,

tamen, quoniam ea quæ fuit uxori meæ noverca, mihi fuit inſtar ſocrus, utpote ſoceri mei uxor, prohibere honeſtatem, quominus hoc matrimonium liceat. Itaque (*a*) recte de his ſtatuiſſe videtur Papinianus, his verbis: *Uxorem*, inquit, *quondam privigni conjungi matrimonio vitrici non oportet: nec in matrimonium novercam ejus convenire, qui privignæ maritus fuit.* Unde recte colligit noſter Hotomannus, nec uxoris quondam ſoceri cum genero, nec mariti defunctæ nurus cum ſocru conjunctionem probari poſſe: quod etiam de uxore quondam ſororii & leviri, fratriæ denique glorisve marito ſit conſtituendum. Eſt enim hæc regula univerſaliter vera, Cujus non licet inire nuptias, ejus nec conjugis licet, quoniam videlicet uxor pars quædam mariti eſſe videtur: eſtque hoc de quo agimus longe diverſum, & à ſecundo & à tertio affinitatis genere, quod Canonici temere excogitatum merito poſtea abrogarunt.

4 Conſanguinei perſonarum, quarum interventu, & copula contracta eſt affinitas, inter ſe conjugium contrahere non prohibentur, (*b*) quoniam, ut ante diximus, ſubſiſtit graduum affinitatis prohibitio in iis, qui ſunt ipſa affinitatis cauſa, ne, in hoc conſanguinitatis ſimulachro, effectum cauſæ latius quàm ipſa cauſa pateat. Itaque pater & filius matrem

[a] *l. 15. D. de ritu nupt.* [b] *c. quod ſuper his. Extra, de conſan. & affin.*

trem & filiam, & duo fratres duas ſorores ducere non prohibentur. Qua tamen in iſta permixtione ordo ipſe cognationis, cujus imago eſt affinitas, perturbari poſſet multis modis, ut ſi pater filiam, filius ejusdem filiæ matrem duceret: ſi pater & filius duas ſorores: frater vitrici, privignam fratris: filius ſororem ſuæ novercæ: frater filiam uxoris fratris: filius, matrem uxoris patrui: filius ſororis, matrem uxoris avunculi ducat, cujusmodi ſpecies etiam aliæ recenſeri poſſent: idcirco recte quoque de his olim cautum eſt multis canonibus. Neque dubito quin, ceſſantibus Imperatoribus, & pene ruente cum Romano imperio orbe terrarum, Synodos ſæpe oportuerit his rebus multum eſſe intentas, quarum multa decreta merito fuerunt à piis Imperatoribus poſtea confirmata. *(a)* Sed audacia illa quæ multos impulit, ut, quod verbum Dei generali perpetuaque regula laxavit, adſtringerent, quod reſtrinxit, laxarent: & manifeſta illa ambitio ad ſuam jurisdictionem traducendi, quod eſt Magiſtratuum proprium, ſane eſt piis omnibus non minus intolerabilis, quàm Magiſtratuum in his curandis ſegnities. Ejuſmodi tamen jam conſummata matrimonia temere dirimenda, ego quidem pronuntiare non auſim.

An nudis ſponſalibus contrahatur affinitas.

Sed quæritur, An nudis ſponſalibus contrahatur

[a] *Vide can. 54. Synodi ſexta in Trullo.*

trahatur affinitas: quod non uno modo cadere in controverſiam poteſt. Quum enim (exempli gratia) matrem & filiam, aut duas viciſſim ſorores ducere prohibear, mortua ante nuptias ſponſa, ambigi meritò poteſt, num ejus matri vel ſorori conjungi poſſim. Item, quum eam quæ fratris, vel patrui, vel filii uxor fuit, non poſſim uxorem habere, non temere quæritur, an mortuo ante nuptias fratre, vel patruo, vel filio, aut alio quovis mihi intra prohibitos gradus cognato, ab ejus ſponſa mihi ſit abſtinendum? Reſpondent Juriſconſulti non proprie ſic contrahi affinitatem, ſed tamen rectius & jure facere qui ab hujusmodi nuptiis abſtineant: (*a*) quod ut concedam, nihilominus tamen diſtinctione utendum arbitror, ne ſummum jus hîc quoque ſumma eſſe injuria deprehendatur. Sponſalia quippe certum eſt Juriſconſultis nihil aliud declarare, quàm promiſſionem ſimplicem in tempus futurum conceptam, à qua uni recedere absque alterius conſenſu liceret. Quæ igitur hæc ſeveritas fuerit, obſecro, ut quum ne firma quidem conjugii obligatio inter aliquos extiterit, nedum ut re ipſa conjugium initum ſit, ſtatim idem jus ſtatuatur, ac ſi verum ratumque matrimonium inter quoſpiam interveniſſet? Velim igitur magnam quidem haberi honeſtatis rationem: ac

[a] *l. ſi qua. §. 1. 2. D. de ritu nuptiar. l. Servius. D. de grad. & adfi. §. ſi uxor. Inſtitut. de nupt.*

ac proinde, ſi vel minima ſit ſuſpicio attentatum quippiam à ſponſo in ſponſa fuiſſe, cenſuerim, non aliter quàm ut re ipſa contracta affinitate ſtatuendum eſſe: ſin minus, ut eos rectius facere cenſuerim, qui non tantùm ejus quod licet, verùm etiam ejus quod expedit, rationem habent, ita minimè ſanè velim ejusmodi ſponſalia ut inceſtuoſa, vel per ſe illicita, infringere. Sed quid ſi ſponſalia firma fuerint, id eſt, purè, & verbis in tempus præſens conceptis inita? Hîc vero demum aſſentiuntur plerunque Canonici Juriſconſultis, propter publicæ honeſtatis juſtitiam, ut ipſi loquuntur. *(a)* Sed iidem quum libet, à ſeipſis diſſentiunt, ut qui ſponſalia de præſenti cum impubere facta, habeant pro ſponſalibus de futuro, & tamen tradant, ſi quis à ſponſalibus ejus receſſerit quam ſeptennis deſponderit, quod licet, non poſſe ejus matrem ducere. *(b)* Ego vero Auguſtini ſententiam ſequutus, ab ipſo etiam Gratiano prolatam, arbitror illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua commixtio ſexus non docetur fuiſſe. Nec obſtat quod ſponſa in quibuſdam pro uxore cenſetur, quoniam videlicet etſi non re ipſa, at jure tamen uxor eſt, ideoque non magis ſponſam quam uxorem cujuſpiam ducere licet, quoniam duos ſimul maritos una mulier habere

non

[a] *c. 8, 11, 12, & 13, 27 q. 2 & c. x. de ſponſalib.*
[b] *Vide c. literas, & c. duo, Extra de deſpon. impub.*

non poteſt, & tanquam adulter punitur qui ſponſam alterius corrupit. Sed ea in re de qua nunc quærimus, quum ipſa ſanguinis commixtio potiſſimum reſpiciatur, quam Moſes (*a*) honeſtè ſignificat detectionis nomine, non video, quî eſſe debeat eadem nudorum ſponſalium, quæ conſummati matrimonii, ratio. Conſummatum autem matrimonium voco, quum ducta eſt uxor: neque bonos illos cœlibes Canonicos (*b*) nobis ſequendos arbitror, in iis arcanis perveſtigandis, quæ tecta permanere multo præſtat, quàm curioſe atque adeo turpiter, ut ipſi faciunt, ea ſcrutari.

An quovis coitu contrahatur affinitas.

Sed an ex alio quam legitimo coïtu, juſto videlicet matrimonio, contrahitur affinitas? Reſpondeo, primum ſi inceſtuoſo adulterio ſe polluat quiſpiam, vel jam conjux, vel vere ſponſus, non eam eſſe vim hujus illegitimæ conjunctionis, ut propterea firma ſponſalia dirimantur, aut verum matrimonium præcedens ſolvatur, (niſi pars offenſa ſeparationem poſtularit) ut ſi, exempli gratia, (*c*) ſponſus vel maritus quiſpiam, matrem aut ſororem ſponſæ vel uxoris ſuæ corruperit, non propterea vel ſponſalia dirimentur, vel matrimonium, quaſi affinitas cum matre aut ſorore

[a] *Levi.* 18. & 20. [b] *c. extraordinaria*, 11. *q.* 2. & *ibi gloſſa ſane turpis.* [c] *c.* 10. & 11. *Extra*, *de eo qui cog. conſ. uxor.*

ſorore uxoris per inceſtum ſit contracta. Sed quid ſi ſolutus quiſpiam (ut loquuntur) vel maritus, aut cum ſoluta quapiam ſit ſcortatus, aut cum aliena uxore, absque inceſtu tamen, adulterium commiſerit? an propterea alteri ab alterius conſanguineis, ut in affinitate vero matrimonio contracta, fuerit abſtinendum? Mihi quidem ita omnino videtur, ut hîc quoque valeat quod de ſervilibus cognationibus & affinitatibus (*a*) Paulus Juriſconſultus reſpondit: nempe in contrahendis matrimoniis naturale jus & pudorem inſpiciendum eſſe. Multo magis vero id intelligendum eſt, ubi de cognatione ipſa quæritur, quam certum eſt quovis, quantumvis illegitimo coitu, contrahi. Hîc autem etiam operæpretium eſt conſiderare, quam recte & ſapienter omnia noſtri Canonici.

(*b*) *Affinitas*, inquiunt, *poſt matrimonium iniquè contracta, puta ſi quis cum ſorore legitimæ conjugis ſit fornicatus, illi nocere non debet, quæ iniquitatis particeps non extiterit*. Recte id quidem, ut & illud quod ex eo conſequitur, ut videlicet fides poſtulanti legitimæ uxori ſervetur. Verum quo jure tandem conſtituunt, ut ipſi inceſtuoſi absque ulla ſpe unquam ineundi conjugii permaneant, (*c*) ſed ſemper continentiam ſervare teneantur? an enim quia inceſtuoſi, idcirco continentiæ donum habent?

[a] *l. 14. §. 2. D. de ritu nupt.* [b] *c. 10. De eo qui cog. conſ. uxor.* [c] *c. 1. 4. 5. 8. 9. & 10. eodem.*

habent? Itaque illos potius decuit Magiſtratum ſerio commonefacere, ut ejuſmodi homines juſtis pœnis afficeret, &, ſi quidem ille ceſſaret: matrimonio vel ſoluto, vel, ſi reconciliari pars offenſa mallet, poſt legitimam pœnitentiam redintegrato, ad vitam meliorem miſeros peccatores cohortari, quam ultro animas ipſas Satanæ & carni uſtulandas tradere: quamobrem etiam paulo æquiores Canonici iſtam aliorum iniquam ſeveritatem improbarunt. *(a)*

Iſtud vero longe abſurdiſſimum profecto videtur quod eſt ab *(b)* Alexandro 3. reſponſum, ut ſi quis ſponſæ ſuæ non cognitæ matrem cognoverit, neutram habeat, ſed tamen cum alia poſſit contrahere: quod ſi ſponſam vel ante, vel poſt matrem cognovit, non modo neutram habeat, ſed etiam ab omni ſpe ullius conjugii arceatur. Nam certe, vel illum pœnas luere oportuit, vel ceſſante Magiſtratu, aut cum ſponſa reconciliari, aut ubi Eccleſiæ ſatisfactum eſſet, illi non adimere quod omnibus dicit Apoſtolus, ut qui non poteſt continere, nubat in Domino.

(c) Sed quid prætexent iſtis ſuis iniquiſſimis ſimul & ineptiſſimis decretis? fortaſſe Davidis exemplum, qui decem ſuas concubinas, ab Abſalomo conſtupratas, quamdiu vixit vinctas detinuit, neque unquam attigit. Verùm

[a] *c. ſi quis cum duabus*, 33. q. 2. [b] c. 2. *de eo qui cogn. conſ ux.*

Verùm in hoc exemplo quàm multa ſunt diſſimilia? Quod ab illis poſtea David abſtinuit, recte ſane fecit, & vix aliud ſuaderemus ei, cujus uxor ſeſe inceſtu pollui ſiviſſet: ſin minus, ne ipſi quidem Canonici negabunt adulteram videri non poſſe cui vis eſt allata. *(a)* De Abſalomo verò, ſi ſuperviviſſet, quid conſtituturus fuerit David, conjici poteſt ex hiſtoria. Nempe ipſi peperciſſet indulgentiſſimus pater: quin tamen capitali ſupplicio dignus fuerit Abſalomus, ambigi non poteſt, quod etiam juſto Dei judicio luit. Hoc igitur Abſalomi inceſtuoſi exemplum nihil ad continentiæ votum ſpectat. Superſunt in hoc exemplo decem illæ concubinæ, quæ propter inceſtum vinctæ manſerunt, abſque ulla ſpe conjugii. Atqui præterquam quod pro regula ſumi non debent quævis, quantumvis laudatorum Patrum, exempla, de hoc Davidis facto in utramque partem jure diſceptari poteſt. Si in inceſtum conſenſerant, non recte facit David quod in eas ex lege non animadvertat. Error autem alter ex hoc errore naſcitur, quod ita parcit eorum vitæ, ut eas, niſi continentiæ donum habeant, uſtionis periculo exponat. Sin vero non conſenſerant, cur eas ſaltem non plane repudiat, ſi retinere non placet, propter facti in eas, quantumvis invitas, admiſſi turpitudinem? an quoniam regiæ concubinæ fuerant,

[a] 32 *q.* 2.

rant, non ſatis tutum erat eas cuipiam elocari? at-qui politica hæc ratio conſcientiam non potuit, aut certe non debuit pacare.

Quid ſi igitur dicamus id factum ex earum conſenſu? nempe obſtabit quod narrat hiſtoria, vinctas fuiſſe, & in cuſtodia retentas. Itaque meo judicio, in hoc facto conſtituendum eſt, Deum, cum hac ignominia ultus eſſet perpetratum adverſus Uriam ſcelus, voluiſſe memoriam ejus rei, quamdiu illæ vixerunt, extare: ac proinde particulare hoc factum non eſſe ad imitationem trahendum. Neque vero dicitur David eas perpetuæ cuſtodiæ pœna ſemel multaſſe, nedum ut ad votum continentiæ induxerit, ut iſti fieri volunt: ſed duntaxat eas tenuiſſe vinctas, & ab eis abſtinuiſſe ad mortem quidem earum uſque, ſed procul dubio rationem ipſarum conſcientiæ, ſi neceſſe fuiſſet, habiturus. Deinde in tanta uxorum & concubinarum turba, probabile eſt conſueviſſe evenire, ut illud vix poſſet locum in ſingulis habere, quod tamen eſt juſti matrimonii proprium, nempe, ut vir non habeat ſui corporis poteſtatem. Quomodo enim vir unus, vel libidinoſiſſimus, tam multis ſufficere potuiſſet? Subjectas igitur, & viro prorſus obnoxias eſſe oportuit pleraſque, præſertim concubinas, quas vir fortaſſis aliquot annis non attingeret: & quibus etiam, niſi quum prorſus liberet, uti non teneretur. Hæc igitur incommoda, neceſſa-

neceſſario cum Polygamia cohærentia, iſtis, poſt tantum admiſſum ſcelus, non prorſus nova, vel iniqua videri potuerunt. Idem autem certe in inceſtuoſos, alioqui monogamos, qui tamen non habeant continentiæ donum, ex hoc Davidis exemplo, prorſus impari, conſtitui nec poteſt, nec debet: etiamſi factum iſtud vitio non carere concederemus.

An ſponſi vel conjugis morte tollatur affinitas.

Sed an alterius ſponſi, vel conjugis morte tollitur affinitas ſuperſtitis, cum defunctæ perſonæ conſanguineis? Juriſconſulti reſpondent, ſublatam quidem affinitatem videri, ſed manere tamen eandem prohibitionem, propter publicam honeſtatem: *(a)* quibus eo uſque aſſentior, ut etiam repudio vel divortio interveniente, idem ſtatuendum exiſtimem. Soluto quippe vinculo, quod plures familias copulabat, neceſſe quidem eſt ſeparatas fateri quæ prius erant conjunctæ, ſed ita, ut conjunctionis memoriam adhuc vigere publica honeſtas jubeat. Sed & alio argumento ſolutam eſſe affinitatem liquet. Nam ſi, verbi gratia, ſuperſtes gener meus aliam ducat, ea, quamvis filiæ meæ ſucceſſerit, tamen eſt mihi extranea, ac proinde illam, ſi vidua fuerit, ducere non prohibeor: quam-

[a] *l. 15. D. ritu nupt. §. affinitatis. & §. ſocrum. Inſt. de nupt.*

Digitized by Google

quamvis religioſi noſtri Canonici (*a*) alterum hoc affinitatis genus eſſe voluerint, cui & tertium adjunxerunt, puta ſi vidua illa, mortuo illo qui gener meus fuit, alteri nupſerit. Sed bene eſt, quod ipſimet iſtius commenti authores poſtea fictitia hæc impedimenta ſuſtulerunt.

De pœna inceſtus.

Cæterum quæ tum ante legem, tum ſub lege fuerit inceſtus pœna, ab ipſa videlicet naturæ honeſtate dictata, ex ſacris (*b*) literis apparet: capitalis nimirum, qualis etiam initio fuit apud Romanos, ut qui adulterium quoque capitis pœna punirent (*c*). Sed inclinante paulatim hominum judicio ad deteriorem partem, excogitatæ ſunt exceptiones, quæ juſtiſſimas illas leges antiquas, inutiles redderent. Inde eo ventum eſt, ut capitalis pœna penitus ſublata ſit, nulla certe ratione, & magno cum totius Romani imperii dedecore (*d*), quum multo rectius eſſet illud quod apud Ciceronem (*e*) ex antiquo jure refert Atticus, INCESTUM PONTIFICES SUPREMO SUPPLICIO SANCIUNTO. Sed de his viderint Magiſtratus, quibus eſt gladii poteſtas commiſſa. Nos ea perſequimur

[a] *c. de propinquis. 35 q. 3. c. porro, Ibidem.*
[b] *Gen. 38. 24. Livi. 18. & 20.* [c] *l. 30. §* 1. *C. ad l. Iul. de adul.* [d] *l. ſi quis inceſti. C. de inceſt. nup. Et auth. de inceſt. coll. 2. Conſtit. ult. §. 1.* [e] *Cic. de legib. 2.*

quimur quæ ſunt Eccleſiaſticæ jurisdictionis propria, id eſt, quæ ad eorum munus ſpectant, qui ex verbo Dei conſcientias ſibi commiſſas regunt. In veteribus igitur Canonibus illud laudabile eſt, videlicet ex Verbo Dei conſtitutum, quod inceſtuoſa ſive ſponſalia, ſive conjugia, (de his enim ſimul jam pridem in hoc argumento compendii cauſa diſſeruimus) omnino dirimenda judicarint, quod tamen indiget ea interpretatione, cujus antea mentionem fecimus. Neque enim proprie dirimi dicitur quod nunquam rite conjunctum fuit. Itaque & ſponſalia & conjugia hujuſmodi potius pronuntianda ſunt ipſo jure inutilia, & irrita eſſe, ut quæ ſponſalium & conjugii ſpeciem duntaxat habuerint. Sed & illud ex verbo Dei recte conſtitutum & obſervatum fuit, ut ejuſmodi flagitiorum rei (reos autem appello, qui ſcientes prudentes tale quippiam admiſiſſe legitime convicti fuerint) ex Eccleſia ejicerentur. Verum quod certum illorum pœnitentiæ tempus conſtitutum eſt, id ego vero neque in hoc flagitio, neque in aliis probo. Nam ſi ne tum quidem reſipuerint, quo jure illos receperis? Sin vero citius quam ſperari poſſet reſipuerint, cur diutius illos afflixeris? Deinde quum iſtiuſmodi temporum præſcriptiones certum ſit aditum patefeciſſe doctrinæ ſatisfactionum, & indulgentiarum, ad quæ remedia neceſſario devenire multos coëgit iſta vete-

rum canonum non ſatis profecto conſiderate inſtituta diſciplina, cauſa nulla eſt (opinor) cur iſta in uſum revocentur. Quis enim eſt, obſecro, qui, intra quod tempus Dominus ſit cuipiam daturus ut reſipiſcat, definire poſſit? reſipiſcentis vero peccata quo jure retinueris, quæ jam eſſe in cœlis remiſſa merito videantur? an ut publico Eccleſiæ offendiculo ſatisfiat? atqui optime ſatisfactum eſt Eccleſiæ, ubi conſtiterit peccatorem reſipuiſſe, quod unum præcipue in iſto pœnæ genere ſpectatur: an vero potius, ut an ſatis ſeria ſit pœnitentia temporis ſpatio probetur? id vero etſi minime negligendum eſt, propter hypocritas, tamen qui poſſit certo temporis curriculo definiri, ego quidem non perſpicio. Itaque hoc tandem extorſit ipſa neceſſitas, ut arbitrariæ (*a*) eſſent pœnitentiæ quas vocant. Neque his obſtat quod ex Iſidoro refert Gratianus, (*b*) de Aaronis & Mariæ pœnitentia ſeptem dierum. Cur enim ipſi ſeptem dies in ſeptem annos transmutarunt? & vix potuit ad deflendum peccatum illis præſcribi brevius temporis ſpatium. Itaque ſtandum potius fuiſſe judico Apoſtoli doctrinæ & exemplo, qui quum de inceſtuoſo (*c*) illo Satanæ tradendo præciperet, non ut periret (ſicut nonnulli perperam admodum interpretantur) ſed potius ut erudiretur: neque tempus ullum

[a] *c. tempora. 26. q. 7.* [b] *c. hoc ipſum. 33. q. 2.*
[c] *1 Cor. 5. 5. & 2 Cor. 2. 7.*

ullum neque continentiæ perpetuæ votum præſcripſit, (qui enim id faceret ?) verum ſimulatque intellexit, quantopere ipſum ſceleris admiſſi pœniteret, nihil antiquius habuit, quam ut primo quoque tempore rurſus receptus ille triſtitia non abſorberetur. Noſtri vero boni Pontifices, ſeveri ſcilicet veterum Conciliorum & Canonum vindices, quid hic tandem ? Primum quidem, ſicut ſupra demonſtravimus, ut ipſo Numine religioſiores viderentur, in transverſa cognationis & affinitatis linea, ad ſeptimum uſque gradum, prohibitionem nuptiarum protraxerunt, novam etiam eamque ineptiſſimam & falſiſſimam graduum numerationem commenti. Deinde triplex affinitatis genus excogitarunt, & iis quidem additis rationibus quæ vel ipſos lapides ridere cogant, (*a*) nedum ut peccantibus lachrymas excutiant. Poſtea vera tandem coacti ſunt, intra quartum ſuum gradum, ipſorum modo numeratum, id eſt, octavum, ſubſiſtere. Quorſum id vero ? certe ſicut ipſe exitus oſtendit, ut, quo arctiora vincula nexuiſſent, eo lucroſior eſſet eorundem relaxatio, ut, quemadmodum de ipſorum ſacris Sannazarius ſcripſit,

Vendere jure poteſt, emerat ipſe prius: ſic quoq; ſcribere de iſtis Papæ interdictis plane liceat:

Nexuit ipſe prius, ſolvere jure poteſt.

Quod ſi fortè ſibi injuriam à me fieri Caco-

[a] *Vide c. fraternitas.* 35. q. 10.

lyci noſtri conquerentur, ſaltem mihi concedent (opinor) ut ad ſummos illos ipſorum Doctores mihi liceat provocare. Legantur ergo quæ illi quam copioſiſſime de iſtiuſmodi, quas vocant, diſpenſationibus obſervant, in 4. Sentent. diſtinct. 34. (*a*) Eorum autem doctrinæ, cujus vel Satanam ipſum pudere poſſit, hæc ſumma eſt: prohibitionem quidem inter aſcendentes & deſcendentes eſſe moralem, ac perpetuam: alios autem gradus, omnes, transverſos videlicet, lege tantum judiciali prohiberi: hac, quum unis Iſraëlitis ſit perlata, nos minime obligari, niſi quatenus Eccleſia eos admiſit, cujus caput quum ſit Papa Romanus, fas illi eſſe, juſtis de cauſis (quaſi vero juſtum quicquam eſſe poſſit, quo divinum jus violatur) leges illas relaxare. Hæc illi, additis etiam quibus id confirment exemplis, nimirum quod fratres & ſorores, initio generis humani, una ſeſe conjunxerint, quod Abrahamus Saram ſororem ὁμοπάτριον, Jacobus duas ſorores, Amramus Jochæbetam amitam duxerit, fratres denique fratrum ſemen juſſi ſint excitare. En, quæ ſit iſtorum, in ſervanda matrimonii honeſtate, ſeveritas, quorum ſpurcitiem quid attinet pluribus refutare? Certe ſi verum eſſet, quod illi impudentiſſime comminiſcuntur, prohiberi gradus illos jure quodam

[a] *Vide Cajetanum in ſecundam ſecundæ Thomæ, q. 154. artic. 9.*

dam Judæorum civili, non jure gentium, feciſſet injuriam Cananæis Dominus, quum eos uſque adeo argueret omnium iſtorum ſcelerum, ut eos propterea mox extirpandos, ac penitus delendos prædiceret, hac etiam addita comminatione, fore, ut ſi Iſraëlitæ illos imitarentur, eos quoque ſolum ipſum evomeret.

Quid quod prophani ipſi Juriſconſulti hoc jus (*a*) gentium eſſe aperte dixerunt, & Plato, iſtis certe, Chriſti ſcilicet vicariis, divinior, palam de his ita ſenſit? Libet enim totum locum ſubjicere, ut iſtos Cynædos Romanos, quibus Philoſophi ſæpius quàm ulli Prophetæ vel Apoſtoli ſapiunt, tanto apertius coarguamus: ſic igitur ille. (*b*) Ὅταν ἀδελφὸς ἢ ἀδελφή τῳ γένωνται καλοὶ, καὶ περὶ υἱέος ἢ θυγατρὸς ὁ αὐτὸς νόμος ἄγραφος, ὢς, ὡς οἷόν τε ἱκανώτατα φυλάττειν, μήτε φανερῶς, μήτε λάθρᾳ συγκαθεύδοντα, ἤπως ἄλλως ἀσπαζόμενον, ἅπτεσθαι τούτων, ἀλλ' οὐδ' ἐπιθυμία ταύτης τῆς συνουσίας τὸ παράπαν εἰσέρχεται τοὺς πολλούς. Excepiſſet Plato Romanos ſaltem Pontifices, Alexandrum, Borgiam, & Paulum Farneſium, ſi illos noſſet, vel certe potius inter homines non numeraſſet. Et mox, Οὐκοῦν σμικρὸν ῥῆμα κατασβέννυσι πάσας τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, τὸ ταῦτα εἶναι φάναι μηδαμῶς ὅσια, θεομισῆ δὲ καὶ αἰσχρῶν αἰ-

[a] *l. Si adulterium. §. ſtuprum. D. ad leg. Iul. de adult.*
[b] *Plato de leg. 8.*

χοισα. τὸ δ' αἴτιον ἅμα τούτου ἐστὶ, τὸ μηδένα ἄλλως λέγειν αὐτὰ, ἀλλ' εὐθὺς γιγνόμενον ἡμῶν ἕκαστον, ἀκούειν τε λεγόντων ἀεὶ καὶ πανταχοῦ ταῦτα, ἐν γελοίοις τε ἅμα, ἐν πάσῃ τε σπουδῇ τραγικῇ λεγομένῃ πολλάκις, ὅταν ἢ Θυέστας, ἤ τινας Οἰδίποδας εἰσάγωσιν, ἢ Μακαρέας τινὰς ἀδελφαῖς μειχθέντας λαθραίως, ὀφθέντας δὲ ἑτοίμως θάνατον ἑαυτοῖς ἐπιτιθέντας, δίκην τῆς ἁμαρτίας. Hæc ille, quæ ſi quis comparet cum illis Pontificiorum Doctorum ſcriptis, quis tandem ſani judicii vir, non malit Platoni, quam Romano illi fœdiſſimo ſcorto aſſentiri? De illis autem omnibus exemplis, quod ſit illorum pondus, ſuo loco declaravimus. Jacobi vero factum, ſi tantopere ipſis placet, age, quid tandem obſtat quominus Polygamiam aperte quoque concedant, & ita quidem, ut duas etiam ſorores ſimul habere liceat, ſi modo pecuniam D. Sataniſſimo Papæ perſolveris. Sed hæc ſunt ſcripta fortaſſis à quibuſdam Paparum adulatoribus, ab ipſis autem Pontificibus minime uſurpata. Imo vero quis ignorat illuſtriſſimas Europæ familias illis authoribus jampridem fuiſſe iſtiusmodi Romanis ſpurcitiis contaminatas? Sic Philippus, ejus nominis ſecundus, Burgundiæ dux, patrum memoria, viduam ſui patrui duxit: ſic Ferdinandus Rex Neapolitanus amitam ſuam: ſic Emanuel Portugalliæ Rex, duas ſorores: ſic Catharina Angliæ regina, noſtra memoria,

Digitized by Google

moria, duobus viciſſim fratribus nupſit, ut de ſuperſtitibus aliis Princıpibus nihil dicam.

Novi ego duos in Gallia nobiles, quorum unus ſorores duas: alter fratris viduam etiamnum hodie apud ſe, ex Pontificis Romani conſenſu retinet, ad quem refugerunt miſeri, quum in Gallicarum Eccleſiarum Synodo à noſtris non potuiſſent iſtiuſmodi flagitii approbationem obtinere. Quid plura? Martinus quintus, in præclaro illo Conſtantienſi Concilio electus, fratris cujuſdam cum ſorore germana matrimonium ſcribitur comprobaſſe, quod an jure ſit factum, adhuc inter noſtros Canonicos ambigitur. Itaque ut hæc omnia uno verbo concludamus, quæcunque anathemata iſti hypocritæ adverſus inceſtuoſos crepant, mera ſunt ludibria, adjecta illa exceptione, *(a)* niſi aliter Romano Pontifici, qui eſt ſupra omnes, videatur. Et quid eſt attollere ſe ſupra ipſum Numen, ſi hoc non eſt? Itaque dictum illud Pauli *(b)* de doctrina dæmoniacorum, iſti filio perditionis quadrate comperietur, non modo quum prohibet, verum etiam quum concedit matrimonia, ut omnibus modis ſit Antichriſtus. At vos Reges & Principes Chriſtiani, quouſque tandem ab iſta fœdiſſima meretrice ſeptem montibus inſidente, vos patiemini dementari?

[a] *Vide Concilium Romanum ſub Greg. ſecundo.*
[b] *Tim.* 4.

Digitized by Google

De ſponſalibus absque parentum, vel eorum qui parentum loco ſunt, conſenſu factis.

Jam vero nobis dicendum eſt de ſponſalibus clandeſtinis, id eſt, absque eorum conſenſu factis, in quorum poteſtate ſunt contrahentes. Illa igitur quum Dei voluntati ac mandato, ipſique adeo naturali æquitati ex diametro repugnent, Deo auctore conciliata videri non poſſunt, ideoque inutilia, & ipſo (ut loquuntur) jure nulla ſunt. Dicamus autem primum de jure divino. Honorem qui parentibus à liberis debetur, æſtimandum eſſe ex parentum in liberos poteſtate nemo (ut opinor) inficiabitur. Liberos autem numeratos fuiſſe inter patrisfamilias bona ſeu fortunas, liquet ex antiquiſſima Jobi hiſtoria, *(a)* quum Satan, facta ſibi poteſtate omnes Jobi facultates perdendi, liberos quoque ipſius invadat. Liberis igitur, ſeſe aliis mancipare, non magis quam ſervis licuit, niſi ex parentum conſenſu: idque æquum & honeſtum eſſe, res ipſa clamat, quum liberi ſeipſos parentibus ſecundum Deum debeant, ac proinde multo etiam meliore ratione in parentum bonis habeantur, quam ulli ſervi ſive domi nati, ſive pretio comparati. Quod autem ſub Lege *(b)* non correxit Dominus, nempe ut patribus liceret, cogente nimirum egeſtate, liberos ſuos ad ſerviendum divendere, etſi eſt fortaſſis ex eorum numero, quæ

[a] *Iob.* 1. 12. & 18. [b] *Exod* 21. 7.

quæ propter illius populi duritiem toleravit potius quam approbavit: arguit nihilominus ſummam ſemper fuiſſe parentum in liberorum corpora, poteſtatem: ut & illud, quod diu apud Romanos viguit, nempe, ut patres in filios jus vitæ & necis haberent. Quod ſi quæritur quippiam magis peculiare, & ad liberorum matrimonia proprie ſpectans, quid obſtat quin pro expreſſa lege habeatur, quod perpetuo in uſu fuiſſe liquet? (*a*) Rebecca ſane non niſi ex Bethuelis manu petitur & accipitur. Jacobus à Labane ſuas uxores ſumit. Eandem patriam poteſtatem inculcat Moſes, (*b*) de virginis ſtupratore differens, itemque de generis ac nuribus ex prophanis populis non accipiendis. Idem liquet ex Iſraëlitarum adverſus Beniamitas jurejurando. (*c*) Sampſon quoque licet amore peregrinæ inflammatus, requirit tamen patris conſenſum. Thamar (*d*) ex fratris ſtupratoris manibus evadere ſic conatur. Paulus (*e*) agens de virgine vel elocanda, vel aſſervanda, quod jus patrum eſſe voluerit in liberos manifeſte oſtendit. Huic autem verbo Dei ſic aſſentiuntur veteres Patres, (*f*) tum Græci, tum Latini, ut ne unus quidem diſſenſiſſe comperiatur. Quid plura? Ipſi quoque Pontifi-

 ces

[a] *Vide Concilium Romanum ſub Greg. ſecundo.*
[b] *Exod.* 22. 17. *&* 34. 12. 15. *Deuter.* 24.
[c] *Iud.* 14. *&* 21. [d] 2 *Sam.* 13. [e] 1 *Cor.* 7. 38.
Euar. epiſt. 1. *tomo Concil.* 1. [f] *Leo epiſt.* 92. *cap*

Digitized by Google

ces (*a*) Evariſtus, Leo primus, Pelagius, Urbanus, Nicolaus, non aliter judicant. Synodi (*b*) quoque veteres eo uſque damnant clandeſtina conjugia, inter quæ vel præcipua ſunt de quibus agimus, ut etiam ſcientes, præſentes, auxiliantes, excommunicationis ſententiæ ipſo (ut loquuntur) facto ſubjiciant. Leges autem civiles his de rebus & à veteribus Juriſconſultis, & ab Imperatoribus ſummo conſenſu ſcriptæ (adeo ut ne vidua quidem, licet emancipationis libertate gaudeat, intra viceſimum quintum annum excipiatur) notiores ſunt quam ut ignorari, clariores quam ut obſcurari, ſanctiores quam ut jure aboleri poſſint. Quid obſtat igitur quominus ejuſmodi ſponſalia prorſus inutilia irritaque ſemel pronuntiemus?

Sed quid ſi ejuſmodi ſponſalia conjugium conſequatur? Certe ſi cauſa ſpectetur, cur prorſus irrita ſint hujuſmodi ſponſalia, quoniam videlicet conſentire in ſui ipſius traditionem non poteſt, qui ſui juris non eſt, conſequetur multo minus valere conjugium, utpote in quo expreſſior etiam ac certior conſenſus requiratur. Diluenda ſunt tamen quæ in contrariam partem afferuntur. Sed hæc age

[a] *c. aliter legitimum, c. noſtrates,* 30. *q.* 5: *c. ſi verum.* 31. *q.* 2. [b] *Ambroſ. de Abrah. lib.* 1. *c.* 9. *Tert. ad uxor. lib.* 2. *Baſil. ad Amphiloc. epiſt.* 1. *c.* 38. 40 43. *Conc. Lateran. ſub Innoc.* 3. *cap.* 31. *& alibi paſſim. c. tria legitima.* 36. *q.* 2. *Syn. Senon. c.* 37.

Digitized by Google

age in eum locum rejiciamus in quo de divortiis diſſeremus.

Oboriuntur autem hoc loco nonnullæ maximi momenti quæſtiones. An enim liberi coguntur iis in quorum ſunt poteſtate neceſſario conſentire? Reſpondeo non cogi quidem, (*a*) quoniam liber in primis, ac penitus voluntarius conſenſus in matrimonio requiritur: ſed tamen reverentiam, quæ parentibus debetur, & iis, qui parentum loco ſunt, hoc poſtulare, ut ſine maxima cauſa ab iis non diſſentiatur. Viciſſim autem æquum eſt, ut parentes cum liberis ſuis agant moderate, nec eos invitos ad hoc vel illud matrimonium cogant. Quid ſi vero vel non ſatis inter parentes & liberos poſſit convenire, vel parentes officium non faciant? Nempe tentanda hîc ſunt mitiora omnia remedia, expugnanda eſt patrum ſeveritas omni officii genere, cavendum viciſſim patribus, ne abutantur poteſtate ſibi à Deo attributa. Quod ſi nihil æqui potuerit alia ratione obtineri, tum ſane adeantur Magiſtratus oportet, (*b*) quorum etiam munus eſt, partim leges de his rebus quam æquiſſimas ponere, partim veluti ſeſe medios interponere, ut neque violetur

[a] *Gen.* 24. 57. *Ambroſ. in* 1 *Corint.* 7. *Vide* 31. *q.* 2. *c. honorantur.* 32. *q* 2 *c. quum locum. Extra, De ſponſ. l.* 12. *&* 14. *C. de nupt. l. non cogitur. D. de ritu nup. l.* 6. *&* 12. *&* 13. *D. de ſponſalib.* [b] *l.* 19 *D. de ritu nupt. l.* 1. *&* 20. *C. de nupt.*

patria poteſtas, neque ab iniquis & tam dulci nomine is indignis patribus liberi opprimantur.

An qui tacuit conſenſit.

Sed an conſenſiſſe judicandus eſt qui non diſſenſit? Nempe videtur æquitas hoc poſtulare, ut parentes, vel qui parentum loco ſunt, niſi expreſſe diſſenſerint, conſenſiſſe videantur, quoniam nulla neque vis neque metus violenta ſuſpicio in ipſos cadit.

De liberis autem, & in aliena poteſtate poſitis, etſi videntur idem ſentire Jnriſconſulti, *(a)* tamen non poſſum idem ſtatuere, ſed hoc potius ſervandum puto, ut, quoniam & patria auctoritas & ætatis imbecillitas facile poteſt plenam voluntatis libertatem impedire, ipſa conſenſus expreſſio loco minime ſuſpecto requiratur. *(b)* Addo & illud, etiam ſi expreſſus fuerit conſenſus, tamen ſi pertinaciter negata fuerit copula, dignam rem videri de qua diligenter inquiratur, ut nulli niſi plane libero & voluntario conſenſu conjuges habeantur. Ubi autem intervenit copula, fruſtra certe coactio à ſponſo prætexitur: neque de ſponſa aliter ſtatuendum videtur, niſi forte vim ſibi allatam, cui neque tunc neque poſtea unquam conſenſerit, liquido probarit.

De

[a] *l. 7. §. 1. l. 12. D. de ſponſ. l. 22. D. de ritu nupt. vide* 31. *q.* 2. [b] *c.* 6. 13. 14. 21. 28. *Extra, de ſponſal. c.* 11. *Extra, de deſponſ. impuber.*

De ſponſalibus impuberum.

Verum quid ſi ex parentum quidem conſenſu, aut etiam juſſu, inita ſint ſponſalia, ſed inter utramque vel alteram ſaltem impuberem perſonam? Reſpondeo hæc ſponſalia nullius eſſe momenti *(a)*, niſi poſtea novo puberis facti conſenſu confirmentur, aut malitia ætatem ſupplente, concubitus intervenerit. Nec enim videri poſſunt conſenſiſſe, qui qua de re agatur, intelligere per ætatem nequeunt. Quia tamen inter infantiam & pubertatem, tanquam inter duo extrema, media quædam eſt ætas, in qua nec prorſus expertes intelligentiæ, nec tamen ſatis intelligentes ſunt homines, ideo inter conſenſum eorum qui plane intelligunt, quid ab iis agatur in quorum ſunt poteſtate, & eorum conſenſum, qui ad res iſtas intelligendas penitus ſunt inepti, media quædam quaſi conſenſionis ſpecies conſtitui poteſt. Hinc illa trium hominis ſtatuum diſtinctio, quam ſequutus Modeſtinus *(b)* non vult inter minores quam ſeptennes fieri ſponſalia, quod etiam Leo Imperator *(c)* cavit, & *(d)* Alexander tertius reſpondit. Sed utcunque ſit, iſtjuſmodi ſponſalia, quum, quibuſcunque tandem verbis utaris, non poſſint niſi in futurum tempus

 fieri,

[a] 30. q. 2. c. 7. 8. 9. *Extra, de deſponſ. impuber. Later. Conc. ſub Alex.* 3. *parte* 6. *Can* 3. & 7. & 10. & 26. & 29. [b] *l.* 14. *D. deſponſal.* [c] *Leo novel.* 109. [d] *c.* 4. & 5. *Extra, de deſponſ. im*-

fieri, plene non obligant impuberem, niſi ubi pubes factus fuerit, alius conſenſus, vel tacitus, vel expreſſus, conſequatur. *(a)*

Interea vero dum pubertas expectatur, fateor non poſſe puberem à ſponſalibus cum impubere factis diſcedere, & affinitatem veluti jam pro contracta haberi, tantiſper dum, quis ſit rei futurus exitus, tempus ipſum patefaciat. Probo & illud, ut intra pubertatis annos diſſentire non poſſit impubes, ſed pubertas expectetur. Verum id quod reſpondit *(b)* Honorius, puberem factum omnino teneri adimplere, quod ipſo adhuc impubere pater promiſerit, minime probo: ut nec illud Urbani reſponſum, attentationis nullum eſſe momentum, etiam circiter duodecimum annum factæ. Ut tamen ingenue dicam quod ſentio, non ſatis prudenter facere mihi videntur, qui ejuſmodi matrimonia tanto ante tempore præmeditantur, quorum quam infelix plerunque ſit exitus, quodcunque tandem bonum pacis prætexatur, utinam non poſſet tam multis & tam illuſtribus exemplis demonſtrari. Certe non minimam partem earum calamitatum, quibus jactata eſt Europa abhinc annos octoginta (ne vetuſtiora commemorem) ejuſmodi intempeſtivis conjugiis, non minus temere diſſolutis, quam callide conciliata fuerant, acceptam ferre oportet.

Cæte-

[a] *c.7. & 13. Extra. eod.* [b] *c.1. & 10. Extra. eod.*

Cæterum patri licuiſſe ex jure Civili (*a*) nuntium ſponſo remittere, manente in poteſtate filia, mirandum non eſt: quum ſponſalia in futurum tempus concepta (cujuſmodi tunc erant omnia) præciſe neminem obligarent, nec magna tum eſſet religio, ipſa quoque conjugia diſſolvere.

De ſponſalibus vi aut metu extortis.

Sponſalia quoque facta per vim, vel metum, qui in conſtantem virum cadat, (qua de re paulo ante aliquid diximus) niſi ſubſequente altero libero conſenſu rata habeantur, nullius momenti cenſentur. (*b*) Etſi enim ejuſmodi promiſſio non eſt absque aliqua conſenſus ſpecie, & præſertim ſi jusjurandum acceſſerit, etiam cum damno noſtro præſtanda videtur fides: (*c*) tamen quia recte judicant ſapientes, in hoc præſertim contractu, ut, qui ſpopondit, cogi ad rem præſtandam poſſit, liberrimum conſenſum requiri: ejuſmodi promiſſiones, ſi de vi aut ejuſmodi metu bene conſtiterit, inutiles eſſe ſtatuuntur. (*d*) Graviter tamen monendus eſt, qui fidem dedit, videat etiam atque etiam quo animi affectu id fecerit, ne in conſcientiam peccet.

Sed & illud obſervandum eſt, quod paulo ante dixi, nempe ſi ſequuta ſit copula, vel etiam

[a] *l: in poteſtate. D. de ſponſalib.* [b] *Ambroſ. in 1. Cor. 7.* [c] *Pſal. 15.* [d] *c. 2. 14. 15. 17. 22. Extra, de ſponſ.*

Digitized by Google

etiam attentatio, cui non reſtiterit mulier, fruſtra vim aut metum poſtea prætexi.(*a*) Itaque quod Ludovicus ejus nominis XII. Galliæ Rex, filiam Ludovici XI. etiam poſt coitum repudiavit, ſoceri metum cauſatus, inique à Pontifice conceſſum eſt, nec feliciter ipſi Regi ceſſit, ſine maſcula prole mortuo.

De ſponſalibus errore factis.

In errore vero merito ambigitur quid ſit conſtituendum, quum in errore non ſit conſenſus, qui tamen liberrimus ac pleniſſimus, velut anima quædam eſt hujus de quo loquimur contractus. Et hîc non inepte Scholaſtici (*b*) quatuor erroris ſpecies conſtituunt: *unum* perſonæ, ut quum Lia pro Rachele ſuppoſita eſt, *alterum* conditionis deterioris, ut ſi ſerva comperiatur, quam credideris liberam eſſe: *tertium* fortunæ, quum pauper eſt, quæ dicebatur dives: *quartum* qualitatis, ut ſi capitoſa eſt, quam morigeram eſſe ajebant. Deinde iidem diſtinguunt, inter ea quæ in conjugio ſuſtinent rationem vel materiæ, vel formæ, & quæ ſunt ejuſdem συμβεβηκότα. Materiam vocant ipſas perſonas, formam vero obligationem ipſam matrimonii: cætera intelligunt accidentium nomine. Poſtremo concludunt errorem in perſona vitiare ipſam materiam conjugii, nedum ut rata ſint ejuſ-

[a] c. 3. & 21. *Extra, de ſponſ.* [b] *Lombard. ſent.* 4. *diſt.* 30.

ejuſmodi ſponſalia. Errorem autem deterioris conditionis repugnare ejuſdem formæ, quum in matrimonio alter alteri ſuum corpus utendum tradat, quod facere non poteſt ſervus aut ancilla, qui corpus in poteſtate non habent: ac proinde quoties id eveniat, nulla eſſe ſponſalia, imo ne conſummata quidem matrimonia, ſi modo pars læſa reſcindi conjugium poſtulet, & præſertim ſi Dominus non conſentiat in manumiſſionem. In errore vero fortunæ, vel qualitas, quoniam ea vel adeſſe vel abeſſe poſſint, ſalvo matrimonio, rata eſſe volunt ſponſalia, quum in re ipſa fuerit juſtus conſenſus. Et hæc quidem quamvis mihi in genere recte videntur conſtituta, tamen habeo quod hic dicam. Nam in errore perſonæ, etſi non videtur ullus fuiſſe conſenſus, ac proinde irrita eſſe ſponſalia, tamen, ſi ſubſequuta fuerit copula, recte facere ſentio, qui Jacobi exemplum ea quidem in re ſequuti, ſummo jure non utuntur.

Quod ſi tamen prorſus malæ conſcientiæ fraus intervenerit, ne magnopere quidem urgendum ſponſum vel ſponſam arbitror, ut de jure ſuo quicquam remittat: quod ſi etiam ultro id faciat, dignam tamen arbitror nocentem perſonam, quæ ſevere caſtigetur. Sumam autem pro exemplo non illum Labanis & Liæ dolum, (malum quidem illum, ſed tamen qui coloris quippiam habe-

haberet, nec eo ſpectaret, ut matrimonium prorſus eſſet inutile) ſed illam ipſam ſpeciem de qua perperam prorſus, meo judicio, Innoc. tertius (*a*) reſpondit. Quidam omnia prius expertus, ut honeſtam mulierem ad turpia pelliceret, tandem hac fraude uſus eſt, ut Johannis nomen ementitus. his verbis eam privatim deſponſaret, Johannes te deſponſat: quo dolo illecta mulier imprudens, quum in illum quaſi ſponſum conſenſiſſet, ei copiam ſui fecit. Ille poſtea voluptate expleta, teſtatus ſibi nunquam animum fuiſſe illam ducendi, eam ſcilicet ludibrio habuit: iſta vero fidem ſibi datam petit præſtari. Reſpondet Pontifex, non debere ex eo facto conjugium judicari, quod in eo nec ſubſtantia conjugalis contractus, nec forma contrahendi conjugium valeat inveniri, quoniam ex altera parte dolus ſolummodo adfuit, & defuit omnino conſenſus, ſine quo cætera nequeunt fœdus conjugale perficere. Ego vero ſi Magiſtratus eſſem, hunc nodum alio nodo expedirem, quo videlicet impurus hujuſmodi ſacri conjugii temerator, & honeſtæ mulieris corruptor ſtrangularetur. Quòd ſi judicandum fuerit de conjugio, non dubitarim firma eſſe ſponſalia pronuntiare. Primum enim quod ad ſubſtantiam ipſam contractus attinet, quum verba ex communi intelligentia accipienda ſint, & mulierem illam conſtet non

[a] *c. tua nos. Extra, de ſponſalib.*

non alium ſtipulatam quam eum ipſum, quem alloquebatur, is certe, quodcunque nomen ſumpſerit, de ſeipſo reſpondiſſe merito exiſtimabitur, etiamſi quaſi de tertia perſona ſit loquutus quod interdum fieri ex uſu ſolet. Conſtat igitur de corpore, ac proinde error nominis, præſertim quum non temere, ſed dolo evenerit, ſtipulationem non vitiat: (a) & æquitas ipſa docet magis ad mentem ſtipulantis, quam ad mentem promittentis reſpiciendum, ut quid in re ſit æſtimari debeat, non quid ſenſerit promiſſor, (b) præſertim quum promittens ſeſe in dolo fuiſſe poſtea ultro fateatur. Deinde quod ad formam ſive conſenſum attinet, quum mulier quidem bona fide in eum ipſum, quem præſentem ſtipulata fuerat, ut in ſponſum conſenſerit: ipſe vero, quamvis falſum nomen ementitus, perſuaſum tamen eſſe mulieri voluerit, ſe tanquam ſponſum ad eam accedere, non video cur non conſenſus utrinque fuiſſe merito dicatur, nempe ſimplex & rectus, quod ad ſtipulantem mulierem, fraudulentus vero, quod ad virum promittentem attinet. Hæc vero ſimulatio minime certè debet reo deceptori prodeſſe, quominus judicium in invitum etiam reddatur, (c) & actori potius, id eſt, deceptæ mulieri

[a] *l. 22. & 32. D. de verb. obligat. l. 9. §. ſi in nomino. D. de contrah. empt.* [b] *l. ſi mihi & Titio. 110. §. ſi ſtipulatus 7, 1. D. verb. obl.* [c] *l. 83. §. Stichum. D. eod.*

mulieri ſit credendum. Denique illud rectiſſime judicatum eſt, ut, quum reus dolum adhibet, ex eo quod actor intellexit judicetur: & quoties in ſtipulationibus ambigua eſt oratio, id quo res de qua agitur in tuto ſit, accipiatur. (*a*) Et de errore quidem perſonæ hactenus.

Quod autem ad conditionis ſive ſtatus errorem attinet, ut ſi ancilla erat quam ingenuam putabam, ſublatis, Dei beneficio, ſervitutibus, non eſt quod de hac re amplius laboremus.

Errore vero fortunæ, quam vocant, puta ſi pauper fuerit, quam divitem eſſe ajebant. etſi fateor ſponſalia in præſens tempus concepta non vitiari, ut neque ob dotem non ſolutam, (*b*) neque ob alia ejuſmodi, quæ ipſam ſponſalium ſubſtantiam vel formam, puta conſenſum, non reſpiciunt: tamen æquum eſſe dico, ut ejuſmodi dolus & eccleſiaſtica & civili pœna caſtigetur: & ei, qui deceptus eſt, actio in deceptores detur. (*c*) Sin vero ſponſalia quidem in futurum tempus duntaxat, & ſub conditione facta ſint, ne in conſcientiæ quidem foro videtur obligatus, qui ſpopondit, niſi conditio impleatur. (*d*) Poſtremo in errore qualitatis excipio, ſi corrupta inveniatur, quæ pro virgine fuit per errorem

[a] *l. 80. D. de verb. oblig.* [b] *l. 11. C. de repudiis. c. 1. Extra, de ſponſ.* [c] *l. 22. D. de verb. obl.* [d] *c. 3. Extra, De condit. appoſ.*

Digitized by Google

errorem deſponſa. Tum enim ſponſum ad ducendam ſponſam cogi non poſſe arbitror. Scio autem aliter Scholaſticis (*a*) videri, & aliter quoque pleriſque locis judicari: ſed jus contrarium, quo utimur in hac Genevenſi Eccleſia, auctoritate verbi Dei, & rationibus (meo quidem judicio) juſtiſſimis, nititur: nec aliter etiam D. Philippus Melanchthon judicavit. (*b*) Primum enim expreſſum eſt Dei verbum, (*c*) ejuſmodi mulierem corruptam, ſeſe venditantem pro virgine, eadem lapidationis pœna poſt copulam puniens, atque adulteram, ac proinde divortium ante copulam multo magis concedens. idque fuiſſe in Iſraële ita uſitatum, ut probris & honeſtis hominibus religioni etiam eſſet, patefacto dolo, ad copulam ipſam progredi, manifeſte liquet ex iis, quæ de Joſepho refert Matthæus, (*d*) *Qui*, inquit, *quod vir juſtus eſſet, volebat clanculum Mariam dimittere*, quum alioqui judicio poſſet cum ea, non ſine ipſius infamia & periculo, experiri. Deinde ita expreſſe cautum eſt à Leone Imperatore, (*e*) maximis de cauſis. Et certe huc trahi in argumentum poſſe exiſtimo, quod non in diſſimili contractu emptionis reſpondit Ulpianus, nempe, Valere quidem emptionem, ſi ego me virginem emere putarem, quum eſſet

[a] 29. q. 1. [b] *Melan. in tractatione De conjug.*
[c] *Deut.* 22. 21. [d] *Mat.* 1. 19.
[e] *Nov. Leon.* 93.

eſſet jam mulier, (*a*) ita tamen ut teneatur venditor, quanti intereſt. (*b*) Statui enim hoc caſu valere emptionem, propterea quod damnum à venditore præſtari poteſt, res ipſa ſatis oſtendit. Quid fiet igitur ubi damnum neque æſtimari, neque ſolvi poteſt, ut in hac de qua agimus ſpecie? Quis enim quid interſit inter caſtæ virginis & ſcortatricis mulieris conjunctionem unquam æſtimaverit? nempe æquiſſimum eſt, contraria ratione contractum irritum pronuntiari, & qui in tanto dolo eſt, graviſſime puniri. Itaque in ipſa etiam emptione alibi idem Ulpianus (*c*) aperte pronuntiat, ſi quis virginem ſe emere putaſſet, quum mulier veniiſſet, & ſciens errare eum venditor paſſus ſit, redhibitionem quidem ex ea cauſa non eſſe, verum tamen ex empto competere actionem ad reſolvendam emptionem, ut reſtituto pretio mulier reddatur. Itaque ſi nec ſponte nec craſſa negligentia deceptum ſponſum conſtiterit, nec ſubſequutum ſit quippiam, ex quo merito præſumatur ſponſus cognitæ poſtea rei acquieviſſe, neque perſuaderi potuerit ſponſo, ut juri ſuo renuntiet, judicare ſolemus in hac Eccleſia, cogi ſponſum ad conſummandum matrimonium non poſſe, quoniam in virginem duntaxat conſenſerit.

Quod

[a] *l. Alioqui. D. de cont. empt.* [b] *l. Si ſterilis. §. quamvis. D. de act. empt.* [c] *l. ex empto §. ſi quis virginem, D. de act. empt.*

Digitized by Google

Quod ſi etiam prægnans ex alio comperiatur, non modo non cogimus ſponſum ad eam ducendam, verum etiam vel ducere parantem, ad tempus ſaltem, impedimus, quoniam ex alio prægnantem ducere, turpe ſane, & in Chriſtiana Eccleſia intolerabile videtur: quum ne apud prophanos quidem id fuiſſe honeſtum vel ex eo liqueat, quod apud Terentium recuſat Pamphilus eam recipere, quam ex alio gravidam putabat: & apud Euripidem, Creüſa, quæ gravida nupſerat, ab ipſa Pallade fingitur ſupplicio eripi.

De furore ſponſalia antecedente, vel ſubſequente.

Poſtulat quoque ratio, ut, quum furentis nullus ſit conſenſus, inutilia ſint ſponſalia inter jam furioſas perſonas, aut unam ſanæ mentis, alteram furioſam contracta: idque de perpetuo furore ſine exceptione verum eſt: in eo vero qui dilucida habet intervalla, tum demum valet, ſi tum inſaniviſſe conſtiterit, quum ſponſio fieret: *(a)* niſi, intermittente furore, antegreſſa promiſſio novo conſenſu fuerit confirmata. Sed quid ſi ſponſalibus ſupervenerit furor perpetuus? Reſpondent Juriſconſulti non dirimi ſponſalia, ac proinde multo minus ſolvi jam conſummatum matrimonium, niſi furor ſit prorſus intractabilis. Sed contrarium ſtatuit Leo Imperator,

[a] *l. 8. D. de ſponſalib. l. 16. §. 2. D. ritu nupt. l. 22. §. Si maritus. D. ſolut. matr.*

tor, (*a*) tum in ſponſalibus, tum in conjugio reipſa jam inito, addita tamen hac exceptione, ut maritus quidem furente uxore triennium, uxor vero furente marito quinquennium expectet. Canonici (*b*) inter ſe non ſatis conſentiunt. Ego de ſolis ſponſalibus nunc diſſero, in quorum diremptione Leoni prorſus aſſentior. Videtur enim æquitas, latioque ipſa omnino flagitare, ut quum à furente perſona neque ſacra benedictio peti, neque matrimonium rite & honeſte conſummari poſſit, rebus adhuc, quod ad corporum conjunctionem attinet, integris, ejuſmodi ſponſalia, quæ ſortiri exitum nunquam poſſent, velut auctore ipſo Deo, perpetuum illud impedimentum objiciente, dirimantur: & tamen, tum ut de voluntate Dei liquido conſtet, tum ut fidei datæ ſumma ratio habeatur, tentandis omnibus remediis commodum temporis ſpatium ſtatuatur.

De paralyſi, frigiditate, exectione, & aliis corporis vitiis, copulam impedientibus.

Quæ de furore diximus, valent ſimili prorſus ratione in iis omnibus impedimentis, quæ alteram perſonam ad ſponſalium promiſſionem implendam prorſus inhabilem reddiderunt, cujuſmodi ſunt paralyſis immedicabilis, & quæ corpus prorſus enervarit: frigi-

[a] *Leo Nov.* 111. *&* 112. [b] *c.* 25. *& ſeq. q.* 7. *c. dilectus, Extra, de ſponſ.*

Digitized by Google

frigiditas inſanabilis: genitalium partium vel privatio, vel adeo inſignis læſio, ut perpetua coitus impotentia neceſſario conſequatur. Itaque ſponſalia cum perſonis ejuſmodi quopiam morbo jam affectis contracta, prorſus inutilia ſunt, quum ad matrimonium à Deo vocati videri non poſſint, qui fidem in ſponſalibus datam præſtare, naturali objecto vitio, nequeunt. Quod ſi, ſponſalibus factis, conjugio tamen nondum re ipſa conſummato, ejuſmodi malum ſupervenerit, idem quod de furore ſentio, nempe ut ejuſmodi ſponſalia, veluti Deo ipſo ſic jubente, dirimantur, ut qui, objecto perpetuo impedimento, palam demonſtret ſibi ejuſmodi ſponſalia non placere: nec aliter ſaniores Canonici *(a)* cenſuerunt.

Nam quod reſpondit ſive Alexander tertius in Lateranenſi Concilio, *(b)* ſive Lucius tertius, *(c)* ut apud Gratianum ſcribitur: Romanam Eccleſiam videlicet conſueviſſe judicare, ut quæ tanquam uxor haberi non poteſt, habeatur tanquam ſoror, iniquiſſime fuit conſtitutum. Itaque rectius jam tum judicabat hac de re Gallica Eccleſia, cui etiam idem Pontifex Alexander eodem concilio *(d)* eſt aſſenſus. *Sicut enim* (inquit) *puer qui non*

[a] *Extra, tot. tit. De frigidis. c. quod autem q.* 27. 2. *c. quod autem.* 33. *q.* 1. [b] *Lateran. Conc. ſub Alex.* 3. *parte* 6. *c.* 24. [c] *c Conſultationi. Extra. De frigidis.* [d] *Ejuſdem Later. Conc. parte* 50. *c.* 28.

non poteſt reddere debitum, non eſt aptus ad conjugium, ſic quoque qui impotentes ſunt, minime apti ad contrahenda matrimonia reputantur. Gregorius autem multis ante ſæculis iſtum Romanum abuſum paulo rectius eſt interpretatus, referente Gratiano, (*e*) cujus decretum placet ſigillatim expendere. Primum igitur conſtituit, *Ut qui frigida natura præditus, uxore uti non poteſt pro uxore, eam habeat pro ſorore*, id eſt, matrimonii nomine manente cum ea nihilominus vivat. Eſt autem hoc ſive præceptum, (utitur enim Alexander, ſive Lucius, judicandi verbo) ſive (ut alii Pontificiorum erratorum belli excuſatores volunt) conſilium, ex ea ineptiſſima & falſiſſima fabula ortum, quod Apoſtoli ſuas quidem conjuges circumduxerint, ſed ab earum conſuetudine, re ſcilicet (ut iſti Cynædi volunt) impura, abſtinuerint, neque aliter quam ſorores germanas habuerint. Hinc ortus ille mos, prætextu caſtitatis cujuſdam angelicæ, ſecum habendi mulieres ἐπεισάκτους, in quas multa decernere coactæ tandem ſunt veteres Synodi, & nominatim ſcripſit Chryſoſtomus. Et quid præterea jam tum inter iſtas ſorores ſanctimoniales & ſuos fraterculos, nonnullis etiam Eunuchorum opera, ad vitandam ſuſpicionem, abutentibus, ageretur, tum ex Cypriano, (*a*) tum ex

[a] *c. requiſiviſti*, 33. *q.* 1. [b] *Cypr. lib.* 1. *epiſt.* 11.

ex Baſilio magno (*a*) apparet: tanti eſt momenti quicquam absque Dei verbo in Eccleſiam invehere. Sed ut ad rem redeam, ſi forte placet utrique continentia, quorſum tandem falſa iſta matrimonii imago? Scilicet dabunt iſti nobis novos Joſephos, & novas Marias, aut aliquos magno illo Auguſtino puriores, qui ne cum ſorore quidem ſua ſibi putavit habitandum: quod idem ille Gregorius (*b*) obſervavit, *Quod ſi*, inquit, *retinaculum conjugale voluerint reſcindere, maneant utrique innupti.* Id vero ſane utrique liceat, modo continentiæ votum excludatur. Quis enim veram continentiam damnet? Verum quid ſi non placeat illis continentia? Hic vero prorſus æquum eſt quod decrevit Gregorius, (*c*) nempe ut ei quidem, qui ad matrimonium prorſus eſt ineptus (qua de re ex ſolenni jurejurando decernebatur) omne conjugium interdicatur, alteri vero, ſi ita voluerit, alterius ineundi matrimonii fiat poteſtas. *Sed quid ſi poſtea frigidus etiam ille* (inquit Gregorius) *aliam copulam acceperit? tunc, qui juraverunt, crimine perjurii teneantur, & pœnitentia peracta, priora cogantur recipere conjugia.* Id vero rurſus mere Papiſticum, id eſt, iniquiſſimum eſſe dico, niſi certæ & idoneæ diſtinctiones adhibeantur. Primum enim, ſi frigidus iſte aliam rurſus

[a] *Baſilius in libello de virginitate.* [b] *Greg. lib. 7. epiſt.* 39. [c] *c. laudabilem, Extra, de frigidis.*

mulierem feſellerit, qua ratione, quæſo, ſive ipſum, ſive priorem uxorem ſpectes, prius matrimonium redintegrabitur, & quidem maxima cum ejus viri injuria, qui uxorem illam juſto repudio à priore viro ſeparatam duxerit? Deinde ſi vere ille frigidus erat, quorſum iſta perjurii mulcta? Quod ſi vel frigidum ſeſe ita ſimulabat, ut & inſpectores & judices feſellerit: vel poſtea contra omnem medicorum expectationem convaluit, quorſum iſta perjurii pœna alii innoxii comprehendentur, niſi eos quoque in culpa eſſe conſtiterit? Relinquitur ergo, ut tum demum hoc valere videatur, quum iſtum, qui frigidus putabatur, vel id ſimulaſſe, vel poſtea convaluiſſe probatum erit. Verum ne tum quidem iſta jure videntur decerni. Fuerit enim iſte adulter, ac proinde diſſolutum prius matrimonium, ſive revera non frigidus, ſive poſtea ſanatus ad aliud matrimonium tranſierit. Nam ſi frigidus vere non erat, ſed odio uxoris, vel alterius amore id ſimulabat, adulter eſt manifeſtus, ad aliam tranſiens, & propriæ uxoris poſtitutor. Sin vero poſtea convaluit, repetere priorem uxorem, errore videlicet ſeparatam, oportuit, etiam ſi alteri poſtea eſſet conjuncta (*a*). Itaque ne iſtud quidem Gregorii decretum tolerabile in pleriſque videtur. Sed illud recte omnino in iſtiuſmodi controverſiis conſtitutum

[a] *c. fraternitatis, Extra de frigidis.*

tum eſt, ne quid videlicet temere fieret, quod mutari poſtea ſine magno offendiculo non poſſet, ut triennium ſaltem ab ipſo copulationis, id eſt, ductæ uxoris die, expectaretur, priuſquam iſti morbi inſanabiles eſſe, & ſponſalia conjugiavè, vel inutilia, vel dirimenda, pronuntiarentur. (*a*) Hoc autem omnino de iis vitiis accipiendum eſt, quæ per ſe non patent. Nam alioqui, ut in exectione, vel ſi quis, naturæ vitio, teſtibus, aut genitali membro careat, quorſum ullum temporis intervallum? Ejuſmodi vero Eunuchorum connubia probare non modo abſurdiſſimum, ſed turpiſſimum etiam fuerit, ut recte & ſancte ſcripſit Leo Imperator (*b*).

Verum quid ſi altera pars corpore quidem ſana, mente vero imprudens, vel ſciens contraxerit ejuſmodi ſponſalia, vel, vitio poſtea deprehenſo, jus tamen ſuum non modo non perſequatur, verum etiam ad nuptias uſque progredi velit? Reſpondeo, etſi non ſunt iſta, ſi lateant, nimium curioſe perveſtiganda, tamen ſi de re ejuſmodi conſtiterit, intereſſe Eccleſiæ, ut ejuſmodi ſponſalia primo quoque tempore vel inutilia, vel dirimenda pronuntientur, nedum ut nuptiarum benedictio petentibus etiam partibus concedatur.

[a] *l. 10. C. de divortiis, & Novella. 22. §. per cauſam, & Auth. de nupt. §. per occaſionem. coll. 4. conſtit. 1. & c. laudabilem, Extra, de frigidis.* [b] *Leo pulcherrima conſtit. 98.*

datur. Primum enim manifeſtum ſacri conjugii, adeoque totius Eccleſiæ ludibrium conſequi neceſſe eſſet. Deinde ejuſmodi vanæ conjunctionis ſpecie, quid aliud quam turpitudinis velamen quæri poteſt? At enim, inquies, conſentiunt partes, quaſi vero violanda ſit ipſa conjugalis contractus, ut ita loquar, natura, quoniam privati in id conſentiunt: aut quaſi non ſit vel iis maxime ſuccurrendum, qui decipi ultro volunt. Quid ſi vero præterea qui ſe confidebat altero carere poſſe, nimium ſero ſentiat ſibi non conceſſum perpetuæ continentiæ donum? Cæterum ſi hæc mala matrimonio jam reipſa conſummato ſupervenerint, quid ſi conſtituendum, in tractatione de Divortiis explicabimus.

Quid ſi vero vel ante, vel poſt ſponſalia, matrimonio tamen nondum re ipſa conſummato, morbus quiſpiam in altero deprehendatur, minime quidem talis, ut uſum corporis prorſus adimat, ſed qui tamen ſit inſanabiliter contagioſus, & ita turpis, ut alter merito ad alterius congreſſum exhorreſcat? Reſpondeo, ubi probe conſtiterit de morbo manifeſte contagioſo & inſanabili, cujuſmodi eſt elephantiaſis, ſponſalia prorſus, etiam recuſantibus id partibus, veluti Deo ipſo auctore, & ejuſmodi promiſſis intercedente, dirimenda. Hoc enim matrimonium quis tandem ex bona conſcientia impleverit, quo uti non poſſit, quin ſe ipſum, & cives cæ-

teros

teros perdat? quin denique liberos ad perpetuam miſeriam, & commune Reipublicæ detrimentum gignat? Itaque hoc non eſt dirimere quod Deus conjunxerat, ſed potiùs impedire, quominus quod non ritè neque ex Dei voluntate conjungi cœperat, ulterius progrediatur. Sed interea, inquies, quid ipſis fiet? nempe, ſanæ perſonæ fiet alterius matrimonii poteſtas: ægrotanti vero mandabit quidem Magiſtratus, ut ab omni conjugio abſtineat, ſimulque providebit ut extra aliorum hominum cœtum commode quod ſupereſt vitæ tranſigat. Eundem autem conſolabitur fidus paſtor, & hortabitur ut continentiæ donum ex fide poſtulet, quoniam certum ſit eum vocari ad cœlibatum, cui Dominus ademerit matrimonii ex bona conſciẽntia exercendi poteſtatem. Sic autem fuiſſe diu factitatum, etiam quum elephantiaſis, quam lepram vocant, conſummato jam conjugio, ſupervenerat, colligi poteſt ex quodam Alexandri III. reſcripto (*a*). Nam ſi ſana perſona non ſequebatur ægrotantem, multo minus ſponſalia tenebatur implere. Sed hoc poſtea Pontifices, egregios ſcilicet ſervandæ conjugalis fidei vindices, mutaſſe (*b*) nemo mirabitur, qui Diabolico ſpiritu impulſos, atque adeo humani generis hoſtes,

[a] *c. 1. Extra, de conjugio leproſorum. Lateranenſi concil. ſub Alexand. 3. parte 38. cap. 2.* [b] *Extra. toto tit. de conjugio leproſorum.*

in pleriſque fuiſſe cognoverit, ut qui jam etiam leproſis ad matrimonium convolandi poteſtatem faciant (*a*). Hoc tamen Celeſtino III. (*b*) minime placuiſſe, colligendum eſt omnino ex quodam ipſius reſponſo, quamvis in certa quadam & titubanti forma ſcripto. Quid ſit autem conſtituendum de elephantiaſi, aut alio ejus generis morbo, conjugali copulæ ſuperveniente, ſuo loco dicemus. Verum quid ſi morbus contagioſus quidem non fuerit, ſed tamen inſanabilis, & ita turpis, ut alter alterius congreſſum merito abhorreat? Hic quidem ego (ejuſmodi videlicet vitio ſponſalibus ſuperveniente, quoniam vix probabile eſt, cognito prius tali morbo inventum iri qui ea conditione uti velit) cenſuerim utrique conſulendum, ut juri ſuo renuntiare ultro malint, quam ulterius ad eam conjunctionem progredi, in qua vix ſit ſperandum illos commode victuros. Huic autem conſilio ſi aſſentiantur, vel altera ſaltem perſona liberationem flagitet, non dubitarim ſponſalia, veluti Deo quoque ipſo auctore, dirimenda, quoniam veriſimile eſt, Deum iſtiuſmodi quoque conjunctioni intercedere: in quam ſententiam omnino interpretandum videtur Celeſtini tertii reſponſum, cujus ſupra meminimus. Sin vero pergere uterque malit, tum ſane, modo contagionis

[a] *c.2. Extra, eodem.* [b] *Ejuſdem conc. parte* 38. *cap.* 3.

gionis abſit ſuſpicio, minime impediendos arbitror, quominus conjugium etiam ipſum ineant. Ob morbum autem, quamvis diuturnum, tamen ſanabilem, vel ſuperveniens aliud incommodum, ut ſi claudus, (a) ſurdus, mutus aliquis efficiatur, ſolvi ſponſalia poſſe non videntur.

De ſponſo vel ſponſæ duorum.

Quid ſi vero qui unam deſpondit, ad aliam ultro tranſeat? nempe res ipſa docet, quamdiu rata fuerunt priora ſponſalia, non magis poſſe quempiam eſſe duarum ſponſarum ſponſum, quam duarum uxorum maritum, quum ejuſmodi ſponſam, etſi non re ipſa, attamen obligatione eſſe conjugem, vel illud manifeſte declaret, quod in eum, qui alteri deſponſam violarit, eadem ex Dei verbo, quæ in adulterum pœna ſtatuitur (*b*): & ex illo quoque, quod Adamus, traditam ſibi à Deo fœminam, pronuntiavit, etiam ante copulam, eſſe os ex oſſibus ſuis, & carnem ex carne ſua, (*c*) idque non modo communis naturæ & creationis fœminæ habita ratione, verum etiam vel maxime propter conjugii vinculum, ut apparet ex iis quæ ibi ſtatim ſubjicit de matrimonii conditione. Itaque huc ſpectant quæ in Polygamiam ſuperiore tractatu diximus. Leges autem Civiles aliter de hac re ſtatuiſſe, niſi quum honeſtas

[a] *c. ſi uxorem.* 32. *q.* 5. [b] *Deut.* 22. 23.
[c] *Gen.* 2. 20.

prohibebat, ſicut in tractatione de affinitate diximus, nihil mirum eſt, quum ſponſalia apud illos neceſſariam obligationem non parerent. Canonici *(a)* vero recte quoque ſponſalia de futuro, quæ vocant, niſi ſubſequuta eſſet copula, à ſponſalibus de præſenti, de quibus unis hîc ago, diſtinxerunt: ut illa iſtis infringantur, (*b*) addita nihilominus, ob irritam factam priorem fidem, Eccleſiaſtica pœna.

De ſponſalibus imparibus, ſive inter fidelem & infidelem initis.

Agitatur & illud jampridem, An rata ſint fidelis cum infideli ſponſalia, quod duobus modis poteſt in controverſiam incidere: uno, quum utraque perſona ſponſalium tempore infidelis erat, poſtea vero altera ad veram religionem ſeſe convertit: altero, quum ex duobus, tempore ſponſalium veram religionem profitentibus, alter ad hæreſim, ſive manifeſtam impietatem eſt prolapſus. Reſpondeo, ſive ante, ſive poſt ſponſalia ejuſmodi imparitas inciderit, dirimi ſponſalia (ſi nihil aliud cauſæ obſtiterit) non licere, quamdiu conſentit infidelis cum fideli habitare. Quoniam tamen & ex Patribus nonnulli, à quibus temere diſcedendum non eſt, & Canonici aliter cenſent, etiam conſummato jam matrimonio: primum omnium confir-

[a] *Toto titul. Extra, de ſponſa duorum.*
[b] c. 22. *Extra de ſponſal.*

Digitized by Google

confirmanda nobis eſt hæc ſententia ex Dei Verbo, deinde illorum ſententiæ & rationes expendendæ. Dico igitur, quamvis magno nævo non careant infidelium inter ſe conjugia, quoniam videlicet non fiunt in veri Dei timore ac reverentia, tamen quum Dominus humani generis conſervator, hoc in animis hominum diſcrimen turpis & honeſti non aboleverit, quo vagæ & ſpurcæ libidines à conjugali conjunctione diſcernuntur, vera etiam eſſe inter infideles ſponſalia, de quibus agimus, id eſt, inita verbis in præſens tempus conceptis. Si vera ſunt autem, conſequitur bona conſcientia dirimi multo minus poſſe, ob alterius infidelitatem, ac proinde rata ac firma eſſe oportere. Hoc autem manifeſte etiam patet ex Dei Verbo. Nam ſi ſcortatio vel ſtuprum hoc eſſet, ut ὑπερβολικῶς ſcribit Tertullianus, nunquam ſuaſiſſet Paulus (*a*), ut fidelis vel tantillum cum infideli permaneret. At enim, inquiunt, loquitur ibi Paulus de jam contractis matrimoniis, quæ expedit non dirimi. Id ego vero concedo: ſed quis oſtendet Apoſtolum agere de iis duntaxat conjugiis, quæ inter utramque initio infidelem perſonam fuerant contracta, ac non etiam de iis, quæ jam fidelis quiſpiam cum infideli iniviſſet? Quod ſi iſta quoque cenſent adeo firma eſſe, ut à fideli diſſolvi non poſſint, efficitur certe, valida quoque haben-

[a] *1 Cor. 7. 13. & 14.*

Digitized by Google

habenda ſponſalia, à quibus vinculum illud cœpit. Neque tamen nego quædam jam conſummata valere, quorum alioqui irrita erant initia. Sed hoc dico obtinere tum demum, quum quod vero plenoque conſenſui deerat, per ſubſequentem copulam purgatur, veluti ſi quiſpiam impubes, vel coactus, vel per errorem ſponſalia contraxit, pubes autem factus, vel ultro cognito errore poſtea deſponſam cognoſcat: id quod certe in hac quam tractamus ſpecie locum non habet. Quod ſi quis excipiat eundem Paulum (*a*) prohibere ne quis jugum ducat cum infidelibus, id quoque concedo, & quæ adverſus ejuſmodi conjugia Patres paſſim detonant, vehementer probo, modò quidem emolliantur eorum hyperbolæ. Nego enim hinc effici vana eſſe ſponſalia, quamvis inconſulto, nec ſatis recta conſcientia fuerint contracta: ſiquidem multa optimo jure diſſuadentur, quæ tamen ſemel facta, diſſolvi non poſſunt. Hæc igitur in genere noſtra ſententia eſt, Verbo Dei plane, ut arbitror, conſentiens. Addidi autem exceptionem, NISI INFIDELIS DISCESSERIT, quoniam ſi ne conſummato quidem matrimonio manet obligatio ſive ſervitus fratris aut ſororis, ut loquitur Apoſtolus, liquet multo magis id conſtituendum eſſe, quum ſponſalia ſola intervenerunt. Sed tamen arbitror hic eſſe multiplici

[a] 2 *Cor.* 6. 14.

Digitized by Google

tiplici diſtinctioni locum. Primùm enim magnum eſt diſcrimen ponendum, inter eum qui hæreticus ſit duntaxat, id eſt, qui ex Chriſti quidem Eccleſia ſe eſſe profiteatur, ſed à vera Eccleſia in aliquibus dogmatibus diſſideat: & eum qui Chriſtianam religionem ex profeſſo oppugnet, quales ſunt hodie Judæi & Mahumetani. Deinde quum non omnes ſectæ ſint ejuſdem momenti, inter ipſos quoque non tantum aberrantes (quis enim eſt extra omne erroris periculum?) verum etiam errorem ſuum pertinacius tuentes, & alios in ſuam ſectam pertrahentes, aut aliis ejuſdem ſectæ ſeſe adjungentes (cujuſmodi ſunt hæretici vocati) ſervandum eſt hoc diſcrimen, ut non omnes eodem loco habeamus, quum non omnes hæreſes ejuſdem ſint momenti. Præterea & illud tenendum eſt, pari periculo ſeſe non exponere, qui nurus, quam qui ſibi generos quærunt, quoniam uxores demum in familiam ac poteſtatem maritorum transeunt, ac proinde iſti quam illi merito videntur longius aberrare. Poſtremo illud quoque obſervandum arbitror, non habendam eam perſonam pro infideli, quæ ſeſe ad veram religionem tranſituram ita ſpondeat, ut ei merito fides habenda videatur. His poſitis, concludo ſequendam eſſe nobis Apoſtoli doctrinam, ac proinde tum Eccleſiaſtica pœna dignos videri (pro ratione tamen circumſtantiarum moderanda) qui cum aliis

quærant conjugia, quam cum iis, de quorum vera in primis religione ſatis conſtet: prudenter autem ac etiam Chriſtiane prorſus facere Magiſtratus, qui ejuſmodi ſponſalia facienda inhibeant. Addo etiam merito puniendos capitali pœna videri, tanquam manifeſtos apoſtatas, qui jam plus ſatis patefacta Evangelii veritate, cum apertis ejus hoſtibus, veluti cum Mahumetanis ac Judæis, connubia contrahant: qui Magiſtratus ſi officium fecerint, ſupervacanea videri poſſit de iſtiuſmodi ſponſalium vel matrimoniorum vinculo quæſtio. Quominus autem ſimpliciter audeam pronuntiare ſponſalia ejuſmodi diſſolvenda, facit Apoſtolus *(a)*, aperte præcipiens fideli, ne ab infideli, quamdiu in matrimonii officium, (quod cohabitationem vocat) conſenſerit, diſcedat.

Nunc autem age contrarias rationes expendamus. Sunt enim qui nullo modo tolerandam hujuſmodi conjunctionem arbitrentur *(b)*: iique potiſſimum nituntur lege illa toties inculcata, qua Iſraëlitis interdicitur connubium cum extraneis populis *(c)*, tam ſevere quoque vindicata, ut Eſdras *(d)* jam pridem etiam conſummata ejuſmodi matrimonia penitus diſſolverit. Hic igitur duo ſunt

[a] 1 *Cor*. 7. 13. & 14. [b] *Auguſt. de adult. conjug. lib.* 1. & *de ſermone Domini in monte. lib.* 1. [c] *Exod.* 24. 11. & 16. *Deut.* 7. 1. & 3. & 4. & 27. 3. 4. & 5. [d] *Eſdr.* 9.

ſunt in primis nobis conſideranda: Unum, an interdictum illud ad omnes exteras gentes pertinuerit: alterum, an idem ſit hodie nobis ſine exceptione obſervandum. Ac mihi quidem, quod ad priorem quæſtionem attinet, dicendum videtur, certos tantum populos fuiſſe illa lege comprehenſos, eos videlicet in primis quos Dominus exitio devoverat, ac præterea Ammonitas & Moabitas, peculiaribus de cauſis. Nec obſtat, quod videtur generalis cauſa interdicti, nempe ne viri à mulieribus, aut mulieres à viris ad idololatriam abducerentur. Nam præter illam cauſam univerſalem, ſunt particulares à Domino expreſſæ, & remedium aliquod adverſus illud malum afferri aliter etiam potuit, nempe ſi priuſquam matrimonium contraheretur, perſona infidelis certum, quoad ejus fieri poteſt, teſtimonium edidiſſet, ſe veram religionem amplecti velle. Habuit certe lex illa exceptionem de muliere captiva, quam ducere licuit *(a)*. Cauſa vero cur captivam potius quam liberam accipere licuerit, hæc videtur fuiſſe, quod captiva jam quodammodo peregrina eſſe deſiiſſet, quum inter victoris Iſraëlitæ bona numeraretur. Præterea cautum erat, ut ungues reſecaret, comam raderet, patrem & matrem per integrum menſem quaſi mortuos lugeret: quæ omnia dum fiebant, licuit & ipſi hero & ancillæ captivæ

[a] *Deut.* 21. 1.

captivæ deliberare de futuris nuptiis, ne quid ejuſmodi temere fieret. Deinde illa omnia huc ſpectabant, ut mulier ejuſmodi non niſi certiſſimo cum teſtimonio, quod & patriam & parentes velut prorſus oblita eſſet, admitteretur. Deinde ſunt qui negent legem illam fuiſſe præciſe obſervandam. Proferuntur enim exempla Salmonis principis Juda, qui Rahab ex Jericho duxit: & Boazi, qui Rutham Moabitidem cognationis jure accepit: itemque Sampſonis, Davidis, Solomonis, & aliorum. Sed huic ſententiæ non accedo. Nam quod ad Rahab attinet, non dubium eſt, quin accenſa fuerit populo Iſraëlitico, ex Dei voluntate, propter beneficium collatum in exploratores, & raram ejus fidem. De Boazo vero, etſi potuit prætexere Rutham factam eſſe quodammodo civem Iſraëliticam per prius matrimonium, nihilominus tamen reſpondere malo aliquid etiam nævi fuiſſe in illo connubio, quum ſatis conſtet, multas etiam alias Domini leges conniventia Magiſtratuum negligenter admodum fuiſſe ab illo populo obſervatas. Sampſonis autem, & aliorum quantumvis excellentium hominum facta, abſit ut pro regula ſequamur. Concedo igitur ejuſmodi ſponſalia. imo etiam matrimonia jam conſummata, poſt ſuſceptos quoque liberos, fuiſſe, ex Dei ordinatione, non quidem repudio proprie dirimenda (divortium enim ibi nullum eſt, ubi nullum matrimo-

trimonium fuit (ſed ipſo jure nulla pronuntianda: merito denique (ut ſcite ſcribit Auguſtinus) quæ domino prohibente ductæ eſſent, Domino jubente fuiſſe dimiſſas. Sed, ut hoc demus, adhuc tamen ambigitur, an idem hodie nobis ſit in conjugiis imparibus conſtituendum, id eſt quoties fidelis cum infideli ſponſalia contraxit, aut alter evaſit infidelis. Cur autem idem ſtatuendum videatur, ex eo colligitur, quod univerſalis & perpetua eſſe videtur ipſius legis ratio, nimirum ne infidelis fidelem à vero Dei cultu abducat, quod etiam videtur Paulus (*a*) diſerte confirmare, quum inquit, *Nolite jugum ducere cum infidelibus*, quibus verbis certum eſt includi etiam matrimonium. Reſpondeo hactenus eſſe nobis ſpectandam univerſalem illam cauſam hujus prohibitionis, ut ex eo concludamus maximis periculis ultro ſeſe objicere, qui ejuſmodi conjugia ineunt, quod unum Paulus illic reſpexit: ſed præcipue obſervandas eſſe peculiares cauſas, quas hodie ceſſare res ipſa convincit. Eam autem eſſe ſententiam Apoſtoli ipſemet declarat, quum, ſi quid ejuſmodi factum ſit, jubet nos, propter ſublatum illud diſcrimen populorum, potius bene ſperare de lucrifaciendo infideli, quam de fideli amittendo metuere.

Secundo loco profertur argumentum magni quidem in ſpeciem momenti, ſed revera

ἀργὸς

[a] 2 *Cor.* 6. 14.

ἀῤῥὴς λόγος, quamvis torrentis inſtar Auguſtinum extra viam abripuerit, nempe quod deteſtabilius ſit crimen ἀπιςίας, quam adulterii: ac proinde æquum ſit exiſtimare, multo etiam æquius eſſe, ut illo potius quam iſto matrimonii, nedum ſponſalium, vinculum diſſolvi poſſit. Reſponſio vero facilis eſt, nempe non comparari inter ſe hæc crimina, ut utrum ſit gravius coram Deo, diſpiciatur: ſed ut quod magis repugnat matrimonii naturæ, id longe graviſſimum habeatur. Idololatra porro, atque adeo impius quiſpiam eſſe poteſt, & tamen maritus, quum matrimonium à ſcortatione inter ipſos etiam impios plurimum differat: adulter autem ſimul & maritus eſſe nemo poſſit. Itaque matrimonium adulterio, non autem impietate, diſſolvi mirum videri non debet: & ratio illa plane vana deprehenditur, quod ad ſponſalium, nedum conjugii conſummati, diſſolutionem attinet, quum alioqui ad hujuſmodi ſponſalia & conjugia diſſuadenda maximum pondus habeat. Huc enim feruntur illi veterum Patrum clamores, (a) *Proſtituunt templa idolis. Quæ conſenſio lucis ad tenebras? Chriſti cum Belial? Redduntur illorum membra, quorum ſunt coſtæ. Chriſtiani hominis non eſt, ab infidelibus conjugia petere*: & ſimilia hujuſmodi, commoda tamen interpretatione mollienda.

[a] *Cypr. de lapſis. Hieron. in Jovinianum. Ambr. lib. 9. epiſt. 70. Auguſt. de fide & oper. c. 18.*

Digitized by Google

lienda. Neque enim neceſſe eſt à Deo vel mente vel corpore disjunctum eſſe, cui vel caſu, vel ἐκ προαιρέσεως etiam, contigerit cum infideli copulari: cujus rei plurima paſſim extant in ſacris literis & ante Legem, & ſub Lege, exempla. Promulgato autem Evangelio, quin ejuſmodi pene infinita, acciderint, dubitari non poteſt. Certe ſi ſimpliciter illas Patrum ſententias accipiamus, falſum fuerit quod dicit Apoſtolus, permanendum eſſe fideli, quamdiu conſentit cum ipſo habitare infidelis. Quis enim Spiritu Dei præditus ſuaſerit cuipiam, ut vel tantillum extra Chriſti conſortium maneat? Falſum etiam illud eſſet, ſanctos eſſe liberos ex impari quoque conjugio prognatos, niſi alter, licet infideli, quod ad conjugalem copulam attinet, conjunctus, tamen Chriſti membrum eſſet. Deinde ne illud quidem recte diceret Apoſtolus, ſanctificari infidelem fideli, id eſt, legitime & ex bona conſcientia licere fideli marito uti infideli uxore, & contra: quoniam videlicet unuſquiſque non ex alterius (niſi ſit criminis alieni ſocius) ſed ex ſua ipſius conſcientia polluitur. Poſtremo, ſi membrum Satanæ fieret, quiſquis infidelem habet ſive ſponſam ſive uxorem, quod diſcrimen eſſet inter ſcortationis & legitimi matrimonii ſponſionem?

Tertio loco, urget illa Pauli verba Auguſtinus, *Reliquis dico ego, non Dominus*, ac ſi

Apoſto-

Apoſtolus ita ſignificaret, nihil hac de re mandatum eſſe, ſed liberum eſſe fideli vel diſcedere, vel non diſcedere: ſe tamen ſuadere, ac veluti conſilium, non autem præceptum dare, ut fidelis ſpectet potius quid expediat, quam quid liceat. Reſpondeo, cum tanti viri pace, nulla prorſus ratione, imo ne juſta quidem conjectura niti iſtiuſmodi collectionem. Nam ubi tandem inveniemus in Verbo Dei, licuiſſe ob aliam quàm adulterii cauſam matrimonium diſſolvere? Spectare vero nos oportet non tantum quid liceat, verum etiam in primis quid expediat: imo vero nihil nobis in foro conſcientiæ, ut loquuntur, licere, niſi quo Dei gloria amplificari, & proximus ædificari poſſit: an eſt medium, neſcio quod conſilium à probo & prudente quopiam profectum, quod vel ſequi vel repudiare fas ſit, ac non potius Dei ipſius præceptum? Fefellit autem Auguſtinum fortaſſis illud quoque inter cætera, quod hæc Apoſtoli verba, *Si infidelis diſcedit, diſcedat*, perinde accepit ac ſi verbum illud, *diſcedat*, ad fidelem pertineret, ut ſit hæc ſententia hujus loci: Si diſcedit infidelis, fas eſſe fideli, ut viciſſim diſcedat. Atqui res ipſa, adeoque grammatica σύνταξις poſtulat, ut ὁ ἄπιστος repetatur ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, & ſit hic ſenſus, ſi diſcedere vult infidelis, ſive (ut antea dixit Apoſtolus) ſi cohabitare recuſat, ſane diſcedat ipſe, & ſua inſania fruatur: ejuſmodi autem

tem

Digitized by Google

tum perſonæ deſertrici maritus, vel uxor fidelis non amplius adſtringitur. Itaque illud Auguſtini dilemma, quo videtur Pollentium, ad quem de hac re ſcribit, irretire, plane concidit. *Jubet fideli, Dominus*, inquit Auguſtinus, *ne infidelem dimittat, an non jubet? Si dixeris, jubet, reclamat, Apoſtolus, Ego dico, non Dominus. Si dixeris, non jubet, cauſam requiro.* At ego plane reſpondeo, jubere, & nego reclamare Apoſtolum. Nam ſi quid loquatur Apoſtolus, quod non loquatur Dominus, jam non eſt ei credendum, quia non Apoſtolus. Minime igitur voluit Paulus, ſeſe aliquid de ſuo extra Dei mandata depromere, quod facere ipſe nec voluit, nec potuit, nec debuit: ſed ea quæ diſerte & ſpecialiter à Domino expreſſa fuerant, (ſicut illud, (*a*) *Uxor à viro non diſcedito*) ab iis diſtinguere, quæ per ipſum demum Dominus ſignificabat. Quorſum autem hoc? inquies, minime profecto quaſi hæc minus eſſent à Deo, quam illa: ſed primum quidem, ut calumniatoribus anſam præcideret, qui objicere alioqui potuerant, ipſum aliquid Chriſti verbis affingere: deinde vero, ut auctoritatem ſui Apoſtolatus aſſereret, ac ſi diceret. De reliquis fateor quidem non extare Domini mandatum totidem verbis expreſſum, ſed ego, ut ipſius ſpiritu præditus Apoſtolus, hoc dicere non dubito, (*b*) *Si quis frater uxorem habeat*, &c. *ne*

[a] 1 *Cor.* 7. 10. [b] 1 *Cor.* 7. 12.

Digitized by Google

ne demittat eam. Alias præterea duas cauſas affert Ambroſius, nempe quod non commode nec rite poſſit ejuſmodi impari conjugio benedici, neque communes preces inter iſtiuſmodi conjuges haberi: quod utrumque ita eſſe concedo, ac propterea peſſime ſibi conſulere, qui talia conjugia ineant. Nego tamen inde conſequi, licere iſta ſponſalia dirimere, niſi fidelis ab infideli deſeratur, quod etiam Ambroſius non videtur ſenſiſſe. Et hæ quidem præcipuæ ſunt eorum Patrum, ac præſertim Auguſtini, rationes, quibus adducti ſunt, ut fideli ab infideli diſcedere liceret. Sed non eſt, opinor, cur eis hac in re aſſentiamur.

Nunc vero Synodorum *(a)* etiam hac de re ſententiam ad Verbi Dei normam exigamus. Veteres igitur Synodos maxime probo, ut quæ ſeparationis non meminerint, ſed duntaxat ejuſmodi conjunctionem condemnent, ut quæ abſque Eccleſiæ juſto offendiculo, atque adeo abſque alterius partis inſigni periculo non contrahantur, quod ſane non modo rationi, verùm etiam ipſi Apoſtolicæ doctrinæ, conſentaneum eſt. Imo & illa moderatio, quam adjiciunt, æquiſſima eſt: nempe, ut liberos dare quidem nuptum non liceat, ſed accipere potius, ſi futuros ſeſe Chriſtianos profiteantur.

Recen-

[a] *Laod. can.* 10. & 31. *Chalc.* 14. *Carthag.* 24.

Recentior autem Synodus ſexta (*a*) Conſtantinopolitana, circiter annum Domini 680. duo conſtituit. Unum, ut ſi orthodoxus hæreticam duxerit, vel hæretica orthodoxo nupſerit, irritæ ſint nuptiæ, & nefarium conjugium diſſolvatur, atque adeo qui tale quippiam commiſerit, ſegregetur: alterum, ut ſi ex duobus infidelibus (legitime tamen conjunctis) unus quidem fiat orthodoxus, alter vero in errore permaneat, modo fideli placeat cum infideli cohabitare, non ſeparentur. Quid ſi vero fideli conjunctio non placeat? nempe fiet ſeparatio ex hoc canone, ut diſerte ſcribit Balſamon, prolato etiam cujuſdam Baſilii Buccinatoris exemplo, qui ex Patriarchali decreto fuerit poſt baptiſmum à ſua infideli uxore ſeparatus. At ego non poſſum huic Synodo aſſentiri, quum ſine diſtinctione loquatur Apoſtolus, prohibens fideli diſcedere ab infideli, & fidelem fratrem aut ſororem tum demum liberans, quum prior diſcedit infidelis. Itaque verbo Dei repugnat hoc decretum, in eo etiam Apoſtoli verba manifeſte depravans, quòd quum ſcripſerit Paulus, *Si infidelis conſentiat habitare cum fideli*, iſti ſcribunt, *Si fideli placeat cum infideli cohabitare*: ac proinde falſarii hac in re deprehenduntur, quum iſta duo ſint prorſus diverſa, contra quam Balſamon credidit, interpres certe nec acutus, nec in pleriſque diligens. At

[a] *Sextæ Synodi can.* 72.

Digitized by Google

At ecce recens illud, & adhuc calens conciliabulum Oecumenicum Tridentinum (*a*) fortaſſe controverſiam iſtam dirimet. Sic enim decernit: *Si quis dixerit, propter hæreſin diſſolvi poſſe matrimonii vinculum, anathema ſit.* Fulmen certe terrificum, niſi plus ſatis notus eſſet Tarpejus ille Juppiter: placet enim παρέργως nonnihil commemorare, quod non eſt ab hoc noſtro inſtituto prorſus alienum. Vibratum fuit fuliginoſum hoc fulmen Tridentinum anno Domini 1563, illis ipſis Bacchanalibus, quæ Martinalia vocant, bonis Patribus nimirum edicto illo de pace, quo civile bellum Gallicum aliquot ante menſibus ſopitum erat, non minus quam vallis Tellinæ vino inflammatis, ac proinde cum illa ſua ſplendida bile temere in ſeipſos anathemata jaculantibus. Seipſos enim profecto feriunt, ebriorum inſtar, quum ſic loquuntur. Sed ne quis fallatur, fiunt iſta per ludum & jocum. Etenim anno uno & altero præcedente Sataniſſimus ille ipſe Pater, Pius IIII. miſſo in Galliam legato Ferrarienſi Cardinali, qui præclara Turnonii cœpta perficeret, hoc unum agebat in primis, deſtruendo Eccleſiarum Gallicarum ædificio, ut primum a Gallorum Rege, ipſiuſque fratribus pueris, Principem, partim quidem commentitii Sardiniæ regni propoſita imagine ludificaretur, partim vero promiſſio cum præſtantiſſima heroina

[a] *Tridentin. conc. ſeſſ. 24. can. 5.*

heroina ac Regina, ſed parum illi gratâ conjuge, divortio: una cum regni alterius omniumque ipſius bonorum, quaſi hæretica eſſet, in ipſum transferendo dominio, addita etiam alterius ſtatim ducendæ Reginæ pactione, ad ſuas partes traduceret. Hæc enim fuerunt tria illa retia, quibus Princeps ille, alioqui minime malus, quorundam fraude ita miſere fuit circumventus, ſummo cum bonorum omnium luctu, & maximo Gallici regni detrimento, ut tandem pro tribus regnis imaginariis ſtipendium illud unum nimis vere ſit nactus, quod ſolet Romana meretrix amaſiis ſuis perſolvere, mortem nimirum, quæ & ipſa eſt peccati merces. Itaque uno fere eodemque tempore Papa quidem ipſe, ob hæreſin ſcilicet, Reginam illam à ſuo marito dirimere iniquiſſimo divortio tentabat, ipſius autem emiſſarii anathemata in eos ipſos crepabant, qui tale quicquam fieri poſſe dicerent: fortaſſis ut par pari referrent ſextæ illi eidem Synodo *(a)*, quæ Romanam Eccleſiam alio canone non minus juſte quam ſevere reprehendit. Sed ad rem redeo. Tridentina hæc anathemata temere in omnes de re quavis diſſentientes vibrata, non eſt quod quenquam magnopere commoveant. Verum, quod ad rem ipſam attinet, fateor mihi probari illorum ſententiam, ut cum Verbo Dei congruentem, nempe propter

F

[a] *Sextæ Synodi can.* 13.

pter hæreſin dirimi ſponſalia, nedum conjugia, non debere. Quidni enim inter tot errorum portenta, hoc recte dictum bonis illis Patribus exciderit, quum & ipſa dæmonia Jeſum eſſe Chriſtum Dei (ita ut erat) vere pronunciarint? Sed tamen ſic quoque fortaſſe pluſculum ipſis tribuo quam deceat. Quid ſi enim novam aliquam hæreſeos definitionem excogitent? quid ſi vinculum matrimonii à jure thori diſtinguant, ut ſe non aliud ſentire quam ſuos majores doceant? Age igitur illos mittemus, donec ſuam ſententiam, ſi videbitur, plenius explicent.

Nunc ad Canonicos noſtros Rhapſodos venio. Gratianus, hac de re diſputans, citat Eutychiani Papæ decretum, *(a)* quo conſtituitur, ut *ſi quis gentilis gentilem uxorem dimiſerit, ante baptiſmum, poſt baptiſmum ſit in ipſius poteſtate, eam habere, vel non habere.* Hoc vero decretum gloſſator de certa tantum ſpecie intelligit, nempe ſi propter adulterium ſit factum divortium: idque recte. Nam alioqui univerſaliter de quovis divortio intellectum, iniquiſſimum eſſet: ſiquidem hominis eſt ad Chriſtianiſinum accedentis, veram reſipiſcentiam teſtari, ac proinde non recte facta, ſiquidem adhuc eſt integrum, corrigere. Ergo ſi jure poli (ut loquuntur) non potuit, qui tum gentilis erat, ſive ſponſam ſive uxorem ſuam rejicere, eoque

[a] *c.* 2. 28. *q.* 1.

que poſtea Chriſtiano facto res adhuc eſt integra: certe non minus tenetur, quantum in ſe eſt, eam quam injuſte ejecit recipere, quam aliquid furto ablatum reſtituere: nec aliter ad Chriſtianiſmi profeſſionem admitti debet, quam vel id fecerit, vel ſe facturum ſerio ſpoponderit. Res autem tunc eſt integra, quum neque illa alteri nupſit, neque ipſe aliam duxit. Tunc enim quod factum eſt infectum fieri non poteſt, ut cautum eſt Dei verbo. (*a*) Quod ſi uxor, adhuc gentilis maritum à quo revocatur, audire noluerit, vel contra, tunc ſane ſtatuendum erit quod ait Apoſtolus, nempe deſertam perſonam, ei à quo deſerta eſt, amplius non adſtringi, quod idem Eutychianus recte ſequente canone, ex Apoſtoli ſententia, decernit.

Deſcribit eodem loco Gratianus (*b*) (ſed non ſatis bona fide omnia, ut apparet ex eo, quod depromit ex libro de fide & operibus) aliquot ex Auguſtino deſumpta teſtimonia, quorum hæc ſumma eſt, licere fideli diſcedere ab infideli, quamvis, qui ſpe lucrifaciendi infidelis non diſcedit, rectius faciat. Sed hanc ſententiam modo mitigat, modo duriſſime pronuntiat Auguſtinus, non ſatis profecto ſibi hac in re conſtans, ut qui interdum addat conditionem, puta ſi fidelis cogatur ab infideli ad idololatriam: interdum vero in genere, & quidem adhibita gravi commina-

[a] *Jerem.* 3. 1. [b] *c.* 4. 5. 6. 8. 9. 28. *q.* 1.

minatione, jubeat maritum diſcedere ab ea quæ ſimulachrum facit, & admonita pœnitentiam non agit: *Sin minus*, inquit, *& tu particeps eris peccati illius*: nonnunquam autem longius etiam excurrat, adeo ut eo Chriſti verbo, ex quo propter fornicationem divortium conceditur, velit præter adulterium, non modo idololatriam, verum etiam avaritiam, atque adeo quaſlibet concupiſcentias intelligi, *quæ animam corpore male utentem*, inquit, *à lege Dei aberrare faciunt*. Atqui nihil tale dicit, Apoſtolus, nec uſquam concedit fideli ab infideli diſcedere, ſed tantum dicit fidelem deſertione infidelis à ſervitute ſive obligatione matrimonii abſolvi. Imo in genere pronuntians Dominus, non licere marito uxorem extra fornicationis cauſam dimittere,nullum dubitationi locum relinquit. At enim fornicationis crimen etiam idololatriam comprehendit, avaritia vero vocatur idololatria. Concedo ſane hoc utrumque, ſed quam late nomen ſcortationis & idololatriæ accipiatur, nunc non quæritur. Illud potius quæritur, an illo Chriſti dicto ſpiritualis quoque ſcortatio, id eſt, idololatria comprehendatur: quod ne veriſimile quidem eſt, quum ibi non agatur de vero Dei cultu cum adulterino comparando, ſed de conjugio carnis vel ſolvendo vel non diſſolvendo, ut plane nullus ibi ſit locus metaphorico adulterio, ac multo minus de avaritia & ejuſ-

Digitized by Google

& ejuſmodi cupiditatibus diſputandi. Citat idem Gratianus (*a*) ex Concilio Toletano IV. Canonem 62, quo dirimitur Judæi cum Chriſtiana muliere connubium, niſi & ipſe velit Chriſtianus effici: quod etſi conatur excuſare gloſſator, tamen quum ex diametro repugnet Apoſtoli ſententiæ, ne refutatione quidem eget. Sed quod idem (*b*) ex Concilio neſcio quo Urbanenſi profert, nempe ut ſive Chriſtiana Judæo, ſive Chriſtiano Judæa miſceatur, à communione Eccleſiæ ſegregetur, id vero æquiſſimum cenſeo. Quod ſi præterea civilis Magiſtratus in ejuſmodi apoſtatas, ita ut æquum eſt, animadverterit, expeditiſſimus hic modus fuerit ejuſmodi controverſias ſemel definiendi. Profert idem Gratianus locum, non ex Gregorio, (*c*) ut habent impreſſi codices, ſed ex Ambroſio, (*d*) quem ſuis diſtinctionibus peſſime, ut & multa alia, depravat. Tradit enim aperte, & ſimpliciter, ac ſine diſtinctione Ambroſius, cum Apoſtolo, fidelem deſertum ab infideli non peccare, ſi ſeſe alii conjunxerit, *Quoniam*, inquit, *contumelia creatoris ſolvit jus matrimonii, circa eum qui relinquitur, infidelis autem diſcedens, & in Deum peccat, & in matrimonium.* Quid autem Gratianus? primum quidem non vult hoc valere niſi in conjugio inter utramque adhuc infidelem

 perſo-

[a] c. 10. 28. q. 1. [b] c. 17. 28. q. 1. [c] c. 2. 28. q. 2. [d] *Ambroſ. in 1 Cor. 7.*

Digitized by Google

perſonam inito. Deinde utitur iſtis diſtinctionibus. Altero ad fidem converſo, ſi vult diſcedere infidelis, tunc fidelis à vinculo matrimonii ſolutus aliam quoque poteſt ducere: ſin vero infidelis nihilominus permanet in conjugio, fideli quidem relinquere infidelem etiam permanentem licet, at ei non licet vivente infideli, aliam ſuperinducere. Poſtea deſcendit Gratianus ad aliam ſpeciem. Quid ſi enim vel inter utrunque fidelem contracto matrimonio, vel utroque aut altero poſt contractum matrimonium ad fidem converſo, alter poſtea à fide diſcedat, & fidei odio fidelem deſerat? *Tum vero*, inquit, *derelictus diſcedentem non ſequetur, illa tamen vivente alteram ducere non poterit.* Fundamentum autem omnium iſtorum, quæ & falſo & inepte dicuntur, boni Pontifices Romani jecerunt, quod cujuſmodi ſit, age etiam videamus. Etſi enim iſta non tam ad repudia, quam ad divortia ſpectant, tamen placet in ea jam nunc inquirere, ut alteram tractationem eo paucioribus abſolvamus. Conſtituunt (*a*) quædam eſſe matrimonia legitima & non rata: quædam rata & legitima: quædam denique rata, nec tamen legitima. Legitima vocant, quæ ex legum præſcripto vel provinciæ moribus contrahuntur: quorum vinculum ſolvi nullo modo niſi morte poteſt. Itaque legitima nec tamen rata eſſe volunt, quæ inter

[a] *c. quanto Extra, De Divortiis.*

inter infideles ineuntur, quoniam videlicet inter eos non ſunt firma & fixa, utpote quæ repudio vel divortio facile diſſolvantur: legitima vero & rata, quæ inter fideles, ita ut in Eccleſia decet, contrahuntur: rata denique, id eſt, fixa & immutabilia, nec tamen legitima, quæ ſolo conjugum affectu contrahuntur, neglecto Eccleſiæ ordine. Ad hæc vero primum reſpondeo, ſive rem ipſam, ſive iſtorum vocabulorum uſum legitimum & ratum ſpectemus, ineptum eſſe illud tam magnum inter legitimum & ratum diſcrimen, quoniam iniquiſſimum eſt, vel id ratum non habere quod ſit legitimum, vel ratum id habere quod ſit illegitimum. Quod ſi excipiant hoc diſcrimen idcirco poni, quod legibus humanis quædam liceant, quæ tamen Verbum Dei prohibeat: ac proinde jure poli (ut ipſi loquuntur) rata non ſint: reſpondeo ita quidem eſſe, ſed hoc nihil ad rem pertinere, quoniam de ſolo jure poli quæri ab iis oportet, qui conſcientias regunt: ex quo efficitur, vocanda potius ab ipſis fuiſſe illegitima (etſi alia aliis minus legitima ſint) quæcunque contra Verbum Dei fierent. Sed ne videamur λογομαχεῖν, age de re ipſa dicamus.

Conjugium inter infideles ex legibus etiam juſtiſſimis contractum, ajunt legitimum quidem eſſe, ratum vero non item. Sed quorſum id, quum vel ipſis confitentibus, judi-

cium de extraneis non ad nos, ſed ad iſpum Dominum ſpectet? Aperiamus ergo μυςήριον. Volunt hucuſque hoc extendi, ut etiam ſi alter poſtea ad veram religionem convertatur, tamen quod ad infidelem attinet, de matrimonio judicetur, ex ejus temporis circumſtantia, quo contractum fuit, quum videlicet uterque erat infidelis, & hanc cauſam eſſe arbitrantur, cur diſcedente infideli poſſit fidelis aliam etiam ducere, quia videlicet matrimonium inter infideles non ſit ratum. Sed ſi ita eſt, cur non itidem volunt licere aliam etiam ducere, ſi, qui fidelis factus eſt, infidelem volentem cohabitare dimittat, quum ipſi fas hoc eſſe arbitrentur, illud vero non item? Semper enim inter infideles fuerit contractum non ratum matrimonium, ſive infideles manſerint, ſive alter poſtea fidelis fiat. Reſpondebunt nimirum, quamvis quum contraheretur inter utrumque infidelem matrimonium, neutrius reſpectu ratum eſſet, tamen poſteaquam alter factus eſt fidelis, ratum hoc eſſe incipere, quod ad ipſum fidelem attinet. Sed ſi hoc vere ſentiunt, qui fit, ut fidelis cum infideli matrimonium dirimendum pronuntient? Nam ſi matrimonium infidelis cum infideli ratum eſſe incipit, ex quo qui infidelis erat, ad fidem converſus eſt, ideoque ſi prior diſcedat, aliam tamen ducere non poteſt: multo ſane magis dicendum fuerit, ſi jam fidelis aliquis

aliquis infidelem ducat, ratam & indiſſolubilem eſſe iſtam conjunctionem oportere, quod ad fidelem attinet. At ipſi non modo non ratam, ſed prorſus etiam intolerabilem eam conjunctionem eſſe volunt, ut ſupra diximus: quam ſane ipſis aſſentior, ut ſuo loco dixi, & bona conſcientia contrahi non poſſe, & pœnam tum Eccleſiaſticam tum civilem vel graviſſimam mereri, ſed dirimendam eſſe, niſi prior diſceſſerit infidelis, multo minus etiam arbitror quam ſi uterque adhuc infidelis hoc conjugium contraxiſſet. Non ſunt igitur inter ſe ſatis conſentanea quæ iſti conſtituunt, neque fidelis ab infideli deſertus idcirco liber eſt, ut ad aliud conjugium tranſire poſſit, quod ſuapte natura non eſſet ratum matrimonium: ſed potius quoniam infideli datam fidem frangente, iniquum eſt fidelem luere alieni criminis pœnam, ut plenius in tractatione de Divortiis (Deo favente) explicabimus, ad ea quoque reſponſuri quæ in contrariam ſententiam hac de re ab Innocentio III. (*a*) ſcribuntur. Ex eo vero quod rata matrimonia uſque adeo rata eſſe volunt, ut eorum vinculum ſola morte ſolvi poſſit (quamvis ne morte quidem ſolvi ſomniarunt repetitarum nuptiarum ſugillatores) hic etiam error natus eſt, quod fideli ad infidelitatem deſciſcente, & alteram fidelem perſonam deſerente, plene liberatum fidelem

[a] *c. quanto. verſ. Nec obſtat. Extra, De divor.*

non putant, manente videlicet conjugii vinculo, quod impediat, quominus fidelis ab apoſtata deſertus aliam poſſit ducere, quod tamen ipſi liceret, ſi à ſimpliciter infideli deſereretur. Hoc vero quam ſit iniquum nemo non videt, opinòr, quum par & in hac & in illa ſpecie ſit deſertio: & apoſtatæ minus etiam quam cuipiam veram religionem nunquam amplexo ſit indulgendum. Certe Paulus, (a) cujus auctoritati ſtandum nobis eſt, etſi de matrimoniis jam contractis agit; tamen in genere loquitur de fideli, quem infidelis deſeruerit, nullo facto diſcrimine, conè tempore, quo irritum fuit conjugium, uterque eſſet infidelis, an vero alter tantum: neque etiam eum, qui nunquam alius quam infidelis fuerit, ab apoſtata diſcernens. Præterea verba illa, *Quoniam videlicet ad pacem vocavit nos Dominus*, quoquo modo explicentur, magis etiam videntur in apoſtatam dici, quam in quempiam qui veram religionem nunquam ſit profeſſus. Sed de his plus ſatis hoc quidem loco. Horum autem omnium hæc ſumma eſt. Fidelis cum infideli ſponſalia prorſus quidem eſſe diſſuadenda, & legibus etiam civilibus interdicenda, ac graviter vindicanda: ſed ſi forte contracta fuerint, ſive ab initio uterque fuerit infidelis, ſive alter tantum: ſive quum uterque eſſet infidelis, alter poſtea factus ſit fidelis: ſive quum

[a] 1 *Cor.* 7. 12. & 15.

Digitized by Google

quum uterque fidelis eſſet, alter poſtea factus ſit infidelis, puta Judæus aut Mahumetanus, aut ex eorum hæreticorum genere, qui fundamentum pietatis abnegant: ejuſmodi, inquam, ſponſalia, ſi nihil aliud obſtet, omnino firma & immutabilia permanere, quamdiu infidelis conſentit in conjugis officium. Quod ſi infidelis fidelem deſerat, tunc penitus liberum eſſe fratrem aut ſororem à ſponſalium obligatione. Quando vero deſertus fidelis dici poſſit, & an ipſo jure, an autem judicio prius interveniente ſolutum ſit vinculum, in altera tractatione explicabitur.

De abſentia ſponſi vel ſponſæ intervoniente.

Quid ſi vero abſentia alterius impediat quominus re ipſa compleri poſſit conjugium? Reſpondeo quærendum eſſe de abſentia, quoniam aut invitus abeſt aliquis, aut volens. Si volens abeſt, quærendum rurſus quo animo diſceſſerit, quamdiu abfuerit, & ſi quas non revertendi cauſas habeat. Utimur ergo in hac Eccleſia hoc jure quod mihi quidem æquiſſimum videtur. Si ſponſus conſcia ſponſa, & honeſtam ob cauſam ante conſummatum matrimonium peregre profectus annum integrum, quamvis officii admonitus, volens abfuerit, petenti ſponſæ, trinâ per ſeſquimenſem præeunte publica denuntiatione, tum in Eccleſiaſtico cœtu, tum coram

ordinario Magiſtratu, fas eſt diremptis ſponſalibus alium maritum accipere: niſi forte comparuerit, tum enim auditur, &, niſi juſtam repudii cauſam probarit, ad præſtandam fidem auctoritate Magiſtratus compellitur. Sin vero ſponſa, conſcio itidem ſponſo, peregre profecta fuerit, idem jus ſervatur, eo duntaxat excepto, quod vir annum integrum expectare non cogitur, niſi forte ex ejus voluntate id genus negotii gerendum illa ſuſceperit, quod illam diutius abeſſe cogat. Quod ſi ſponſus vel ſponſa malo animo, & fallendi cauſa diſceſſiſſe comperiatur, datur imprimis opera, modis omnibus, ut officii admoneatur. Quod ubi rite factum, aut ſaltem (quoad ejus fieri potuit) tentatum fuiſſe conſtiterit, nec tamen is in quem agitur, comparuerit, poſt trinam, ut antea, denuntiationem, idem in abſentem, ut deſertorem, decernitur. Quin etiam illud cautum eſt, ut ſi cujus fraude alio ablegatum ſponſum aut ſponſam conſtiterit, is graviter alioqui mulctandus, abſentem quærere & ſiſtere teneatur: quod onus etiam tutoribus & curatoribus imponitur, in quorum fuerint poteſtate.

At vero quid ſi alter abfuerit invitus, & nullo ſuo dolo, puta vel quod ſit captivus, aut alioqui vi aut morbo detentus, aut exilio ſive deportatione mulctatus, aut juſto metu deterritus? Tum ſane vel eo, quoad ejus fieri

fieri poteſt, proficiſci tenetur, qui ſponſalium impletionem deſiderat, vel ſaltem ejus reditum, quantumvis diuturnum, aut certum de morte nuncium patienter tolerare. Nec enim cenſeri poteſt deſertor, qui invitus abeſt: & ita recte jam olim decretum eſt, (*a*) adeo ut ſi quæ arbitrata maritum in captivitate mortuum, alteri nupſerit, marito poſtea reverſo ſit reſtituenda. Imo & in ſponſalibus in futurum tempus conceptis (cujuſmodi ſunt illa de quibus in Jure Civili cavetur) id ſervabatur, ut peregrinante ſponſo, triennium (*b*) prius expectaretur, quam ſponſa novas nuptias iniret, quanquam Canonici poſtea nullum tempus videntur præfixiſſe: (*c*) in eo certe multo minus religioſi quam Cajus Juriſconſultus, cujus hæc verba ſunt: *Sæpe juſtæ & neceſſariæ cauſæ non ſolum annum vel biennium, ſed etiam triennium & quadriennium & ulterius trahunt ſponſalia, veluti valetudo ſponſi, ſponſæve, vel mortes parentum, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quæ ex neceſſitate fiunt.* Sed de captivitate, aliiſque abſentiæ ſpeciebus, aliquid etiam in altero tractatu dicemus.

Cæterum quædam alia inutilium apud Juriſconſultos nuptiarum, ac proinde ſponſalium genera libens prætermitto, qualia ſunt ſponſalia ſive nuptiæ cum peregrinis, cum

[a] *c.* 1, 2. & 4. 34. *q.* 1. [b] *l.* 2. *C. de repud.*
[c] *c. de illis. Extra, de ſponſal.*

ancillis, inter tutorem & pupillam, inter curatorem & adultam, inter maſculos & fœminas majores vel minores ſexagenariis vel quinquagenariis, inter ingenuum & libertinam, inter patricium & plebejam, inter quacunque poteſtate præditos, & eorundem jurisdictioni ſubjectos, quæ partim ipſis Imperatorum legibus poſtea ſublata ſunt, partim contrariis moribus, ipſoque temporis ſucceſſu exoleverunt, partim etiam à Canonicis ſunt abrogata: quorum tamen audaciam in eo improbo, quod intra ſuæ jurisdictionis fines non permanſerint, quum eorum munus duntaxat fuerit, quid in conſcientiæ foro fas aut nefas eſſet pronuntiare. Neque id vero deterrere debet pios & æquos Magiſtratus, quin ea in uſum revocent, quæ optimis & perpetuis rationibus ſunt conſtituta, veluti interdictum nuptiarum inter tutorem & pupillam, inter curatorem & adultam, denique inter nimium inæqualis ætatis cives, & ſi quæ ſunt ejuſmodi: contra quæ tamen interdicta, ſi forte ſponſalia contrahantur, & rogitet aliquis an exiſtimem dirimenda, reſpondeo mihi non videri dirimenda, ſed vel alias potius pœnas civiles imponendas, quibus etiam Eccleſiaſticam cenſuram, ob violatam legum civilium auctoritatem, adjungi par eſt: vel qui hoc admittant, dignos eſſe qui alio ablegentur, ne ſaltem exemplo peccent. Cur autem ita ſentiam, plenius (favente Deo)

diſſe-

Digitized by Google

differemus in altera tractatione, quum de Magiſtratuum, in ferendis connubialibus auctoritate, diſſeremus.

De votiva continentia.

Solent autem præter illas cauſas, etiam alias duas recenſere, nempe votum continentiæ, & ſpiritualem affinitatem, de quibus etiam aliquid nobis dicendum videtur. Ac de voto quidem, etſi à nobis abunde dictum eſt in tractatione de Polygamia, iterum tamen reſpondeo, etiam ſi concederem nobis nunc quoque, ut olim ſub Lege, integrum eſſe quippiam Deo vovere, non tamen conſequi, licere quidvis vovere, aut neceſſariam eſſe cujuſvis voti præſtationem, quum (ut Ambroſius ſcribit) officium ſit interdum à jurejurando ipſo recedere. Iſtud autem continentiæ votum ſic demonſtro nec jure poſſe concipi, nec ſi conceperis neceſſario præſtari, nempe quoniam & illicitum eſt, & ἀδύνατον: nemo autem vel ad illicita: vel ad ea quæ fieri non poſſunt, obligatur. Illicitorum enim duas ſpecies conſtituo: unam, eorum quibus res per ſe nefariæ voventur, cujuſmodi fuit votum adverſus Paulum factum, *(a)* ac etiam quod vovit Jephte, ſi ſpectemus quæ mox ſunt conſequuta: cujuſmodi quoque ſunt idololatrarum vota, ac ſuperſtitioſorum etiam pleraque: alteram, eorum quæ non ἁπλῶς, ſed κατά τι, id eſt, certam

[a] *Act.* 23. 12.

certam quandam ob cauſam non licent, veluti quod voventis vocationi repugnent. Eſt autem vocatio quædam univerſalis, ad quam ſtatuere debent omnes fideles ſe vocatos eſſe, nempe ad vitam æternam, ad fidem, & omnes fructus Spiritus: & hanc vocationem oportet ſingulos perpetuis precibus fovere, quæ irritæ eſſe non poſſunt, quoniam à certo teſtimonio Dei, nos vocantis, proficiſcuntur. Sed quædam præterea ſunt vocationes particulares, de quibus temere nobis conſtituendum non eſt, niſi ſponte decipi volumus. Pro vocationis autem ratione dona diſtribuuntur, ad illam obeundam neceſſaria, quoniam alioqui nobis Deus illuderet. Continentiæ vero donum particulare eſſe liquet ex ipſa experientia, & iſtis Chriſti verbis, (*a*) *Non omnibus datum eſt: qui poteſt capere, capiat:* & ex hoc Apoſtoli dicto, (*b*) *Velim vos omnes eſſe, ut ego ſum. Unuſquiſque autem proprium donum habet à Deo.*

Sic igitur colligo. Quum donum continentiæ ſit particulare, non poſſumus licite vovere continentiam, niſi ſciamus eam nobis eſſe datam: imo etiam, ſi data nobis eſſet, aliud præterea etiam requiretur, nempe, ut ſi votum iſtud continentiæ perpetuum eſſe velimus, etiam in perpetuum eam nobis datam eſſe ſciamus. Vocatio autem iſta particularis ad continentiam, intelligitur ex interro-

[a] *Mat.* 19. 11. [b] 1 *Cor.* 7. 7.

terrogatione tentationis (ut loquitur Auguſtinus) (*a*) puta ſi non urimur, id eſt, ſi non ita premimur, ut ſuccumbamus, & conſcientia noſtra turbetur. Item ſi ad eum vitæ ſtatum vocaverit nos Dominus, qui conjugium nullo modo ferat: vel ſi conjugio implicitis ea impedimenta objiciat, quæ, quominus illo uti poſſimus, prorſus impediant. Ex iſtis, inquam, colligere poteſt aliquis, ſe ad continentiam vocari, ideoque ex fide Deum precari poteſt, àc debet, ut in continentiæ dono confirmetur: perpetuum tamen fore illud donum, ne tunc quidem conſtituere poteſt. Itaque ejuſmodi perpetuæ, imo ad certum tempus præſtitutæ continentiæ votum, quum fieri non poſſit ex fide; (ubi enim verbum non eſt, ne fides quidem eſt) peccatum ſit oportet. Nam quod nonnulli excipiunt, eos qui ad Eccleſiaſticos ordines vocantur, ad continentiam vocari, falſum eſt, ſicut ex Apoſtolorum, & totius veteris Eccleſiæ, ipſiuſque adeo Nicænæ Synodi auctoritate, ſuo loco, declaravimus. Sed & alia ratione ejuſmodi votum illicitum eſſe ex eo conſequitur, quod, qui uritur, habet contrahendi conjugii præceptum, ac proinde vovendo fecit contra Legem: id quod ex ipſa experientia ſero intelligit, qui ante uſtionem temere vovit: quum non niſi transgrediendo Dei Legem poſſit à conjugio poſtea abſtinere: Qui

[a] *Auguſt. de ſancta virginitate. cap.* 44.

Digitized by Google

Qui vero cœlibatum vovit, ſeſe jam incontinentem expertus, magis etiam eſt reprehendendus, ut qui ſe ad matrimonium vocari ex uſtione noſſe debuerit. Poſtremo ſi illicite vovet filia, quæ de parentum, uxor, quæ de mariti voluntate prius non eſt certior facta (ut diſerte declarat Moſes, (a) nec ipſi ſaniores votorum defenſores, ſaltem quod ad maritum & uxorem attinet, audent inficiari) quanto magis irritum eſt ejus votum, qui priuſquam cognoverit, an hæc ſit Dei voluntas, ut perpetuo vivat ἄγαμος, ejuſmodi neceſſitatem ſibi imponit? Ex his autem omnibus non illud effici volo, illicitum eſſe perpetuo continere, ſed illicitum eſſe perpetuæ continentiæ votum. Jam vero etiam *ἀδύνατον* eſſe, absque peculiari dono Dei, quod ſibi nemo in perpetuum poſſit polliceri, ex eo probo, quod communi ordini naturæ penitus repugnet, quem unus Deus extra ordinem agens, prout libuit, immutat. Nam certe appetitio mutuæ conjunctionis non eſt voluntaria, ſed naturalis. Itaque ſi naturam ipſam, non dico quatenus corrupta, ſed quatenus natura eſt, ſpectemus, (ſicut hîc nobis omnino faciendum eſt) non magis eſt in quoquam poſitum, ut illa appetitione careat, (niſi aliunde ipſa natura impediatur, veluti ſi impedierit ætas, ſi valetudo vires naturæ infregerit, aut aliquid ejuſmodi inciderit) quam

(a) *Numer.* 30.

Digitized by Google

quam ut non eſuriat, vel non ſitiat. Quod ſi quis excipiat etiam ſi appetitio iſta non ſit in noſtra poteſtate, tamen illam poſſe intra modum contineri, rurſum (excepta peculiari gratia de qua qui certus non eſt, merito præſumitur τὸ ἀδύνατον vovere) tam falſum hoc eſſe affirmo, quam ſi quis diceret in nobis ſitum eſſe, intra modum eſurire vel ſitire. Neque tamen nego ſobrietate, jejunio, precibus, & iis quæ cum iſtis cohærent, iſtam ἀταξίαν aliquatenus coërceri, (ne quis forte arbitretur iſtam σωματικὴν γυμνασίαν, quam poſtea maluerunt ἄσκησιν vocare, à nobis, ut inutilem, repudiari, quam Apoſtolus ipſe uſurparit, & nemo Chriſtianus pro ſuo modulo negligit, nedum ut in quædam clauſtra ſcilicet relegetur) ſed hoc dico, quod vel experientia ipſa comprobat, naturam ipſam videlicet, ut furca expellatur, tamen recurrere, & quidem multo ardentius: & quicunque non habent perpetuæ continentiæ donum (quinam autem habeant, magis poſt ultimam victoriam, quam inter certandum cognoſcitur) cœlibatum perpetuum vovendo plane θεομαχεῖν, & nihil aliud quam ſuam ipſorum perniciem vovere. Quod ſi quis præterea excipiat, in noſtra ſaltem poteſtate ſitum eſſe, cupiditatem hanc immoderatam (nam de uſtione, id eſt, ſuperante appetitione loquimur) re ipſa non explere: reſpondeo Pelagiana eſſe hæc dogmata, non Chriſtiana. Certe, ut

hoc

hoc concederem, minime tamen conſequeretur, præſtari ab ejuſmodi hominibus continentiæ votum, quia qui animo incontinens eſt (cujuſmodi ſunt quicunque uruntur) etiam ſi re ipſa non exequatur quod concupiſcit, continens tamen coram Deo dici nec poteſt, nec debet. Supereſt ergo, ut ad peculiare donum confugiatur, & pro ejus modo quiſque liberè, non ex voto, continentiæ ſe dedat: quod & ipſe Gelaſius Papa *(a)* faciendum in viduis, etiam profeſſis, monuit. Nec ſane aliter judicarunt (huc eos adigente ipſa veritate) vel maximi aſſertores iſtius votivi cœlibatus, in eo tamen ab iſtis diſſentientes, qui cœlibatum ita mordicus defenderunt, ut nihil aliud quam conjugii vinculum exoſum ſibi fuiſſe plus ſatis oſtenderint, & totum orbem in Sodomam & Gomorrham transfermarint. Sic enim Athanaſius ad Dracontium, *Multi ex Epiſcopis matrimonia non inierunt, monachi contra parentes liberorum facti ſunt: quemadmodum viciſſim Epiſcopos filiorum patres, & monachos generis poteſtatem non quæſiſſe animadvertas: & clericos bibiſſe, & monachos jejunaſſe. Sic enim licet, & ad eum modum non prohibebitur, ſed quiſque ubi volet decertet.* Et Hieronymus ipſe ad Demetriadem, quum de impudicis virginibus egiſſet (agit autem de ſacris, & procul dubio velatis ipſius Demetriadis comitibus, ut candide

[a] *Decret. Gelaſ. c.* 23.

Digitized by Google

dide fatetur ipſe Eſpenſæus) *Quibus*, inquit, *aperte dicendum eſt, ut aut nubant, ſi ſe non poſſunt continere, aut contineant, ſi nolunt nubere.* Et ad Euſtochium, *Si qua*, inquit, *ſimulat, fugiens ſervitutem, huic aperte Apoſtolum lege, Melius eſt nubere, quam uri.* Et Epiphanius, *Melius*, inquit, *κεῖμα quam κατάκειμα ſubire.* Et mox, *Melius unum peccatum habere, non plura: melius à curſu lapſum palam ſibi uxorem ſumere, juxta Legem, à virginitate diu pœnitentiam agere, & ſic rurſus ad Eccleſiam induci, veluti male operatum, lapſum, fractum, obligatione indigentem, & non quotidie occultis jaculis ſauciari ab improbitate quam infert Diabolus.* Et Cyprianus illis antiquior, *Si ſe*, inquit, *ex fide Chriſto dicavêrunt*, (quàm autem hac in re, ſanctus alioqui martyr, hallucinetur, paulo ante oſtendimus) *pudicæ & caſtæ ſine ulla fabula perſeverent: ſi autem perſeverare* NOLUNT, VEL NON POSSUNT, *melius eſt ut nubant, quam in ignem ſuis deliciis cadant.*

Habemus igitur quæ horum etiam fuerit de voti vinculo ſententia, quam tamen, paucis placet explicare, quomodo conentur nonnulli eludere. Plurima, inquiunt, fas eſt per publicam auctoritatem admittere, quæ privato judicio ſuſcipi abſque nefario ſcelere nequeant. Sed quorſum hoc, obſecro? Neque enim quomodo, ſed an ſit hoc agendum, quæritur, Quod ſi, ut iſti volunt, illicita ſunt

ſunt ejuſmodi conjugia, neque duntaxat pro adulteriis, verum etiam pro ſacrilegiis habenda, quî tandem illa poterit Epiſcopus concedere? an ſicut Moſes libellum divortii conceſſit? atqui ejuſmodi divortium nunquam in foro conſcientiæ licuit. Agunt autem illi certe de conſcientia, quorum verba citavimus. Sed iſta, inquiunt, de non velatis virginibus intelligenda ſunt. Imo vero unde hoc colligunt, quum Cyprianum conſtet de *ipſo* virginum cœtu loqui, quæ ſe fide data Deo dicaverant? quod eſt etiam in Hieronymo & Epiphanio apertius. Quid plura? Synodus Chalcedonenſis (*a*), quamvis & ipſa jam faſcinata iſtius voti opinione, excommunicationis duntaxat meminit, non autem ſeparandi matrimonii, cujus moris interpretatio ex citato Epiphanii loco petenda eſt. Sponſalia igitur propter præcedens votum irrita non eſſe concludimns. Quod ſi votum ſubſequatur, aut etiam matrimonium conſummetur, quid tum ſtatuendum ſit, ſuo loco dicemus.

De ſpirituali affinitate.

Supereſt affinitas ſeu cognatio illa ſpiritualis, quam vocant, cujus etiam vinculum alii aliis fortius adſtrinxerunt. Iſtum autem morem adhibendi ſponſores ſive ſuſceptores, apparet ex Tertulliano (*b*) perantiquum eſſe, ſic nimirum vocatos, quod fidem & piam educatio-

[a] *Conc. Chalced. can.* 16. [b] *Tertul. de Baptiſmo.*

cationem ejus infantis, qui baptizabatur, in ſe reciperent, ſicut ex Auguſtini quoque ad Bonifacium epiſtola (*a*) licet colligere. Higinus porro Pontifex, qui ſub Antonio Pio vixit, non tantum in Baptiſmo, ſed etiam in Catechiſmo (*b*) & Confirmatione adhibitum fuiſſe teſtatur patrinum, quem vocat. Sed valde mihi ſuſpectum eſt iſtud Higini nomen, vel ob eam cauſam, quod Juſtinus illi ipſi σύγχρονος, accurate Chriſtianorum in Baptiſmo ritus in Apologetico recenſens, ejus moris non meminit. Morem iſtum igitur ſponſoris cujuſpiam in Baptiſmo adhibendi, qui & de natalibus baptizandi teſtetur, & ſanctam ejuſdem educationem promittat, non modo non improbo, verum etiam, ut laudabilem, ſtudioſe retinendum arbitror. Sed quod inde quæpiam contrahatur affinitatis ſpecies, & ea quidem matrimonium, veluti inceſtuoſum, & in poſterum impediens, & jam conſummatum dirimens, non modo abſurdum, verum etiam ſuperſtitioſum eſt commentum, quod vix poſſit melius quam ex ea ratione intelligi, qua potiſſimum nituntur. *Sicut* (*c*) inquiunt, *homo accipit eſſe naturæ per generationem carnalem, ſic accipit eſſe gratiæ per regenerationem ſpiritualem. Ut igitur ex illa contrahitur cognatio carnalis,*

[a] *Auguſt. epiſt.* 23. [b] *De conſecrat. diſt.* 4. *In catechiſmo.* [c] *Vide libr. ſent.* 4. *diſt.* 41. *quæſt.* 2. *Et ibi Durand.*

carnalis, ita & ex iſta naſcitur cognatio ſpiritualis, quæ quum ſit multo dignior quam illa, multo fortius etiam impedit contrahendum matrimonium, & contractum dirimit. Egregia certe ratio, & iſtis beſtiis plane conveniens, quæ carnem à ſpiritu diſtinguere non poſſunt. Nec enim tam ineptum argumentum arbitror alia refutatione indigere. Excogitant autem aliam quoque hujuſmodi rationem. *Secundarius finis matrimonii*, inquiunt, *eſt dilatatio amicitiæ, ſed ſufficiens eſt amicitia iis, inter quos ſpiritualis eſt cognatio: ergo inter eos non debet eſſe matrimonium.* Atqui, boni viri, ſi ſpiritualis cognatio per matrimonium polluitur, aut eo uſque ſufficit, ut nuptias reddat ſupervacaneas, quis nubet in Domino, quum fideles omnes ſint in Chriſto fratres & ſorores? Quis vero tales belluas unquam exiſtimarit jus conſcientiis etiam ipſis dixiſſe? Et tamen bonus Juſtinianus, ſive Tribonianus hac etiam de re legem tulit. *(a)* Et ſexta quoque Synodus, *(b)* alioqui in dogmate monothelitarum confutando orthodoxa, iſtis ineptiis, ut & aliis aliquot, ſuos canonas aſperſit. Quæ vero ſint poſtea ſuper compaternitatis & confraternitatis cognatione exortæ controverſiæ, legat apud Gratianum, Scholaſticos, & alios Canonicos, qui bonas horas peſſime volet collocare. Adſcribam tantum

[a] *l. ſi quis alumnam. C. de nupt.* [b] *Synodi ſexta, c. 13. 53. & ibi Balſ.*

tum hac de re Canonem unum, qui Papæ, Deus dedit (per antiphraſin, opinor, ſic appellato) tribuitur, ut vel ex hoc uno omnibus liqueat, quæ ſit jampridem iſtius perditiſſimæ meretricis, cui Reges ipſi ſerviunt, impudentia. Vixit enim ille circiter annum Domini 613. Sic autem reſcribit *(a)* Gordiano cuidam, quem etiam nove appellat Hiſpaniarum Eccleſiæ Coëpiſcopum: *Pervenit ad nos Diaconus veſter, veſtræ ſanctitatis epiſtolam ferens, quod quidam viri etiam & mulieres præterito ſabbato Paſchali die,* (num ergo Paſcha Sabbato celebrabatur?) *præ magno populorum incurſu* (nam extra Paſchæ & Pentecoſtes feſta non temere licuit *(b)* quemquam baptizare) *neſcientes,* (ergo etiam ſi maxime ſtatuendum eſſet compaternitate affinitatem contrahi, debuerunt iſti ſaltem excuſari, quum teſte Auguſtino, & ipſiſmet conſentientibus Pontificibus, ignorantes *(c)* & ab adulterio & ab ipſo inceſtu excuſentur) *proprios filios ſuos ſuſcepiſſent ex ſancto lavacro.* (horrendum ſcelus ſcilicet, quo matrimonium dirimatur: vel uſque adeo ſanctum & ſpirituale opus, ut ferre non poſſit nuptialis thori ſordes.) *Cupis ergo ſcire, ſi pro tali accidente ratione debeant viri & mulieres ad ſuum proprium uſum redire, an non.* (digna nimirum quæſtio, quæ totum Occidentem & Orien-

[a] *c. pervenit,* 30. *q* 1. [b] *c.* 12. *& deinceps. de conſec. diſt.* 4. [c] *c.* 5. *&* 6. 35. *q.* 2.

Orientem perturbaret: & miramur, ſedentibus iſtis beſtiis, omnia in Eccleſiis peſſundata?) *Nos enim ex hoc triſtitia mæſti* (quis vero non hic miſereatur optimi Pontificis, de ſuo grege tantopere ſolliciti? Fuit iſte ſcilicet illius ſucceſſor, qui olim exclamavit, *Quis veſtrum offenditur, & ego non uror?*) *inquiſivimus priorum Patrum noſtrorum dicta.* (hypocrita: cur non ad Legem potius & teſtimonium?) *Invenimus autem in archivis hujus Apoſtolicæ* (imo jam tum apoſtaticæ) *ſedis, jam talia contigiſſe in Eccleſia Iſauriæ, & Epheſiorum, ſimulque Hieroſolymæ, & aliarum etiam Eccleſiarum.* (Sic Epiſcopi conſulebant alii alios: neque etiam dubitandum eſt, quin Eccleſia Romana, propter urbis auctoritatem, & ejus Eccleſiæ vetuſtatem, ſæpiſſime adiretur. At boni Pontifices, ut ex Julii præſertim, qui mox nominatur, epiſtolis apparet, ita ſibi ad Tyrannidem Antichriſtianam iter aperuerunt. Sed tam ineptos jam tum epiſcopos fuiſſe qui de iſtis putidiſſimis ineptiis laborarent, ſane prodigioſum eſt.) *Epiſcopis etiam earum civitatum volentibus ſcire, ſi viri & mulieres redirent ad proprium thorum,* (quaſi non dixerit Chriſtus aperte, non dimittendam niſi ob adulterium uxorem) *beatæ memoriæ ſanctiſſimi Patres, Julius, Innocentius, & Cæleſtinus,* (nihil tamen hac de re in ipſorum decretis legitur, quibus alioqui aſperſa ſunt nonnulla non mi-

nus

nus inepta) *cum Epiſcoporum & ſacerdotum conventu*, (tum nimirum nondum exortum erat ſacrum illud Cardinalium conſiſtorium) *in Eccleſia beati Apoſtolorum principis*, (juxta illud Chriſti dictum videlicet, *Reges gentium dominantur eis, vos autem non ſic*: & illud ipſius Petri, πρεσβυτέρους παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος) *prohibentes talia, perſcripſerunt & confirmaverunt, ut nullo modo jam in conjugio ſe reciperent mulieres aut viri, qui quacunque ratione ſuos ſuſceperint natos.* (atqui ſub Lege parentes ipſi primogenitos ſuos Domino offerebant, ut conſtare poteſt ex Joſephi & Mariæ exemplo) *ſed ſeparent ſe, ne ſuadente Diabolo, tale vitium peccati inoleſcat per mundum, & univerſorum error accreſcat.*) Quid eſt vero cœlum ipſum conſpuere? verbum Chriſti, ore ſuo divortia extra crimen adulterii diſerte prohibentis, aperte refigere? Diabolum denique in Filii Dei tribunali collocare, ſi hoc non eſt? & tamen hoc idem ſcelus non tantum concedunt, verum etiam præcipiunt alii filii perditionis, (*a*) veſtigia nimirum iſtius ſequentes, ut & iſte aliorum. Quid plura? Puduit tandem ipſum Satanam tanti flagitii, adeo ut & Nicolaus (*b*) alius Papa, neſcio

 quotus,

[a] *c.* 4. 5. 6. 7. 8. *Extra, de cognat. ſpirit. c.* 2. 30. *q.* 3. [b] *c.* 3. 4. 5. 6. 30. *q.* 1. *Cabilon. Synodi ſub Carolo Magno. can.* 31. *c.* 2. *Extra, de cognat. ſpirituali. Magunt. Syn. can.* 55. *prorſus repugnat Cabilonenſi, quamvis iiſdem temporibus habita.*

quotus, & duæ Synodi, Cabilonenſis videlicet & Maguntina, (ſi Gratiano potius quam Coloniæ excuſis Conciliorum tomis credendum eſt,) ac multo etiam apertius Alexander tertius, iſtud decretum, citato etiam Dei Verbo, refixerint. En igitur, quomodo Papa & Synodi errare non poſſint. Sit autem benedictus Dominus, qui filii ſui juratos hoſtes, ut olim Midianitas, inter ſe committit. Sed age, audiamus egregium iſtius Apollinis, ſeu potius ἀπολλύοντος (*a*) oraculum.) *Scitis quia quomodo ſunt ſeptem dona Spiritus ſancti* (vetus error abſurdiſſimus) *ita ſunt ſeptem dona Baptiſmi à primo pabulo ſacrati ſalis*, (oppoſito nimirum dulciſſimæ illi prægustationi lactis & mellis, cujus ſuperſtitionis meminit Tertullianus) *& ingreſſus ſanctæ Eccleſiæ, uſque ad confirmationem Spiritus ſancti per Chriſma.* (quis vero vos iſtam arithmeticen docuit, hypocritæ? nempe & avaritiæ & erroris ſpiritus, quum nihil ne iſtorum quidem, niſi accepta pecunia, largiamini, & ſeptem iſtis donis nihil magis ridiculum fingi poſſit. Cedo enim quænam illa ſunt?) *Primum eſt*, (*b*) vobis ipſis teſtibus, *collatio ſacrati ſalis: ſecundum, aurium & narium linitio cum ſputo: tertium, in fronte & in pectore crucis ſignatio: quartum, olei ſacri perunctio: quintum, ablutio Baptiſmi: ſextum, in vertice chriſma-*

[a] *Apoc.* 9. 11. [b] *gloſſ. in c.* 2. 30. q. 1. *& c.* 5. *Extra, de cognat. ſpirit.*

chriſmatis perunctio à ſacerdote: ſeptimum, confirmatio chriſmatis in fronte per Epiſcopum. (In his vero, excepto Baptiſmi lavacro, cujus auctor eſt Chriſtus, quid tandem agnoſcas præter impuriſſimas ſordes? In Baptiſmo abluuntur peccata: egregium ſcilicet ſymbolum eſt ejus rei fœdum impuriſſimi ſacrificuli ſputum. Adjungitur ſemel & iterum & tertiò crucis ſignaculum in fronte, pectore, vertice. Mallem ſcapulis imponi, ut quod etiam eſt Verbo Dei, in quo de cruce in humeros tollenda præcipitur, magis conſentaneum: ſed facilis eſt ſane iſtiuſmodi crucis geſtatio iis quibus imponitur, nec minus lucroſa iis à quibus imponitur. Adjicitur vetus oleum iis exorciſmis incantatum, quorum ſane mirum eſt ni ipſos etiam dæmonas pudeat. Hæc denique omnia inſatuato ſale condiuntur. Et iſta ſunt ſcilicet uſque adeo μυστηριώδη, (quorum tamen quæ ſit utilitas ne nunc quidem inter bonos Canonicos, poſt tot ſæcula, potuit convenire) ut cohærere cum his non poſſit thorus legitimus & inculpatus: imo etiam non minus ſævo anathemate feriantur, qui poſta redire ad conjugium auſi fuerint, quam ſi Deo ipſi æterno maledixiſſent. Nam hæc poſtea ſubjiciuntur) *Ab hoc primo Spiritus ſancti dono uſque ad ſeptimum, nullus Chriſtianus commatrem in conjugio recipere debet: & qui præſumpſerit, anathematis vinculo religetur in perpetuum,* (Quid

amplius ſupereſt, quo vel atrociſſimum omnium ſcelerum vindicari poſſit, hypocritæ? Sed bene eſt quod jam ipſi etiam Satanæ fœtent veſtra anathemata) *donec pœnitentiam egerit dignè.* (hanc etiam appendicem retinuerunt, qui alioqui hunc canonem, ut Verbo Dei repugnantem, refixerunt. Sed prius oſtendere oportuit peccatum, quam pœnam præſcribere) *Mulieres vero, quum ſeparatæ fuerint pro hac illicita re* (ex quo jure illicita?) *à propriis viris totam præcipimus percipere dotem, quam in die nuptiali recepit.* (nempe ut maritis ereptæ, non ſine dote ad vos transeant. Quis enim non animadvertit, quid hîc captetur? Sed ut cætera omittam, quo jure Domine Apoſtatice, auſus es de jure dotium leges ferre? Quis enim hac in re te conſtituit judicem?) *& poſt expletum annum recipiant alium virum, ſimiliter & vir uxorem.* Hanc particulam, ut & illam proxime præcedentem, omiſit Gratianus, nimirum ut tantum dedecus occultaret. Illud enim, obſecro, quomodo tandem excuſabunt, quod inceſtuoſis quidem omni conjugio interdicant, in adulterio vero nullo modo pati poſſint matrimonii vinculum ſolvi: in hac autem cognatione ſpirituali (quæ merum eſt figmentum) novas, poſt annum elapſum, nuptias & viro & uxori concedant? nempe ne diutius cogantur ipſi retinere, quas à ſuis maritis hoc prætextu abduxerint.

Con-

Concluſio ſuperioris tractationis.

Et de ſponſalibus quidem hactenus. Nam de legali ſive per adoptionem contracta cognatione, non eſt, opinor, cur dicamus, quum magna jam ex parte exoleverit. Eorum autem quæ diximus hæc ſumma eſt: vera juſtaque ſponſalia non magis quam conſummata conjugia diſſolvi poſſe, ut hîc quoque valeat illud Domini dictum, *Quod Deus conjunxit, homo non ſeparet*, nedum ut vel mutuo utriuſque conſenſu, vel alterius voluntate rumpantur, ſicut olim apud Romanos: quod etiam Moſes in Judæis propter eorum duritiem toleravit. Quædam autem ſunt nomine tenus ſponſalia, quæ quum obligationem non pariant, inutilia, ipſoque jure nulla ſunt: quorum duæ ſunt ſpecies. Nam alia valere nunquam poſſunt, ut inceſtuoſa, ſive propter cognationis, ſive propter affinitatis vinculum, quod nuptias prohibet: itemque cum alterius ſponſo vel ſponſa, vel cum eunucho, vel eo morbi inſanabilis genere laborante inita, qui omnem conjugii re ipſa conſummandi ſpem tollat. Alia vero etſi initio non valent, tamen poſtea confirmari poſſunt, veluti vel inter impuberes, vel abſque parentum, aut eorum qui parentum loco ſunt, auctoritate, vel errore perſonæ, vel in futurum tempus duntaxat, vel adjecta conditione. vel per vim aut metum contracta. Quædam denique

quum initio valerent, poſtea non tam ab hominibus quam à Deo ipſo diſſolvuntur, ut ſi adulterium ſponſus vel ſponſa commiſerit, ſi fidelem deſeruerit infidelis, ſi virgo non erat quæ pro virgine fuit deſponſata, ſi furor aut alius morbus perpetuus & inſanabilis, omnemque re ipſa implendi matrimonii ſpem adimens, morbus denique contagioſus, itemque & inſanabilis, ſponſalibus ſupervenerit: quæ ſunt à nobis ſigillatim explicata. Jam ergo ad Divortia veniamus.

Digitized by Google

DE DIVORTIIS.

MATRIMONII jam conſummati diremptionem Romani εὐφημίας ἕνεκα molliſſimo nomine divortium, à divertendo, vocarunt, quod alter ab altero deflectat: qua de re non tantum Verbo Dei, ſed etiam legibus tum Civilibus, tum Eccleſiaſticis, cautum eſt, quas hic quoque cum Dei Verbo comparabimus, quatenus quidem ad rem nobis propoſitam faciunt. Hoc enim unum quærere nunc conſtituimus, quænam divortia poſſint bona conſcientia inter Chriſtianos uſurpari, & quæ ſit illorum vis, ut nihil niſi ex fide, in re præſertim tanti momenti, à quoquam agatur. Hinc autem potiſſimum exordiemur.

Quod de ſponſalibus dictum eſt, quædam videlicet non proprie repudio diſſolvi, quoniam ipſo jure nulla ſint, id quoque de conjugiis exiſtimandum eſt, nempe tum demum eſſe locum divortio, quum vera & rata conjugia dirimuntur. Itaque improprie dicitur divortium inter eos fieri, inter quos nunquam verum conjugium fuit. Nos igitur itidem priore loco dicemus de conjugiis, quæ ſpecie tenus conjugia ſunt, ſive ipſo jure nulla; quoniam videlicet ea conjunctione alter

Digitized by Google

in alterius corpus nullum ſibi jus acquiſivit. Videtur autem res tota uno verbo poſſe tranſigi, nempe ſi dicamus, quoties vel inutilia fuerunt ſponſalia, vel legitimo repudio dirempta, inutilia quoque eſſe conjugia, ex inutili principio videlicet profecta: ſed illud perpetuum non eſt, quoniam (ut in extremo ſuperiore tractatu diximus) quædam ſponſalia ita ſunt ipſo jure nulla, ut tamen ſubſequentibus nonnullis validari poſſint.

Sic ergo potius hanc regulam conſtituamus. Quoties ſponſalia vel uſque adeo ſunt ipſo jure nulla, ut confirmari nulla ratione poſſint, vel legitimo repudio diſſoluta ſunt, inutilia quoque ſunt conjugia, etiam ſi benedictio Eccleſiæ, atque adeo copulatio corporum, ſit conſequuta, veluti ſi inceſtuoſa ſit conjunctio, ſive propter cognationem, ſive propter affinitatem: item ſi cum vero eunucho, aut eo qui alio ejuſmodi perpetuo & inſanabili morbo laborabat, aut cum alterius ſponſa vel uxore, ſive dolo ſive errore, contractum conjugium fuiſſe deprehendatur. Et hæc quidem plana ſunt.

Verum quid viris conſtituendum eſt, iis ſponſalibus præcedentibus, quæ quum initio inutilia eſſent, poſtea tamen confirmari potuerunt? nempe ſi quid incidit, quo ſublatum ſit vitium ſponſalium, ratum erit conjugium; veluti,

Si ſponſalia in futurum tempus, vel ſub condi-

conditione tantum, contracta, concubitus ſequatur:

Si deſponſi ex parentum conſenſu impuberes, ætatis defectum ſupplente malitia, coierint:

Si ſponſalibus quamvis per vim aut metum, aut absque parentum conſenſu initis, poſtea de voluntario conſenſu apparuerit:

Si errore perſonæ vel qualitatis cognito, de ulla conſenſionis ſpecie conſtiterit:

Si cum furente ſponſo vel ſponſa coitum ſit.

Quorum omnium hæc ratio eſt, quod ſubſequente copula, vel conſenſu, pars alioqui læſa juri ſuo manifeſte, ſciens prudens, renuntiarit. Et ita quidem transactum videri poſſet de conjugiis ipſo jure nullis, niſi quædam oborirentur difficultates, ſigillatim nobis explicandæ.

An parentes matrimonio jam conſummato poſſint intercedere.

Primùm enim, ſi forte ſponſalibus absque parentum conſenſu factis, benedictio per fraudem aut malis artibus impetrata, ac multo magis ſi copula ſubſequuta ſit, quæritur an parentibus, aut qui parentum loco ſunt, iſtiuſmodi conjugium ipſo jure nullum eſſe contendentibus, ſecundum eos ſit judicandum. Reſpondeo, ſi parentes neque ultro (quod videtur in Eſau matrimonio factum) neque rogati, ſubſequente conſenſu rem alioqui

Digitized by Google

non rite factam confirmarint, & juſtam ſu: recuſationis cauſam habuerint, nullum con tractum matrimonium videri, cui videlice deſit quod præcipuum eſt, nempe Dei aucto ritas, (quoniam videri non poteſt Deus con junxiſſe quos, neglecto ipſius æquiſſimo man dato, intemperans & effrænis cupiditas con ciliavit) ac etiam legitimus conſenſus, quun ii qui ſui juris non ſunt, conſenſiſſe vider non poſſint.

Diluendæ ſunt tamen contrariæ rationes quarum una hæc eſt. Dixit Dominus, *Quo Deus conjunxit, homo non ſeparet.* Concedo it id eſſe: ſed nego auctorem eſſe Deum eju conjunctionis, quæ non niſi violatis ipſiu legibus coiit: quanquam ſi poſtea ſubſequa tur parentum tacitus vel expreſſus conſenſu: videtur & ipſe Dominus peccatum præce dens, pro ſua miſericordia, condonaſſe.

Altera ratio hæc eſt. Scriptum eſt, *Hom relinquet patrem & matrem, & adhærebit uxor ſuæ.* Ergo non videtur eo uſque protendi pa tria poteſtas, ut re ipſa perfectum conjugiur dirimat. Reſpondeo, id non eſſe dictum niſi de veris & legitimis matrimoniis, quo rum videlicet tam arctum eſt vinculum, u ſi forte vel parentes ſint relinquendi, ve uxor deſerenda, potius ſit adhærendum uxo ri. In conjunctione vero nefaria qui poſſi videri Dominus à patriæ poteſtatis jure cujus ipſe aſſertor eſt & vindex, libero

man

Digitized by Google

manifeſte rebelles & contumaces abſolviſſe?

Tertio loco opponitur Eccleſiaſticæ benedictionis auctoritas. *R*eſpondeo (*a*) inhibitam eſſe jam olim, juſtiſſimis de cauſis iſtjuſmodi clandeſtinorum matrimoniorum benedictionem: quæ ſi fraude, vel aliis malis artibus extorta fuerit: non modo non imminuitur; verum etiam aſſeritur Eccleſiæ auctoritas, quum irritum cenſetur, quod vel fraude & dolo malo eſt ab ea impetratum, vel cum ipſius detrimento à corruptis ejuſdem miniſtris conceſſum. Sed & illud objicitur à quibuſdam, conſenſum facere nuptias: ſed hoc prorſus inepte profertur hoc loco, quum certum ſit (ut paulo ante dixi) conſenſum ei non tribui qui ſui juris non ſit. Eſto tamen ſane conſenſus aliquis, quoniam nihil ab invitis factum eſt: conſtat tamen de ſolo legitimo conſenſu dictum illud eſſe intelligendum. Conſenſiſſe vero in clandeſtinum ejuſmodi matrimonium, quid aliud eſt quam in Legem Dei, ipſamque naturæ honeſtatem, & æquitatem conſpiraſſe?

Præterea & illud opponitur, ſic fieri injuriam perſonæ quæ ſeparatur. Reſpondeo, etiam ſi ita eſſet, iniquum tamen eſſe ut irriſi parentes pejore loco ſint ea perſona, quam alius habuerit ludibrio. Neque enim hîc inter ſe comparandæ ſunt injuriæ, ut potior ſit

G 7 ejus

[a] *Conc. Later. ſub Innoc. 3. can. 51. & alibi paſſim in canonibus, & decretis.*

ejus conditio, cui major facta eſt injuria: ſed illud potius diſpiciendum eſt, ut uterque jus ſuum adverſus nocentem obtineat. At enim, inquies, quomodo tandem in integrum reſtituetur, cui reddi pudicitia ſemel amiſſa non poteſt? Reſpondeo, niſi quid melius poſſit à parentibus obtineri, habendam eſſe potiſſimum eorum rationem, quorum culpa nulla eſt: & quum merito eſſe in culpa cenſeatur, qui jus gentium, omni æquitati & honeſtati repugnando, in re præſertim tanti momenti, transgreſſus eſt: merito ſecundum parentes potius, quam ſecundum eam perſonam, quæ, ſi decepta eſt, recte præſumitur volens decepta, judicandum videri. Quoniam tamen multæ hîc inſidiæ incautis & imprudentibus fieri ſolent, neque iſta facile ſine publico offendiculo reſcindi poſſunt, Chriſtiani Magiſtratus officium eſt, poſitis æquis legibus, ne quid ejuſmodi eveniat occurrere, & ſi forte evenerint, ſic omnia temperare, ut neque nocentibus proſit dolus malus, neque privatæ injuriæ major ratio quam Eccleſiæ totius habeatur. Quid igitur de iſto Tridentini conciliabuli canone cenſebimus? (a) *Tametſi*, inquiunt, *dubitandum non eſt, clandeſtina matrimonia libero contrahentium conſenſu facta, rata & vera matrimonia eſſe, quamdiu Eccleſia ea irrita non fecit, & proinde jure damnandi ſunt illi, ut eos ſancta Synodus anathe-*

[a] *Tridentiri conc. ſeſſ. 24. decr. c. 1.*

anathemate damnat, qui ea vera & rata eſſe negant: quique falſo affirmant, matrimonia à filiis familias ſine conſenſu parentum contracta, irrita eſſe, & parentes ea rata vel irrita facere poſſe: nihilominus ſancta Dei Eccleſia, ex juſtiſſimis cauſis illa ſemper deteſtata eſt, atque prohibuit. Recte quidem in eo Synodus, quod ejuſmodi conjugia deteſtatur & prohibet, (quamquam quorſum hæc tendant nemo ignorat, quum, vel minimo accepto pretio, iſta omnia interdicta redimantur) ſed quod nihilominus ſi contracta fuerint, rata illa & vera eſſe, adjecto etiam anathemate, pronunciat, quis eam merito non execretur, quæ leges omnes divinas pariter & humanas execratur, quæ jus ipſum gentium palam violat, quæ denique conſenſum, & quidem liberum, tribuit perſonis in aliena poteſtate poſitis? Quod ſi ex Patrum ſententia malunt rem decidi, age quid cenſet Euariſtus (*a*) & ipſe Romanus Epiſcopus? *Aliter*, inquit, *præſumpta conjugia* (dixerat autem petendam uxorem ab iis in quorum eſt poteſtate, & à quibus cuſtoditur) *non conjugia, ſed adulteria, vel ſtupra, aut fornicationes potius, quam legitima conjugia eſſe non dubitatur.* At iſte porcorum grex, teſte ipſorum Paſquillo, Tridenti nuper congregatus, non dubitat vera & rata eſſe conjugia. Utris credemus? Certe non diſſidet à ſeipſo Spiritus ſanctus, quem iſti

[a] *Euariſt. epiſt. 1.*

iſti ferunt ſuæ illi cathedræ ſic devinctum, ut qui in ea ſedet, errare non poſſit. Negant etiam errare poſſe Concilia. Mentitum tamen eſſe vel Euariſtum, vel Tridentinos Patres, neceſſe eſt. Ego neque illi, neque iſtis, addictam fidem noſtram arbitror. Quia tamen probandi ſunt ſpiritus, quis Euariſtum in ea re ex Dei verbo loquutum non videt. Tridentinos autem Patres à patre mendacii afflatos? Quid vero Baſilius? (*a*) ſi modo ipſius eſt ad Amphilochium epiſtola: *Eorum qui ſunt in alterius poteſtate, pacta conventa firmi nihil habent.* Et rurſum, *Quæ ſine iis qui habent poteſtatem, fiunt matrimonia, ſunt fornicationes. Nec ergo vivente patre, nec domino, ii qui conveniunt*, (id eſt, qui ejuſmodi conjugii obtentu una vivunt) *ſunt ab accuſatione liberi, donec domini*, (id eſt, in quorum poteſtate ſunt) *conjugio annuerint. Tunc enim accipit firmitatem conjugium.* Quomodo igitur, boni Patres, rata ſunt conjugia abſque parentum conſenſu contracta, ſi Baſilio credimus, conſentanea verbo Dei, hac quidem in re, ſcribenti? Nempe aliter vobis libet, qui à nemine ſcilicet judicandi eſtis. Ita igitur miſer Euariſte, ita jam infœlix Baſili (ut cæteros taceam) expuncti eſtis ex beatorum albo, imo ad inferos uſque Neptuni Romani tridente deturbati. Quis autem hic furor eſt, Reges & Principes, in iſtius tam præfractæ lupæ

[a] *Baſil. epiſt. 1. ad Amphil. can. 40. & 42.*

lupæ gratiam, ut iſta egregia decreta omnibus obtrudatis, cœlum & terram ultro commovere? At ego Pauli non illa commentitia, ſed vera ac rata auctoritate fretus, non dubitem contrarium anathema ſic, ipſis è cœlo ſanctis Angelis conſentientibus, concipere: *Qui cum porcorum grege, à legione Dæmonum obſeſſo, & Tridenti ad opprimendam veritatem coacto, dixerit contra Dei Verbum, & jus gentium, ac veterum Patrum ſententiam, ſeu ſponſalia, ſeu conjugia à perſonis quæ ſui juris non ſunt contracta, absque eorum conſenſu, in quorum ſunt poteſtate, vera & rata eſſe, anathema ſit. Amen.*

De morbo inſanabili, & uſum matrimonii impediente.

Sed & illud non temere quæritur, ſitne ſtatuendum inutile matrimonium, & ipſo jure nullum, ſi poſt nuptiarum benedictionem & thorum communem morbus perpetuus & inſanabilis, qui mutuum corporum uſum penitus tollat, veluti manifeſtiſſima frigiditas, genitalium privatio, muliebrium partium coarctatio quæ nullum remedium patiatur, aut vitium denique aliquod ejus generis apparuerit. Reſpondeo in hac ſpecie, magna & exacta circumſpectione opus eſſe, quoniam ſi quid re ipſa, vel ex unda præſumptione attentatum eſt, contracta ſaltem videtur affinitas, & tutius eſt pro ejuſmodi matrimonio, quam contra matrimonium judicare, quum

quum præſertim ad communem uſque thorum perventum eſt. Si tamen ejuſmodi vitium eſſe conſtiterit, ut nullam fuiſſe commixtionem neceſſario conſequatur, æquum eſſe videtur, ut quemadmodum de ſponſalibus diximus, nullum fuiſſe conjugium ſtatuatur: & graviter, pro facti circumſtantia, in eum animadvertatur, qui ſciens deprehenſus fuerit Eccleſiam & proximum, ipſamque adeo matrimonii puritatem ludibrio habuiſſe. Quid ſit vero ſtatuendum ſi quid ejuſmodi ſupervenerit matrimonio jam re ipſa conſummato, ſuo loco dicemus.

De vi & metu.

Vim autem vel metum poſt copulam non poſſe prætexi, (*a*) ut nullum fuiſſe conjugium judicetur, niſi fortaſſe raptam potius puellam fuiſſe, quam in amplexus viri veniſſe prorſus conſtiterit, jam antea diximus. Cæterum, quum inter Eccleſiaſticam benedictionem, & thori communicationem aliquid interdum ſpatii interſit, præſertim quum vel inter abſentes contrahitur conjugium, ſicut inter potentiſſimos Reges noſtra memoria contigit: vel quamvis altera perſona adhuc ſit immatura, tamen ad benedictionem uſque conjugii, & imaginariam thori communicationem properatur, ſi nihil ulterius ſit conſequutum, adhuc liberum eſſe cenſeo, vim

[a] *c.* 15. 21. 28. *Extra, de ſponſ. c.* 4. *Extra. Qui matrimon. accuſ. poſſ.*

Digitized by Google

vim aut juſtum metum probare, & modo circumſpecte & conſiderate omnia expendantur, quicquid actum fuit irritum pronuntiare: ſicuti in conjugio Johannæ Reginæ Navarrenæ, palam alioqui & ſolenni ritu, ſolo tamen imaginario concubitu cum Duce Clivenſi conjunctæ, non ita pridem factum omnes norunt.

De errore perſonæ.

Illud quæritur denique, Si cum errore perſonæ, non modo facta ſint ſponſalia, verum etiam concubitus ſit conſequutus, an nullum ſit judicandum conjugium. Reſpondeo, id eſſe poſitum in perſonæ deceptæ arbitrio, ut vel jure ſuo utens, eam, in quam nunquam conſenſit, habeat pro extranea: vel ultro ſubſequente conſenſu quod per ſe alioquin irritum eſt, confirmat, ſicut à Jacobo factum videmus, quum Leam apud ſe retineret. Et de conjugiis quidem inutilibus hactenus. Quid enim mihi de iis videatur quæ ſolo jure civili nituntur, partim antea diximus. partim etiam infra (Deo favente) dicemus.

De ratis conjugiis, an ulla ratione, ac præſertim morte dirimantur.

Nunc vero nobis de veris & ratis conjugiis dicendum eſt, num ea videlicet dirimi fas ſit: & ſi fas eſt, quibus juſtis rationibus id fieri liceat. Mirus enim hac in re fuit artifex Satan, humani generis hoſtis, modo quidem, (quod

(quod difficile non fuit à pleriſque impetrare, qui, quo ſunt ad libidinem ſponte naturæ propenſiores, eo magis optant conjugiorum vinculum relaxari) perſuadens quod mutuo quorundam conſenſu devincitur, ab iiſdem quoque, ut cæteros contractus, mutua ſaltem diſſenſione, ac proinde publica ex certis cauſis auctoritate, diſſolvi poſſe: modo vero apud homines religioſiores uſque adeo arcte matrimoniorum nodum adſtringens, ut ſervandæ fidei obtentu conſcientias miſere torſerit timore, ubi nullus erat juſtus timor: donec tandem utraque via graſſatus omnia fœdis libidinibus contaminavit. Cogit ergo nos ipſa neceſſitas duo quærere, & in primis quidem illud, quod alioquin optimo jure poſſet ſupervacaneum videri, num videlicet ulla ratione, quod ſemel ratum fuit matrimonium, diſſolvi poſſit? Deinde quibus de cauſis juſte diſſolvatur.

Saltem igitur morte diſſolvi matrimonium,quis non miretur jam olim fuiſſe dubitatum, & adhuc à quibuſdam ambigi? Nam de quibuſdam cauſis merito dubitari potuiſſe fateor: morte vero, termino humanæ vitæ, neceſſario finiri quoque nuptias prodigioſum eſt negari à quoquam potuiſſe. Eſt autem de hoc dubitatum, partim inter eos, qui portentoſis & impiis illis fictitiorum omnis ſexus Deorum conjugiis, ac etiam inceſtis & adulteriis, omne vitæ præſentis & futuræ diſcri-

diſcrimen ſuſtulerunt: partim ab illis etiam qui στεργαῖς φυσικαῖς nimium indulgentes (quod meliorem in his ducem non haberent quam naturam, tum quoque à recta via plurimi aberrantem, quum rectum iter ſibi videtur inſiſtere) opiniones quaſdam ſub pietatis ſpecie blandientes, tanquam κυρίας δόξας, ſunt amplexi. Confirmarunt hæc deliria poſtea nonnulli, qui horum & illorum errores animadverterunt quidem, ſed ita, ut non multo magis ſaperent. Et illis igitur, & iſtis, qui ſibi perſuaſerant inſtituta in præſente vita conjugia morte interrumpi potius, quam finiri, fuit quædam religio, conjugia repetere, iis mortuis quos vivos tantopere dilexerant: quod tamen fœminis potius quam viris uſuvenit, unde illa apud Poëtam,

Ille meos primus qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit, ille habeat ſecum, ſervetque ſepulchro.

Cui contra ſic reſpondet ſoror minus ſuperſtitioſa,

Id cinerem aut manes credis curare ſepultos?

Hujus autem non minus ambitioſæ quam ſtultæ ſuperſtitionis exempla mirum eſt repetere voluiſſe maximos viros Tertullianum, & Hieronymum, quibus etiam addat quiſpiam, ſi quis volet, nonnullos recentiores rhapſodos, ut his veluti fulcimentis corruens alioqui ſuæ monogemiæ dogma ſuſtentarent. Qui vero iſtis poſtea ſucceſſerunt, perinde

perinde mihi videntur feciſſe, ut ſi quis cum alio in eodem mari navigans, ita eſſet in ſocium periclitantem intentus, ut incautus interea in nihilo minus periculoſos ſcopulos navem impingeret. Damnant igitur iſti Sadducæos, ut qui errent & Scripturas neſciant: damnant quoque Montaniſtas & Catharos. Interea tamen benedici nolunt ſecundis nuptiis, (*a*) idque quaſi prior non ſit obliterata benedictio: & digamos vocant, qui tamen, modo ſint unius ſive ſecundæ, ſive tertiæ, ſive quotæcunque uxoris legitimi mariti, vere ſunt monogami, eoque prætextu à ſacris tractandis quaſi quadam adulterii ſpecie pollutos arcent. Hæc vero quibuſcunque tandem coloribus à nonnullis illiniantur, manifeſtæ ſunt veterum illorum deliriorum reliquiæ, quas ſani omnes homines merito deteſtantur. An igitur, dicet fortaſſe quiſpiam, eos damnas qui matrimonium non repetunt? minime vero, ſi modo continentiæ donum habuerint, quod quam rarum ſemper fuerit, vel illa Pauli ad Timotheum de nonnullis viduis querela declarat. Itaque malim cum Apoſtolo junioribus ſuadere nuptias, quam cum Hieronymo ad cœlibatum, ſuperſtitioſiſſimæ neſcio cujus ſanctimoniæ prætextu, allicere. Sed hîc à nobis non alia ratione de ſecundis nuptiis quæritur, quam ut matrimonii vinculum liqueat aliquo modo vere diſſolvi,

[a] *c. 1. de ſecundis nuptiis.*

diſſolvi, quod alii quidem aperte, ut dixi, negant: alii ſic fatentur, ut tamen alio circuitu ad eundem ſcopulum impingant. Nos vero ex Verbo Dei potius ſapiamus: & quum Polygamiam ſciamus divinis legibus adverſari (qua de re ſuperiore tractatione diximus) & tamen ſecundas nuptias expreſſis verbis ab Apoſtolo (*a*) non concedi tantum, verum etiam ſuaderi, & quibus expedit præcipi: ſtatuamus quod inde manifeſte conſequitur, morte videlicet matrimonia vere diſſolvi: quoniam alioqui cujus maritus mortuus eſt, in Domino nubere non poſſet: neque recte ſcripſiſſet Apoſtolus, mortuo viro uxorem liberam eſſe, ut ſi alteri nupſerit, adultera non habeatur. Hoc vero ſi non re ipſa, verbo tamen nobis ipſi quoque legis cœlibatus defenſores, ſat ſcio, concedent: ſed hoc adjicient, alia nulla ratione, quam morte, matrimonia ſemel rata diſſolvi, quoniam videlicet quod Deus conjunxit, homo disjungere non poſſit. Atqui ſæpe homines hominibus mortem infligunt. Nempe. excipient illi, quoniam hoc ordinat, (*b*) vel, ut ipſi loquuntur, permittit Deus: qui proinde videtur, quoties id evenit, matrimonii nodum ipſemet non tam dirimere, quam ſecare. Ergo, boni viri, illud inter nos jam conveniat, tot modis, ſive is unus ſit ac ſingularis, ſive multiplex, conjugia, quantumvis rata, diſſolvi, quot ſunt à Deo

[a] 1 *Cor.* 7. 39. 1 *Tim.* 5. 14. [b] *c.* 18. 33. *q.* 2.

Deo ſive ordinati, ſive (ut vos mavultis) conceſſi: & an aliis etiam modis conjugia, etiam maxime rata, dirimantur, age diſceptemus.

Duo ſunt autem quæ hic affirmo: unum, duobus præterea modis conjugia recte & Dei verbo, ac proinde auctore Deo, dirimi, nempe adulterio, & deſertione: alterum, nullam hic eſſe hominum, imo ne Angelorum quidem auctoritatem, ad novas leges de plenis ac veris divortiis ferendas, ſed hac in re penitus acquieſcendum eſſe in uno Dei verbo. De utroque ſigillatim dicemus, ac de illo quidem priore loco.

Adulterio diſſolvi matrimonii vinculum.

Adulterio igitur conjugium recte & bona conſcientia dirimi poſſe affirmo, expreſſis hac de re Chriſti verbis. (a) Quum enim videret Chriſtus legem de lapidandis adulteris latam (ut & alias pleraſque) contemni, cavere tamen conſcientiis voluit: ideoque interrogatus, an, ut facere plurimi ſolebant, quavis ex cauſa divortii libellum tradere liceret, ſic reſpondit, ut non tantum negaret id fas eſſe quavis ex cauſa, verum etiam exprimeret, nulla id ex cauſa, niſi ob adulterium, licere: quibus verbis nihil planius, aut magis perſpicuum dici poteſt. Itaque nullus adhuc eſt, quod ſciam, inter Chriſtianos ſeu veteres, ſeu recentiores, inventus, qui non conceſſerit, probato adulterio, fas eſſe innocenti nocentem

tem

[a] *Matt.* 5. 31. & 19. 9.

tem dimittere: ſed plerique excogitata diſtinctione inter ſeparationem à thoro, & diſſolutionem ipſius conjugalis vinculi, quod recte prius conſtituerant, mox evertunt, quum novi conjugii poteſtatem ſeparatis non concedunt: cujus ſententiæ quum Auguſtinus ipſe fuerit, neceſſe eſt in primis oſtendere, quam firmis rationibus omnia contraria argumenta doctiſſimi Theologi noſtra memoria diluerint.

1 Primum opponunt illi iſtud Chriſti dictum, (*a*) *Qui repudiatam duxerit, mœchatur.* Nam certe ſi penitus ſolutum eſſet vinculum, mœchari vir ejuſmodi non diceretur. Reſpondeo, exceptionem priori membro additam, in poſteriori quoque eſſe repetendam. Nam ſi qui dimittit uxorem, extra cauſam fornicationis, facit ut ea mœchetur, conſequitur eum qui uxore propter adulterium repudiata aliam duxerit, non facere ut ea mœchetur. Ex quo rurſum colligitur, id quod ſubjicitur apud Matthæum de repudiata, non niſi repetita ex priore membro exceptione intelligendum, quoniam Dominus alioqui ſibi ipſi contradixiſſet. At enim objiciunt illam exceptionem adulterii apud Marcum & Lucam non adſcribi. Reſpondeo, novum hoc non eſſe, ut apud unum Evangeliſtam illud exprimatur, quod alii reticuerunt, & tunc locos magis conciſos eſſe

 ex

[a] *Mat.* 5. 32. & 19. 9.

Digitized by Google

ex plenioribus explicandos. Præterea illud quoque obſervandum eſt, etiam ſi apud Matthæum illa exceptio addita non eſſet, ne hoc quidem contra nos facturum. Nam de divortiis propter adulterium neque Phariſæi quæſiverunt, neque proprie reſpondendum fuit Chriſto: applicanda enim eſt reſponſio ad interrogationem. Rogatus autem fuit Chriſtus non an aliquam ob cauſam, veluti ob adulterium, licuerit divortium, ſed an ob quamvis cauſam divortium in foro conſcientiæ concedatur. Itaque neque apud Marcum, neque apud Lucam longius trahendum eſt Chriſti reſponſum, niſi exceptionem ex Matthæo ſuppleas.

2 Secundum argumentum nititur hoc Chriſti dicto, (a) *Quod Deus conjunxit homo non ſeparet.* Deus autem virum & mulierem conjunxit: ergo homini nullo modo licet illud vinculum ſeparare. Concedo totum illud argumentum, ideoque non aſſentior iis, qui putant Magiſtratibus licere novas divortiorum leges condere: ſed nego divortii propter adulterium auctores eſſe homines, quum Dominus jam olim adeo expreſſe voluerit adulterio matrimonia diſſolvi, (b) ut etiam adulteros morte punierit: & poſtea rurſum Chriſtus conſulens conſcientiis, propter Magiſtratuum negligentiam adulterium exceperit, quum de divortio non licito diſſereret.

3 Ter-

[a] *Mat.* 19. 6. [b] *c.* 18. 33. *q.* 2.

3 Tettium argumentum petitum eſt ex his Pauli verbis: (a) *Mulier ὕπανδρος viventi viro devincta eſt per Legem.* Item, *Mulier, vivente viro, vocabitur adultera, ſi fuerit alterius viri.* Manet ergo vinculum etiam poſt divortium. Atqui Apoſtolus ibi non agit de cauſis divortii, ſed arripit ex conjugio ſimilitudinem, quatenus id argumento propoſito conveniebat. Præterea nego hujus argumenti conſequutionem. Nec enim intelligitur antecedens de matrimonio per adulterium ſoluto, ſed de matrimonio conſtante. Nego quoque uxorem adulterii damnatam eſſe ὕπανδρον. Etſi enim adhuc is eſt ſuperſtes, qui vir ipſius fuit, non eſt tamen amplius vir ipſius, nec ipſa poteſt eſſe ſimul mariti & adulteri caro. Idem autem viciſſim de marito adultero conſtituendum eſt.

4 Quartum argumentum torquent ex illa ejuſdem Apoſtoli ſententia, *Uxor eſt obſtricta lege, quamdiu vir ejus vivit* (a). Reſpondeo, Apoſtolum ibi non agere de divortii cauſis, ſed tantum docere viduas, ſoluto per mortem matrimonio, poſſe bona conſcientia ad ſecundas nuptias convolare: & reſpexiſſe quod ordinarium eſt, & ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidit, quapræſupponentem inter fideles, quibus ſcribebat, vix alia ratione quam morte matrimonia diſſolvenda.

5 Quinto loco objiciunt & illud, *Uxor à*

 viro

[a] *Rom.* 7. 2. & 3. [b] 1 *Cor.* 7. 39.

Digitized by Google

viro ne diſcedito: quod ſi diſceſſerit, maneat innupta, aut viro reconciliator: & vir uxorem ne dimittito. Reſpond. Paulum hic non agere de divortio, ſed de diſſidiis quæ propter ſimultates inter conjuges interdum oriuntur: adeo ut interdum una pars ab altera ſecedat. Quod ſi evenerit, non vult Apoſtolus ejuſmodi diſceſſione ſolvi matrimonium. Hoc autem ita eſſe, manifeſte indicant Apoſtoli verba, qui inquit in genere: *Vir uxorem ne dimittito, & uxor à viro ne diſcedito.* Quid ſi enim adulterio peccarit altera pars, an non innocenti licebit ſaltem à nocente diſcedere? Relinquitur ergo verum eſſe quod diximus, nempe Apoſtolum de ſimultatibus, & rixis, non de vero divortio loqui: quod Auguſtinus certe non conſideravit.

6 Sextum argumentum eſt ejuſmodi, Si concedantur poſt divortium ſecundæ nuptiæ, periculum eſt, ne qui novum matrimonium affectat, facile falſam criminis accuſationem intendat (*a*). Reſpondeo, nullum inter homines negotium eſſe, in quo vitari poſſint omnia pericula: ſed prudentis eſſe judicis de accuſatione recte ſtatuere: quod ſi præterea Magiſtratus ſuo officio fungatur, id eſt, adulteria ſicuti par eſt vindicet, minime timendum erit, ne conjugis tædio quiſpiam adulter fiat.

7 Septimum argumentum, Si poſt divortium

[a] c. 2. 32. q. 1.

Digitized by Google

vortium conceſſæ eſſent alteræ nuptiæ; hoc fieri oporteret in favorem perſonæ innocentis: quod ſi nocenti perſonæ concedantur, gravabitur innocens, nocens vero ſui ſceleris præmium feret. Utinam vero Magiſtratus officio ſuo fungeretur: tum enim nullus eſſet iſtjuſmodi quæſtionibus locus. Verum utcunque ſit, quum ſecundas nuptias poſt divortium ita concedamus, ut tamen eas nocenti perſonæ non niſi maximis de cauſis permittamus, ſic facile huic incommodo occurretur. Deinde ſic iſtud argumentum retorqueo, Niſi nocenti perſonæ liceat poſt divortium ſecundò nubere, lueret pœnas alieni ſceleris: quod indignum eſſet.

8 Præterea ſic etiam colligunt. Vni viro plures uxores habere non licet. Reſpondeo, in hoc argumento eſſe petitionem principii: præſupponit enim idipſum de quo quæritur, manere nempe vinculum matrimonii etiam poſt divortium. Concedo igitur uni viro non licere plures uxores habere: ſed addo, uxorem eſſe deſiiſſe, quæ propter adulterium à viro ſe ſeparavit.

9 Nonum eorum argumentum eſt hujuſmodi. Matrimonium eſt ſacramentum, cujus manet character: itaque divortio non penitus deletur. Reſpondeo primum, ineptiſſime matrimonium inter ſacramenta numerari, id eſt, inter inviſibilis gratiæ ſigna, ſicut etiam à veteribus nunquam fuit inter

ſacramenta numeratum, niſi nomine ſacramenti latiſſima ſignificatione accepto: qua de re nunc diſceptare noſtri non eſt inſtituti. Deinde, etiamſi daremus matrimonium ex ipſorum ſententia ſacramentum eſſe, cur obſecro perpetuum eſſe ſtatuitur? Nam hoc quoque alia ratione probandum ſupereſſet.

10 Denique hoc etiam objiciunt: Eccleſia vetus impoſuit aliquam pœnitentiam ejuſmodi ſecundis nuptiis, ut apparet ex Canone ſeptimo Synodi Neocæſarienſis: id quod etiam confirmatur verbis Hieronymi in Epitaphio Fabiolæ. Reſpondeo, multos etiam in veteribus Canonibus nævos eſſe, quibus omnibus ſemel opponendum eſt illud dictum Apoſtoli, *Qui non poteſt continere, nubat.* Nam certe, ſi quod in ea re peccatum eſſet, nunquam id ſuaſiſſet Apoſtolus: ubi autem peccatum non eſt, nullus eſt pœnitentiæ locus. Deinde apparet hanc ſeveritatem non omnibus placuiſſe. Nam Origenes (*a*) excuſat ejuſmodi nuptias. Ambroſius (*b*) manifeſte concedit marito, quod teſtimonium facetus eſt Gratianus ſic eludens, ut dicat à falſatoribus inſertum eſſe Ambroſii operibus. Hieronymus (*c*) quoque, quamvis alibi ὑπερβολικῶς iſtiuſmodi conjugium vituperet,& mentionem faciat pœnitentiæ, quæ hoc nomine fuerat Fabiolæ injuncta, tamen hucuſque non

[a] *Orig. hom. 7. in Mat.* [b] *Ambroſ. in 1 Cor. 7.*
[c] *Hieron. ad Amandum. & in Epitaph. Fabiolæ.*

non progreditur, ut dirimendum dicat conjugium, quod ipſemet excuſat ac tuetur. Imo Auguſtinus (*a*) ipſe, quo nullus alioqui acrius contrariam ſententiam defendit, tamen alicubi ſic ſcribit: *In ipſis divinis ſententiis*, inquit, *ita obſcurum eſt, utrum & iſte, cui quidem ſine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur ſi alteram duxerit, ut, quantum exiſtimo, venialiter ibi quiſque fallatur.* Epiphanius vero adverſus Catharos hæc ſcribit: Ἕνεκέν τινος προφάσεως, πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κακῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομένου, συναφθέντα δευτέρᾳ γυναικὶ, ἢ γυναῖκα δευτέρῳ ἀνδρὶ, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεῖος λόγος, οὔτε ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ζωῆς ἀποκυρέττει, ἀλλὰ διαβαστάζει τὰ ἀσθενὲς, οὐχ ἵνα δύω γυναῖκας ἐπὶ τὸ αὐτὸ σχῇ ἔτι περιούσης τῆς μιᾶς, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ἀποσχεθεὶς δευτέρᾳ εἰ τύχοι ἐννόμῳ συναφθεὶς, ἐλεεῖ τοῦτον ὁ ἅγιος λόγος, καὶ ἡ ἁγία θεοῦ ἐκκλησία. μάλιστα εἰ τυγχάνει ὁ τοιοῦτος τ' ἄλλα εὐλαβὴς, καὶ κατὰ θεοῦ νόμον πολιτευόμενος. Sic enim locus ille emendandus eſt, qui in codicibus excuſis depravate legitur. Id eſt, *Separatione facta alicujus occaſionis gratia, puta ſcortationis, ſive adulterii, aut malæ alicujus cauſæ, divinus ſermo non accuſat, neque ab Eccleſia &, vita excludit eum qui alteri uxori fuerit conjunctus, aut uxorem alteri viro nuptam, ſed ejus imbecillitatem tolerat: non ita tamen, ut duas uxores, altera adhuc ſuperſtite, retineat: ſed ſi ab una ſejunctus, cum alia legitima fuerit conjunctus*, miſe-

[a] *Auguſt. de fide & operib. c.* 19.

miſeratur eum ſanctus ſermo, & ſancta Dei Eccleſia, præſertim ſi ejuſmodi quiſpiam alioqui fuerit Dei timens, & ex lege divina in Eccleſia verſatus.

Sed & Arelatenſis (*a*) prima Synodus, quæ & ipſa ad Nicænæ Synodi tempora refertur, cohortationis tantum ſive conſilii meminit: tantum abeſt, ut ſeparari ſic conjunctos jubeat. Utitur enim his verbis: *De iis qui conjuges ſuas in adulterio deprehendunt, & ſunt adoleſcentes fideles, & prohibentur nubere, placuit ut in quantum poteſt conſilium eis detur, ne viventibus uxoribus ſuis licet adulteris, alias accipiant.* Sed & Canonici, (*b*) quantumvis hac in re rigidi, tamen ſi inceſtuoſum fuerit adulterium, alteras nuptias innocenti concedunt, ut hanc ſaltem ſpeciem excipi oportuerit: quamvis peculiaris iſtius diſcriminis ratio ab ipſis afferatur, quoniam videlicet à conſanguineo pollutæ, ne ſi velit quidem, fas eſſe videtur ad priorem maritum reverti, cujus tamen mariti conſcientiæ quum ſit conſulendum, idcirco alteræ nuptiæ ipſi neceſſitate quadam conceduntur, ſi continere non poteſt. Hanc enim rationem Gratianus, (*c*) ipſis fortaſſe Canonum iſtorum auctoribus ingenioſior videri volens, expreſſit: & tamen illi ne hac quidem in re ſibi conſtant, quum ipſi inceſtuoſo alicubi faciant novi conjugi;

[a] *Conc. Arelat.* 1. *cano.* 10. [b] *c.* 19. 20. 21. 22. 23. 24. 32. *q.* 7. [c] *c.* 18. §. *Sed & illud, Ibidem.*

conjugii poteſtatem (*a*). At ego in primis dico nefas fuiſſe, quod Chriſtus generaliter edixit ad inceſtuoſa adulteria reſtringere. Deinde hoc etiam addo, quum Eccleſiæ Paſtores non in hac tantum ſpecie, verum etiam quibuſcunque de cauſis in periculum uſtionis inciderint oviculæ, oporteat ex Apoſtoli exemplo ac etiam norma providere, ne in Satanæ laqueos, ſive illius Leonis rabidas fauces incidant: nec ſatis prudentes, nec ut oportuit ſollicitos hac de re fuiſſe, qui hoc uno excepto incommodo, cætera neglexerunt, quum innocentem vel ad nocentem perſonam iterum non tam voluntate quam neceſſitate recipiendam, vel ad ea quæ majora viribus eſſent experienda ſuis illis iniquiſſimis canonibus cogerent. Sed excipiet fortaſſe quiſpiam, non ex iſtis, quibus nihil minus curæ eſt, quam ut conjugia ſanctè & pudicè colantur, ſed ex eorum numero quiſpiam, quibus propter inveteratum morem ita ſunt inſolentes iſtæ poſt divortium nuptiæ, quamdiu ſuperſtes eſt quæ fuit repudiata, ut ex præjudicio potius quam legitimo judicio damnent noſtrarum Eccleſiarum morem: excipiet, inquam, fortaſſis iſtorum quiſpiam, vetitis alteris nuptiis, ſic optime ad reconciliationem, quam ipſa charitas imperet, non tantum allici, verum etiam trahi, quos Reipublicæ Chriſtianæ maxime intereſt

H 5 recon-

[a] c. 16. 33. q. 2.

reconciliari, potius quam ut, novo inito conjugio, omnis ſpes reconciliationis tollatur. Ego vero (ut nunc omittam quod à quibuſdam in contrariam partem diſceptatur, quaſi videlicet dimittere potius innocens perſona nocentem quam illi reconciliari teneatur, quibus certe non aſſentior) probo quidem eorum voluntatem, qui reconciliandis potius, quam, ſublata omni ſpe inſtaurationis, ſeparandis conjugibus ſtudent: tamen veluti altero oculo captos eſſe dico, qui in hoc unum ſunt ita intenti, ut nocentem innocenti reconcilient, ut interim perexiguam habeant innocentis rationem. Nam certe paſtor ille, quem pro exemplo proponit Chriſtus, ita ſollicitus eſt de unica ove, quæ aberrarit, recipienda, ut tamen alias nonaginta novem non lupis expoſitas, ſed in tuto potius collocatas veluti ad tempus relinquat. Adhibeantur ergo tempeſtivæ exhortationes: inculcentur quæ charitati mutuæ conveniunt: ne innocenti quidem liceat, inconſulta Eccleſia, novum conjugium inire, nedum ut hoc nocenti concedatur: quæ omnia, per Dei gratiam, teſtari poſſum ſedulo in hac Genevenſi Eccleſia fuiſſe adhuc obſervata, quoties aliquod ejuſmodi offendiculum incidit, priuſquam juſtiſſima illa lex de capitali adulterorum pœna, communi civium ſuffragio ferretur. Iſta, inquam, accurate obſerventur: ſed interea quibuſvis non contentioſis æſtimandum

mandum

Digitized by Google

mandum relinquo, quam iniquum ſit, innocentem vel ad recipiendam adulteram perſonam cogi, vel in eam neceſſitatem detrudi, quæ ipſum quoque periclitari cogat. Certe Gregorius ille Papa qui contra jus & æquum, ipſumque Dei verbum (ut ſuo loco dicemus) novas ei nuptias concedi poſſe cenſuit, qui uxorem haberet ea infirmitate correptam, propter quam non valeret viro debitum reddere, (*a*) multo magis fortaſſis id conceſſiſſet marito, cujus uxor in adulterii crimine deprehenſa, ipſo uxoris honeſtiſſimo nomine ſeſe indignam oſtenderit. Et Honorius tertius, recte judicans adulteram (*b*) privandam eſſe omnibus viri bonis, (quod tamen decernere Pontificiæ jurisdictionis non fuit) nimirum ut maritus pro arbitrio illis tanquam ſuis uti poſſit, an non, obſecro, multo magis judicaſſet eandem ſic privari ſuo viro, ut ſui ſit juris factus? Magis enim in ipſum virum, quam in ejus bona peccatum fuiſſe conſtat. Itaque nemo ſanæ mentis aſſentietur Alexandro tertio, (*c*) qui (ſi modo recte explicatum eſt ejus reſcriptum) dirempto propter adulterium conjugio, innocentem, ſi alteram duxerit, non modo à poſteriore uxore ſeparandum cenſet, verum etiam ad priorem uxorem redire compellendum. Sic igitur ad illorum argumenta reſponſum

[a] *c. 18. 32. q. 7.* [b] *c. ex parte Extra. de Conſuet.* [c] *c. 5. Extra, de Divortiis.*

eſto. Nunc ad probandam noſtram ſententiam accedamus.

Illud certe vix poteſt in dubium revocari, interrogatum fuiſſe Chriſtum à Phariſæis, de eo divortio, quod inter Judæos uſurpabatur, quo videlicet ipſum thori vinculum abrumpebatur, ac proinde non eſſe de alio divortii genere intelligendam Chriſti reſponſionem. Huc accedit quod iniquiſſimum fuerit innocentem luere nocentis culpam: quod ſane fiet, ſi cogatur innocens vel adulteram recipere, (quod ſæpe fuerit honeſto viro ipſa morte acerbius) vel ſcortationis periculum incurrere. Innocentius tamen de deſertione loquens, hanc rationem diluit hac exceptione, quod in multis caſibus contingat aliquem jure ſuo ſine ſua culpa privari, ut ſi alter conjugum incidatur. Sed facilis eſt reſponſio, longe aliud eſſe vitium corporis ex Dei voluntate ſuperveniens conjugio, quam crimen adulterii, quo ſeſe quiſpiam ſponte & mala voluntate contaminavit. Itaque etiam ſi ejuſmodi fuerit illud vitium, ut alter alteri debitum amplius reddere non poſſit, tamen (ut ſuo loco dicemus) non propterea fit divortium, tum quia potius oporteat conjuges in ejuſmodi calamitate mutuo ſibi auxilio eſſe: tum etiam quia qui propter ejuſmodi calamitatem non poteſt amplius reddere debitum, tamen cum alio non factus eſt una caro:

[a] *c. quanto, Extra, de Divort.*

caro: ex quo conſequitur, adhuc manere matrimonii vinculum. At in adulterio, digna eſt ſupplicio nocens perſona, non commiſeratione: & præterea conjugii vinculum abrupit, quiſquis factus eſt ſcortatricis membrum. Præterea quum iidem Canonici quibuſdam, & quidem merito, præcipiant adulteram uxorem dimittere, ac proinde illam repetere prohibeant, quid illis fiet, obſecro, ſi non habuerint continentiæ donum? Petant illud, inquies. Verum qua promiſſione freti particulare donum illud petent? Abſurdum enim eſt ſtatuere quempiam, ſeſe per uxoris adulterium ad continentiam vocari. Deinde etiam ſi concederemus, prorſus teneri innocentem nocenti reſipiſcenti veniam dare, eo uſque, ut etiam illam ſibi rurſum adjungat (quam Auguſtini opinionem ſuo loco expendemus) quid fiet, obſecro, ſi qua perfrictæ frontis mulier vel ſcelus addat ſceleri, vel ſimulate reſipiſcat? quid ſi etiam adulterii repetiti convicta ſæpius repudietur? quid fuerit iniquius, obſecro, quam innocentis, qui uratur, ne tum quidem rationem habere? Imo quis non videat, iſta novi ineundi conjugii prohibitione tum committendis eo audacius adulteriis, tum etiam, ſi commiſſa fuerint, tolerandis & diſſimulandis, aditum patefieri? Concludo igitur adulterio abrumpi conjugii non tantum uſum, ſed vinculum, quod niſi voluntate innocentis rurſum coa-

leſcat, integrum eſſe eidem innocenti, ſi continere non poteſt, novas nuptias inire: quod tamen laudabile eſt, absque Eccleſiæ, ac etiam pii Magiſtratus venia non facere, ut infirmorum offendiculis occurratur. Verum quid de nocente ſtatuendum erit? Utinam vero Chriſtiani ſaltem Magiſtratus, ita ut divinæ & humanæ leges ſanciunt, adulterii crimen vindicarent, ne quis iſtis quæſtionibus locus relinquatur. Interea reſpondeo, primum omnium iniquum eſſe, ut nocenti perſonæ fiat novarum nuptiarum poteſtas, tantiſper, dum innocente in cœlibatu permanente, pendet reconciliatio. Deinde oportere, ut de ſyncera ipſius reſipiſcentia conſtet. Tertio, nec ſtatim, nec temere hoc illi concedendum, ſed multum diuque admonendum, ut, ſi fieri poteſt, lugere & cœlebs manere malit quam conjugium repetere, in quo tam turpiter ſe geſſerit. Quod ſi res ipſa oſtenderit, periclitari ipſius conſcientiam, niſi ei proſpiciatur, nubat ſane cui vult, modo id fiat in Domino. Canonas enim illos, quibus omnis ſpes conjugii, etiam innocente defuncto, nocenti quantumvis reſipiſcenti adimitur, aut etiam votum illud Satanicum perpetuæ continentiæ præcipitur, ut Apoſtolicæ doctrinæ repugnantes, atque adeo à Satana, ſeſe in angelum lucis transformante, ſuggeſtos, plane repudio. Quoniam autem variæ præterea incidunt in hac controverſia

quæ-

quæſtiones, age, illas quoque ſeorſim explicemus.

An mulier poſſit in maritum agere.

Quæritur ergo, Sitne in petendo divortio idem jus uxori adverſus maritum, atque marito adverſus uxorem. Non eſſe verò, ex his argumentis colligitur. Primùm, quod in lege dandi libelli divortii, maritus duntaxat nominatur: idque fuiſſe in Iſraël ita obſervatum, conſtare poteſt ex Malachia, apud quem monentur mariti, ut, potius quam juſtas ſuas uxores, ſuperinductis aliis, adeo crudeliter affligant, dent illis divortii libellum: ex quo conſequitur, ipſas ſponte divortium facere non potuiſſe, alioqui nimirum id ultro facturas. Sed huic rationi facile occurri poteſt. Nec enim ibi igitur de adulterio, quod erat ex Lege capitale: ſed de voluntario divortio, quod quum ob duritiem hujus populi toleraretur, ſolis tamen viris conceſſum fuit, quos videlicet merito exiſtimavit legiſlator tardiores hac in re & circumſpectiores futuros. Nihil autem hoc ad id de quo nunc agimus, in quo nihil fit ex partium arbitrio, ſed judicio ex allegatis & probatis decernitur. Deinde objicitur illud quoque, quod vir ſit mulieris caput, ac proinde mariti potior eſſe conditio videatur. Reſpondeo, caput quidem eſſe maritum, ac proinde in mutuo conjugii conſortio eminere procul dubio ipſius auctoritatem, cujus imperio

imperio videlicet res familiaris adminiſtretur. Verum ſi jus ipſum ſpectes, quod alter habet in alterius corpus, (agitur autem proprie de hoc jure in cauſa adulterii) dico æqualem eſſe utrinque obligationem, quod expreſſis verbis declarat Apoſtolus, (a) *Uxor*, inquit, *ſuum corpus non habet in poteſtate, ſed vir: ſimiliter autem & vir ſuum corpus non habet in poteſtate, ſed uxor:* ex quibus verbis omnino efficitur, utrinque in pari obligatione idem jus alteri in alterum (ea tamen modeſtia ſervata, quæ mulierem, præcipue in virum agentem, decet) concedi oportere: quod recte defendit Auguſtinus, (b) alioqui in concedendis novis nuptiis durior. Idem etiam cenſet Hieronymus, ipſique adeo Papæ, (d) Nicolaus & Innocentius, referente Gratiano, quamvis lege Julia (e) aliter ſit cautum.

An Magiſtratui celari bona conſcientia poſſit adulterium.

Quæritur & illud à nonnullis, An teneatur innocens perſona nocentem deferre. Sunt enim nonnulli uſque adeo in neſcio quam charitatem propenſi, ut quidvis diſſimulare ſummæ laudi tribuant. Sunt contra quidam uſque adeo rigidi, ut, niſi omnia palam fiant, atque

[a] 1 *Cor.* 7. 4. [b] *Auguſt. de adult. con. lib.* 2. *c.* 8. [c] *Hieron. in epit. Fab.* [d] *c.* 19. 20. 22. & 23. 32. *q.* 5. *lib. Sent.* 4. *diſtinct.* 35. [e] *l.* 1. *C. ad l. Jul. de ad.*

atque adeo ad Magiſtratum referantur, nimium indulgeri vitiis arbitrentur. Ego neutris aſſentior, qua de re nobis non placet hoc loco θετικῶς diſputare. Tantum dico, in adulterii crimine, quod ita grave eſt, ut publicum (*a*) merito cenſeatur, recte mihi facere videri, qui, ſi modo probe conſtet, minime ad illud connivent, ſed Magiſtratui in primis indicant. Hoc autem facere maritum vel uxorem præcipue decet, ne, dum præpoſtera charitate alienum peccatum fouent, juſtam lenocinii ſuſpicionem incurrant. Ergo, inquies, non licebit privatam injuriam condonare? Reſpondeo, non modo id licere, verum etiam faciendum præcipi. Sed, præterquam quod in ejuſmodi criminibus major eſt Reip. quam noſtri ipſius habenda ratio, errat (meo quidem judicio) vehementer, nec procul abeſt ab Anabaptiſmo, quiſquis putat non poſſe nos, absque odio vel malo injuriæ vindicandæ affectu, Magiſtratui ſontes indicare, aut jus etiam noſtrum apud judicem perſequi. Itaque nihil ad rem ſpectant, quæ de Chriſtiana, in condonandis injuriis, facilitate, hoc loco à nonnullis inculcantur. Nam certe Chriſtiana charitas malis non favet. Objicitur tamen Joſephi exemplum, (*b*) qui clam voluerit Mariam ſponſam, quam gravidam deprehenderat, dimittere,

eoque

[a] *l.* 1. *D. de publ. jud.* §. 4. *Inſt. eod.*
[b] *Mat.* 1. 19.

eoque nomine, ut δίκαιος, id eſt, vir probus, neque ſui juris tenax, commendetur. Reſpondeo Joſephum feciſſe quod probum virum decebat, quum in re dubia quam moderatiſſimum conſilium eſt ſequutus. Ea enim erat procul dubio Mariæ ſanctimonia, ut adulteram eſſe ſibi perſuadere non poſſet. Eminens tamen uterus prægnantem eſſe demonſtrabat, ut omnino ab aliquo gravidatam eſſe omnino exiſtimaret, ejus videlicet rei, quæ extra ordinem contigerat, ignarus. Quid igitur faceret? nempe quum gravidam eſſe conſtaret, conſtituit ſibi nulla ratione retinendam, nec tamen temere accuſandam eſſe, ut adulteram, quæ extra tanti ſceleris ſuſpicionem eſſet: ideoque, re tota Domino commiſſa, dimittere quidem illam, ſed clam, voluit, ne jus ſuum rigide perſequendo in eam peccaret. Itaque tum in eo juſtus fuit, quod ſponſam, quam ab alio ſtupratam uterus oſtendebat, ducere noluit, tum in eo fuit ἐπιεικής, quod in re incerta, num videlicet ἀπὸ μοιχείας, (quod crimen publicum fuiſſet & capitale) an potius ἀπὸ πορνείας, ante ſponſalia nimirum, ab alio ſtuprata fuiſſet, (quod ſi ita eſſet, privata erat injuria, & illa ex parentum conſenſu nubere ſtupratori, non tamen ſine aliquo ſuo dedecore, tenebatur) id demum conſilii cepit, quod & ſuæ conſcientiæ tutiſſimum, & ejuſmodi ſponſæ, quam merito reverebatur, quam minime

nime

nime ignominioſum erat. Nos autem de certo demum & comperto adulterio loquimur, quod taciturum fuiſſe Joſephum ego quidem non arbitror. Ergo, ut ad rem redeam, recte & prudenter mihi facere videntur, qui compertum adulterium ad Magiſtratum referunt. Nec ignoro alios eſſe in ea ſententia, ut in hoc etiam crimine primum velint privatam admonitionem, ſaltem inter amicos, præcedere: deinde tum quoque quum palam facta res eſt, aut etiam fœtus eſt conceptus, vel adeundam potius Eccleſiam, quam Magiſtratum, vel certis perſonis factum indicandum, ut ſuppoſititium puerum liceat abdicare. Sed ego quidem videre non poſſum, qui non hoc ſit ad tantum crimen plus æquo connivere, quod etiam ſi facias, quid inde conſequetur? Certe ſi adulteram perſonam nihilominus retineas, non video qui poſſis lenocinii ſuſpicionem evadere (quod etiam recte Chryſoſtomus *(a)* monet) quamcunque charitatem prætexas: ſin vero dimittas non convictam, Canones *(b)* ipſi pœnam tibi imponunt, & officium eſt Magiſtratus *(c)* ſi quid ejuſmodi eveniat, cauſas iſtiuſmodi diſceſſionum, ex quibus maximi tumultus oriuntur, inquirere. Itaque eodem tandem, quamvis alio circuitu, relabaris oportet. Præterea, etſi aliud ſpectat Eccleſiæ quam Civile

[a] *c.* 1. & 4. 32. *q.* 1. [b] *c.* 1. & 3. 33. *q.* 2.
[c] *Vide l.* 12. *C. ad legem Iul. de adulteriis.*

Digitized by Google

Civile judicium, qua tandem conſcientia Seniores Magiſtratum celabunt, quod ex legibus puniri Reipublicæ maxime intereſt? & qui hoc fecerit Verbi miniſter? qua fronte Magiſtratus in officio ceſſantes reprehenderit? Dixi quid hic mihi videatur. Suum cuique judicium liberum eſto, modo ex verbo Dei unuſquiſque ſapiat.

An innocens perſona dimittere, an vero recipere nocentem teneatur.

Huic quæſtioni altera affinis eſt. An in conſcientiæ foro (de hoc enim uno diſſerimus) nocentem perſonam convictam teneatur innocens ablegare, an vero pœnitentem rurſum recipere: qua de re neque inter veteres, neque inter recentiores multos, graviſſimos alioqui Theologos, convenit. Liceat vero mihi, quandoquidem hoc mihi munus incumbit, non ut leges cuiquam præſcribam, ſed ne vos incertos dimittam, ſententiam quoque meam indicare. Dico igitur ingenue, illos quidem mihi nimium adverſus nocentem rigidos, iſtos vero nimium faciles videri: ac proinde me neutris aſſentiri. Expendamus tamen utriuſque partis argumenta. Qui nolunt retineri, has rationes afferunt.

1 Primum objecit Hieronymus (*a*) virum quoque ſic fieri ſub maledictione, puta ſi adulteram retineat. Reſpondeo, non fieri peccati uxoris participem maritum, quo inſcio, neque

[a] *Hieron. in Mat.* 19.

neque occaſionem præbente, fuerit adultera: & modo poſt peccatum compertum officium fecerit in illa coarguenda, & ad pœnitentiam adducenda, etiam ſi illam poſtea in gratiam recipiat.

Objicit etiam illud Solomonis, (*a*) *Qui tenet adulteram ſtultus eſt & impius.* (Nam in Græcis codicibus legitur ἀσεβὴς, quum Latini codices habeant *inſipiens.*) Atqui præterquam quod hoc dictum non eſt in codicibus Hebræis, neceſſario accipiendum eſt de eo qui ad uxoris adulteria conniveat, quam ſocordiam leges quoque Civiles, (*b*) ut lenocinii ſpeciem, damnant: nos autem de eo loquimur, qui fecerit quod honoſtum virum decet, & de adultera muliere reſipiſcentiam teſtante.

D. Bucerus (*c*) autem (piæ memoriæ vir, ſed à quo in hoc quidem argumento cogor in multis diſſentire) duobus aliis multo in ſpeciem vehementioribus argumentis nititur. Citat enim in primis locum illum Moſis, (*d*) in quo prohibetur maritus, eam, quam dimiſerit, rurſum ducere alia poſtea nuptam, à quo vel morte vel alia ratione fuerit liberata: & additur ratio, *Quoniam ipſa polluta eſt.* Sic autem ex hoc loco argumentatur D. Bucerus. Si polluta dicitur, quæ poſt divor-

[a] *Prover.* 18. [b] *Vide c.* 10. 32. *q.* 1. *&* *c.* 3. *Extra, de adulter.* [c] *Bucer. de regno Chriſti, lib.* 2. *c.* 32. *&* 33. [d] *Deut.* 24. 3.

divortium alteri nupſit, (quod tamen ei concedebatur) ideoque à priore marito duci non poteſt: multo magis cenſenda eſt polluta, quæ adulterium commiſit, ac proinde à marito retineri vel repeti non poteſt. Reſpondeo, verba Moſis, non recte converti, *quia polluta eſt*, quum potius oportuerit interpretari verbum è verbo, *quia facta eſt polluere ſe*, id eſt, quia in cauſa eſt iſte prior maritus, cur illa ſeſe polluerit. Eſt enim illud verbum ex duplici conjugatione compoſitum, nempe Hophal & Hithpael. Recte autem dicitur iſtjuſmodi mulier ſeſe polluiſſe, quoniam ejuſmodi divortia, etſi lege civili tolerabantur, tamen in foro conſcientiæ nunquam licuerunt, ſed culpa penes deſertorem, ſive penes eum reſidebat, qui divortii libellum dabat. Eſt igitur hujus legis ratio peculiaris, quoniam videlicet qui uxores dimittebant, eas quodammodo aliis proſtituebant, facta ipſis ad alium virum transeundi poteſtate, ideoque plane quædam videri potuiſſet uxorum commodatio, (quod turpe ac nefarium ſcelus fuiſſet) ſi ſoluto altero matrimonio prius illud licuiſſet redintegrare. Catonis enim illud factum, ſuam Martiam Hortenſio commodantis, nullus unquam ſatis honeſtus vir, opinor, ex animo probavit.

Altera D. Buceri ratio hæc eſt: Quum voluerit Dominus adulteros lapidari, conſequitur noluiſſe à maritis retineri. Reſpondeo, recte

recte omnino facere Magiſtratus, qui capitali pœna adulteros puniant: ſed hinc minime conſequi, nefas eſſe maritis (ſi ceſſent Magiſtratus) uxores reſipiſcentes, charitatis Chriſtianæ norma, recipere. Lex enim illa quid facere Magiſtratus, non quid facere privatos oporteat, præſcribit. Itaque ne his quidem argumentis moveor.

1 Qui vero alterum extremum amplectuntur, (quorum præcipuus eſt Auguſtinus) & omnino teneri maritum exiſtimant reſipiſcentem uxorem recipere, his rationibus ducuntur. Ajunt velle Apoſtolum *(a)* ut uxor viro reconcilietur: ergo idem quoque à viro flagitare. Atqui jam antea reſpondi, Paulum ibi non de vero divortio, quod fit ob adulterium, cauſa cognita, ſed de ſimultatibus ac rixis agere, quæ faciunt interdum, ut alter ab altero ſecedat.

2 Volunt præterea nos imitari Chriſti *(b)* factum, qui adulteræ ignovit. Neque vero damnandum cenſeo, qui uxorem reſipiſcentem recipiat, ſed hoc quæro, an vir omnino id facere teneatur: quod non arbitror, quum multæ aliæ juſtæ cauſæ eſſe poſſint, cur adulteram quantumvis reſipiſcentem, in thorum rurſus non admittat, qui tamen alioqui illatam ſibi injuriam ex animo condonavit. Illud certe ex hoc loco elici non poteſt, quum nihil tale declarent Chriſti verba.

2 Non

[a] 1 *Cor.* 7. 11. [b] *Joh.* 8. 11.

3 Non eſt majoris momenti alterum illud, quod objiciunt, oportere nos videlicet Dei imitatores eſſe, qui ſæpe ſcortatam Eccleſiam recepit, imo etiam fugientem blandiſſime revocavit, ſicut nominatim per os Jeremiæ (*a*) teſtatur. Nam præter illud quod modo dicebam, ſi hæc reconciliatio uſque ad thori repetitionem eſſet neceſſaria, conſequeretur illos peccaſſe, qui legem illam Moſis ſervarunt, cujus ibi facit mentionem Jeremias: quod abſurdum eſt dictu, quum eam è contrario ſervari oportuerit.

4 Proferunt quoque Davidis exemplum, qui Michol (*b*) quamvis alteri nupſiſſet, repetiit, nempe quoniam neque ipſe eam dimiſerat, neque illa ex ſua voluntate, ſed patris metu adacta, novas nuptias inierat. Nam alioqui David illam repetens contra legem feciſſet, ut quæ alteri nupſiſſet. Quorſum hoc autem ad conjugium vero ratoque divortio diremptum? Deinde, ut modo dixi, non nego poſſe iterum admitti adulteram reſipiſcentem, ſed hoc quæro, an ad hoc quiſpiam in foro conſcientiæ ſimpliciter teneatur: quod non puto: ſed poſt modeſtam Eccleſiæ adhortationem adhibitam, unumquemque ſuæ conſcientiæ relinquendum, quo jure in hac Eccleſia Genevenſi utimur. Itaque contrarios canonas (*c*) vel de eo intelligendos dico,

[a] *Jer.* 3. 1. [b] 1 *Sam.* 25. 44. 2 *Sam.* 3. 1.
[c] c. 1. & 2. & 4. 32. q. 1.

eo, qui aut compertum ſcelus prorſus diſſimulet, aut ante reſipiſcentiæ teſtimonium, (quod fieri non poteſt, quin ſceleri faveatur,) nocentem ultro admittat: vel prorſus rejiciendos. Illud vero probo, quod alicubi ex Arelatenſi quodam concilio *(a)* decernitur, nempe ut *vir non debeat* (id eſt, non teneatur: eſt enim Gallicismus quem gloſſator non intellexit) *ſæpe recipere peccatricem.* Nam ita illa ſeveritas, cujus paulo ante meminimus, temperatur *(b)*. Cæterum & illud expendendum nobis eſt, quod de eo cavent, cujus vel ante vel poſt ordinationem uxor adulterii convicta fuerit, nempe *ut*, *ſi ante ordinationem id contigerit, ejuſmodi quiſpiam ad Miniſterium non accedat: ſin vero poſt ordinationem, debeat*, (id eſt, teneatur) *eam dimittere: quid ſi cohabitet, non poſſit Miniſterium ſuum exequi.* Hoc, inquam, eſt peculiariter nobis conſiderandum. Videtur enim tum eo fundamento niti, quod diſerte jubet Apoſtolus inquiri in familiam quoque Epiſcopi vel Diaconi eligendi, an videlicet ei bene præfuerit, quod is merito præſumitur non feciſſe, cujus domus eſt adulterio contaminata: tum etiam eo pertinere, quod idem Apoſtolus velit miniſtrum Eccleſiæ deligi ἀνέγκλητον. Videtur enim in ipſum virum quodammodo iſtius flagitii dedecus redundare. Itaque cenſuerim ego, non temere deligendos

I eſſe,

[a] c. 13. *Extra, de adult.* [b] *Synod. Neocæſar. can.* 13.

Digitized by Google

eſſe, quibus tale quippiam, quamvis innocentibus, exprobrari poſſit. Sed quum optimis etiam viris non raro, nulla ſua culpa, tale quippiam obtigerit, quorum virtute & induſtria optime poſſet alioqui Eccleſia gubernari, niſi ſummum hoc jus aliqua ἐπιεικείας temperetur, vereor ut in ſummam injuriam evadat. Deinde quum ita occaſio vel maxima nunquam recipiendæ quantumvis reſipiſcentis adulteræ iis manifeſte præbeatur, quos tamen charitatis & manſuetudinis Chriſtianæ exemplo præire cæteris oportuit, miror quid Auguſtinus, tantopere iſtam conjugii redintegrationem urgens, ad hæc fuerit reſponſurus.

Poſtremo libet quoque hic inquirere in quendam iniquiſſimum canonem Baſilio (*a*) attributum, in quo diſerte dicitur, retinendos eſſe à mulieribus maritos etiam adulteros, & cum ſcortis ſeſe volutantes: adeo ut ea quidem quæ marito ob eam cauſam dimiſſo ad alium virum tranſierit, adultera ſit, quæ vero cum viro quopiam ſic ab uxore dimiſſo cohabitet, non itidem adultera cenſeatur. Hujus vero tam iniqui canonis quis tandem approbatorem fuiſſe tantum virum vel ſuſpicari poſſit? Sed age, quicunque tandem ſit illius auctor, rationes quibus utitur expendamus. Primum manifeſte fatetur ex Domini verbo licere ex æquo tum viris, tum uxori-

[a] *Epiſtol. ad Amphil. 1. can. 9. & 21.*

uxoribus, ob adulterium à conjugio recedere: ſed dicit contrariam (quod ad mulieres attinet) conſuetudinem inoleviſſe. Quaſi vero audienda ſit, ac non potius millies deteſtanda conſuetudo verbo Dei repugnans. Quum igitur iſte, quiſquis eſt, (Baſilium enim eſſe vix quiſquam unquam mihi perſuaſerit) paulo poſt ex conſuetudine contra verbum Dei judicat, quis tandem ſani judicii vir illi aſſentiatur? Sed hoc etiam intolerabilius eſt, quod iſtum morem non contentus Eccleſiaſticam conſtitutionem vocare (quaſi Eccleſia ſit habenda, quæ contraria Verbo Dei decernit) audet etiam aliis Scripturæ teſtimoniis eam confirmare, ac ſi videlicet Spiritus Sanctus à ſeipſo diſſentiat. Quænam autem illa ſunt? *Qui adhæret meretrici, fit cum ea unum corpus. Ergo vir ab uxore adultera tenetur diſcedere.* Cur vero non itidem quoque in alteram partem conſtituas, Quæ cum adultero coit, in unam etiam carnem cum eo coaleſcere? Sed Jeremias ait, *mulierem quæ cum alio viro fuerit, non reverſuram ad virum, quoniam pollutione ſit polluta.* Concedo: ſed ut ea omittam quæ de hac lege paulo ante diximus, ſi ita libet pro viro adverſus mulierem argumentari, cedo cur non eadem ratio in uxore adverſus maritum obtineat? Sed ſcribit Solomon, *eum, qui retineat adulteram, ſtultum eſſe, & impium.* Eſto. At cur non itidem ſtulta & impia dicatur,

Digitized by Google

quæ virum adulterum ferat? *Sed qui ſcis, mulier, an virum ſis ſervatura?* Atqui conſtat hæc Apoſtoli verba ſcribi de conjugio fidelis cum infideli, ſive Chriſtianæ cum prophano, ac proinde manifeſte torqueri, quum alio trahuntur. Demus tamen appoſite citari. Cur non rurſus idem in alteram partem, ex eodem Apoſtoli loco, ſtatuamus? Sed & contra quam hic canon dicat, non inuſitatum fuiſſe in Eccleſia, ut ſanctæ fœminæ à maritis adulteris ſepararentur, tum ex Hieronymo, (*a*) tum ex Euſebio liquet, quamvis, ut Innocentius ſcribit, non ita facile mulieres viros ſuos accuſarent: & merito quidem, tum propter ſexus pudorem, tum propter reverentiam quæ marito ab uxore debetur, donec convictus adulterii, maritus eſſe deſierit. Itaque ut paucis dicam, iſto Canone (quantum quidem ad hoc attinet) nihil certe ineptius, & vix quicquam adverſus Dei verbum contumelioſius, in hoc argumento, dici potuiſſe credo: ut vel ex hoc uno ſatis conſtet, qua fide jam olim iſta ſcripta ſint, & quam male conſulant Eccleſiæ, qui non ex Dei verbo, ſed ex iſtiuſmodi, neſcio quibus Canonibus, dirimendas Eccleſiæ controverſias ſomniant.

An adulter adverſus adulteram audiendus.

Quæritur hoc quoque, An quum utrimque incidit

[a] *Hier. in epitap. Fab. Euſeb. Eccleſ. hiſtor. libr.* 4. *c.* 17. *ex Apol. Juſtini prioris initio. c.* 23. 32. *q.* 5.

incidit adulterium, audiendus ſit qui divortium petit. Reſpondeo, me iis aſſentiri, qui accuſatoris impudentiam coërcendam putant, (*a*) nedum ut audiatur, vel auditus obtineat quod petit. Neque id duntaxat nititur æquitate, verum etiam argumento quod ex verbo Dei expreſſo (*b*) peti poteſt. Nam ſi cogitur uxorem ſuam perpetuo retinere (dandi videlicet libelli divortii facultate privatus, quæ alioqui Iſraëlitis ob cordis duritiem erat conceſſa) qui uxorem ſuam violatæ pudicitiæ immerito accuſavit: ſane pejus facere videtur, qui hoc ipſum adulterii crimen ei audeat exprobrare, quod ipſemet in eam commiſiſſe coarguatur. Verum quum & Reipublicæ maxime interſit adulteria puniri, & Eccleſia ferre iſta dedecora minime debeat, etiam ſi reciproco adulterii crimine probato, divortium non concedatur, ſed ad mutuam reconciliationem conjuges quodammodo ſint adigendi, tenentur tamen & Magiſtratus & πρεσβυτέριον officio ſuo defungi.

An perpetua ſit adulterii accuſatio.

Dubitatur etiam an perpetua ſit adulterii accuſatio, ſive an innocenti ſemper ſit integrum nocentem accuſare. Hic vero dictat ipſa ratio eum videri juri ſuo renuntiaſſe, ſive injuriam ſibi factam condonaſſe, qui, comperto adulterio vel manifeſte ſemel in gratiam cum nocente redierit, vel diſſimulata

 injuria

[a] *c.* 1. 32. *q.* 6. [b] *Deut.* 22. 19.

Digitized by Google

injuria ab ejus uſu conjugali non abſtinuerit. Verum ne tum quidem eſſe vel Magiſtratui vel Presbyterio connivendum, res ipſa demonſtrat.

De Canonicis pœnis adulterii.

Poſtremo dicendum aliquid videtur de Canonicis, quas vocant, ſive Eccleſiaſticis adulterii pœnis. Baſilio inſcriptus canon quindecim annos adulterii pœnitentiæ ſtatuit. (*a*) Septennium ad pœnitentiam olim fuit adulteris laicis indictum: poſtea quinquennium. Ei, qui peracta pœnitentia relapſus eſſet, ne in fine quidem (*b*) dari vult communionem concilium Eliberinum. Quid porro mihi de illis definitis pœnitentiæ ſpatiis videatur, jam antea dixi, & conſtat moderatis hominibus nunquam iſtam determinationem placuiſſe, quod non tantum liquet ex illa inſigni Cypriani ad Antonianum epiſtola, (*c*) verum etiam ex iis quæ ex Hieronymo & Auguſtino citat Gratianus. (*d*) Sed in genere quod quibuſdam ne in fine quidem pacem dari volunt, arbitror prorſus intolerabile, niſi de iis accipias, qui peccatum nunquam agnoſcunt: & aſſentior potius Chryſoſtomo, qui perpetui anathematis uſum ex Eccleſia tollendum recte, meo judicio, exiſtimavit. Quod autem in Eccleſiaſtico munere

[a] *Baſil. epiſt. ad Amphi. canon.* 58. *Conc. Ancyr. c.* 20.
[b] *Eliber. conc. c.* 69. *&* 7. [c] *Cypr. libr. epiſt.* 2.
[d] *c.* 84. *&* 86. *de pœnit. diſ.* 1. *Neoc. Syn. c.* 3.

nere conſtitutos, & poſtea adulterii convictos ſemel à Miniſterio excludunt, recte omnino conſtitutum videtur: (*a*) ac proinde graviter omnino peccare, qui ejuſmodi homines poſtea, ſummo cum Eccleſiaſtici Miniſterii dedecore, rurſum admittunt. Sed aliud eſt ab Eccleſiaſtica functione, quam ab Eccleſiæ ſinu in perpetuum arcere. Illud omnino faciendum arbitror, iſtud, ut charitati Chriſtianæ plane repugnans, deteſtor. Quod autem eum non admittunt ad Miniſterium, cujus uxor fuit adultera, itemque à Miniſterio excludunt eum, qui adulteram non rejecerit, quatenus temperandum arbitrer, paulo ante dixi. Quod vero Clericis conceſſum eſt Tolet. concil. 1, uxores adulterii convictas domi vinctas tenere, (*b*) & jejuniis, non tamen mortiferis, macerare, non tantum ut iniquum, verum etiam ut cum manifeſta juriſdictionis civilis violatione conſtitutum (*c*) repudio. Quid enim iniquius eſt, quam ejus arbitrio, qui injuriam accepit, nocentem permitti? & quorſum hanc Clericis in delinquentium corpora poteſtatem? Sed jam tum nimirum incauti Principes ab ambitioſis Epiſcopis decipi ſe patiebantur, ornandæ ſcilicet & amplificandæ Eccleſiæ obtentu.

[a] *c. Apoſtol.* 61. *Neoc. c.* 1. & 8. & 10. *c.* 12. & 13. & 14. & 15. *diſt.* 81. [b] *c. placuit*, 33. *q.* 2. [c] *l.* 1. & 2. *C. de priv. carc. inhib. l.* 23. *C. de epiſc. aud.*

Sed & illud cujuſmodi tandem eſt, quod poſtquam publicæ ſeptenni pœnitentiæ adulteros adſtrinxerunt, idque ridicula prorſus allata ratione, (*a*) id etiam amplius decernunt, ut poſt ſolennem iſtam pœnitentiam matrimonium contrahere non liceat: adeo quidem, ut Syritium Papam non pudeat, eos, qui ſecus faciant, vocare canes & ſues (*b*) ad vomitus priſtinos & volutabra redeuntes, ipſe potius canis & porcus impuriſſimus appellandus: *Quia*, inquiunt belli canonum interpretes, *ſolenniter pœnitentes intelliguntur voviſſe.* Itaque Leo Papa merito poſtea decretum iſtud iniquiſſimum abrogavit, (*c*) quum neque pœnitentia ſolvi contractum conjugium, neque poſtea contrahendum impediri diſerte ſcriberet, in eo tamen Papiſſans, quod id non niſi ex veniali indulgentia concedi adoleſcentibus putat, quod Apoſtolus expreſſis verbis præcepit omnibus, qui continere non poſſunt: ex quorum ſane numero, vel ii maxime fuerint, qui in ſcortationem vel adulterium incidiſſe, ipſius pœnitentiæ publicæ teſtimonio, plus ſatis probantur. Itaque quod ibi garriunt interpretes, de publicæ & privatæ pœnitentiæ, itemque contracti vel contrahendi conjugii diſcrimine, futile & inane eſt commentum, quum plana ſint Leonis verba, blaſphemiis Syritii ex diametro repu-

[a] c. 11. 33. q. 2. [b] c. 12. *Ibidem. & ibi gloſ.*
[c] c. 13. *Ibidem, & ibi gloſſ.*

Digitized by Google

repugnantia. Ridiculum autem eſt vel maxime quod VIII. Toletano concilio tribuitur nempe ut ſi adoleſcens adulterii convictus, poſt publicam pœnitentiam timuerit incontinentiæ lapſum, liceat quidem ei ad priſtinum conjugium redire, *ſed (a) quouſque*, inquit, *poſſit adipiſci temporis maturitate continentiæ ſtatum: quod nos ut de viris, ita & de fœminis æquo modo cenſemus.* Imo vero, boni Patres, iniquiſſimo utrimque modo. Unde enim, obſecro, iſta temporaria conjunctio, & quod tandem ejus exemplum inter honeſtas perſonas invenietis? Quid ſi vero innocens hanc conditionem recuſet? quis etiam iſtud maturitatis tempus definiet? ſacerdos ſcilicet, ſuo arbitrio, faciet continentes quos & quamdiu libuerit. En, quo recidere oporteat à verbo Dei diſcedentes. Omitto quod & Juſtinianus. (*b*) & Leo Imperator, (*c*) in gratiam videlicet Epiſcoporum, quibus jam tum ſummæ curæ fuit adulteria excuſare, detrudi jubent adulteram mulierem competentibus vulneribus ſubactam, in monaſterium, ſic nimirum ipſi erepta omni conjugii ſpe, niſi à viro intra biennium repetatur. Hoc, inquam, omitto, quoniam hoc loco non eſt nobis propoſitum, de civilibus adulterii pœnis diſputare. Tantum dico, longe præſtitiſſe ſemel necare adulteram, ſicut jure di-

[a] c. 19. *Ibidem*. [b] *Juſtin. Nov.* 134. c. 10.
[c] *Leo, Novel.* 32.

vino & civili vere legitimo cavetur, quam, præpoſteræ clementiæ prætextu, vitam illi ad corporis ſimul & animæ æternum exitium prorogare. Quid enim aliud eſt, ad perpetuam continentiam aliquem vel invitum cogere, vel imprudentem allicere, quam certiſſimo mortis æternæ periculo ipſum exponere? Itaque nihilo rectius fecerunt qui de Clerico adultero idem ſtatuerunt (*a*). Et de divortiis quidem propter adulterium hactenus.

Deſertione ſolvi matrimonium.

Nunc de deſertione nobis dicendum eſt, qua videlicet diſſolvi quoque rata, & jam conſummata matrimonia, ex Dei verbo (*b*) affirmavimus. In primis autem dicendum videtur, quis ſit deſertor vocandus. Deſertorem igitur eum appello, cui, ut loquitur Apoſtolus, (*c*) non placet cohabitatio, id eſt, qui individuam illam vitæ conſuetudinem abrupit. Nec enim cohabitationis, ſive ὀφειλομένης εὐνοίας, id eſt, debitæ benevolentiæ nomine, intelligitur duntaxat corporum copulatio, quam barbare vulgo vocant *debiti redditionem*, ſed mutuus ille convictus, atque adeo ſumma, in omni ſancto uſu, vitæ conjunctio. Addo autem illud *ſancto*, ut ſciamus eum quoque deſertorem eſſe habendum, qui cohabitationem quidem non deneget, verum impias

[a] *c.* 10. & 11. *diſt.* 81. [b] 1 *Cor.* 7. 15.
[c] *Ibidem.* 12.

Digitized by Google

pias conditiones (*a*) pertinaciter requirat. Præterea quum variæ ſimultates & rixæ ob religionis diverſitatem incidant, eo uſque interdum effervеſcentes, ut ſeceſſio conſequatur, adjiciendum eſt & illud, non prius videri deſertorem quempiam, quam de ejus, qui religionis odio conſuetudinem vitæ abrupit, penitus obfirmata voluntate conſtiterit. Quoties ergo tale quippiam inciderit, in conjugio impari, id eſt, quoties infidelis odio veræ religionis penitus abruperit ſanctum illum individuæ vitæ conjugalis uſum, matrimonium quantumvis antea ratum diſſolvitur: nullo prorſus facto diſcrimine, an quum matrimonium contraheretur, utraque perſona eſſet infidelis, an altera duntaxat: an vero utraque fidelis, quarum altera poſtea ad hæreſin aut impietatem defecerit. Apoſtolus enim in genere pronunciat (*a*) *Si diſcedit infidelis, diſcedat: non eſt ſervituti ſubjectus frater aut ſoror in hujuſmodi*, id eſt, quum quippiam hujuſmodi incidit. Servitutis enim nomine: nihil aliud quam conjugii obligationem commode poſſis intelligere.

Argumenta in contrariam partem.

1 Quædam tamen ſuperioribus opponuntur, ac primum quidem illud: Si matrimonium ſic diſſolutum dicamus, videri irritum fieri verbum Chriſti, quo ſtatuitur conjugium unico adulterio dirimi. Reſpondent

I 6 non-

[a] *c. 7. Extra, de divort. §. Si enim.* [b] *1 Cor. 7. 15*

nonnulli, Apoſtolo ſpiritu Dei prædito, licuiſſe aliquid adjicere illi Chriſti ſententiæ, id quod non tam Apoſtolus, quam ipſemet Chriſtus, per os pauli loquens, facere videatur. Ego vero etſi veriſſimum eſſe agnoſco, quod de Apoſtolica auctoritate in hoc reſponſo dicitur, tamen reſpondere malo, nihil prorſus à Paulo adjectum fuiſſe Chriſti ſententiæ. Quid igitur reſpondit Chriſtus? Solo adulterio diſſolvi conjugium. Quid Paulus fideles alloquens? (a) *Uxor à viro ne diſcedito: Vir uxorem ne dimittito.* Loquitur autem (ut ſuo loco diximus) de divortiis, quæ ob quaſvis cauſas Judæorum pervicaciæ concedebantur: nec adulterii meminit, veluti bene ominans Chriſtianorum conjugiis. Quid vero idem Paulus de impari matrimonio? *Fidelis infidelem, conſentientem cohabitare, ne deſerito* (b). Ergo ne hîc quidem Paulus aliud quam Chriſtus. Sed quid ſi diſcedat infidelis? Hîc vero non dicit Paulus recte illum facere (ita enim videri poſſet evertere Chriſti dictum, & plus juris infideli quam fideli tribuere) ſed, *diſcedat*, inquit, id eſt, quandoquidem non vult in officio permanere, maneat ſane in ſuo peccato, & hoc illi imputetur. Non dicit etiam Apoſtolus licere viciſſim fideli diſcedere. Fuiſſet enim hoc abſurdum, quia ſatis intelligitur, deſertam perſonam, quam recipere nolit infidelis, cogi extra conſortium

[a] 1 Cor. 7. 10. & 11. [b] 1 Cor. 7. 12. & 13.

ſortium ejus permanere, à quo eſt deſerta. Itaque ne in his quidem Paulus quicquam adjecerit Chriſti ſententiæ. Supereſt unum illud, quod quum dicat Chriſtus, eum, qui extra cauſam adulterii uxorem dimittit, facere ut ipſa mœchetur, & viciſſim eum, qui alia de cauſa dimiſſam ducat, mœchari, ſatis oſtendit ejuſmodi divortia nunquam in foro conſcientiæ licuiſſe, ac proinde ſic dimiſſam mulierem non potuiſſe, absque peccato, alteri nubere: at Paulus negat fidelem fratrem aut ſororem obnoxios eſſe perſonæ infideli deſertrici. Hoc vero ſi ita accipiendum eſſet, non tam deprehenderetur Apoſtolus aliquid adjeciſſe Chriſti dicto, quam contrarium prorſus decernere: id quod vel ſuſpicari de Paulo nefas eſt. Quid ergo? nempe rogatus Chriſtus de conjugiis Judæorum, id eſt, inter fidelem utramque perſonam contractis, (omnes enim circumciſi cenſentur fideles ex profeſſione externa) de iiſdem reſpondit, neque ipſius reſponſo Apoſtolus quicquam addidit: de impari vero conjugio neque interrogatus eſt, neque quicquam profecto reſpondit. Ideo Paulus de hac quoque quæſtione à Corinthiis interrogatus, primum utitur præfatione, *Reliquis dico ego, non Dominus*: deinde ex Spiritu Dei reſpondet. Quî vero poſſit merito videri Apoſtolus quicquam adjeciſſe Chriſti reſponſo, quum de una ſpecie interrogatus fuerit Chriſtus, nempe de pari

conjugio: de altera vero, id eſt, de impari conjugio Paulus reſponderit? Cur autem in hoc genere divortii cujus meminit Paulus, quum videlicet infidelis fidelem odio religionis deſerit, aliud ſtatuatur, quam in eo, de quo diſſerit Chriſtus, quum nimirum ob faſtidium alterius, aut aliam ejuſmodi occaſionem divortii libellus datus fuerat, cauſæ facile conjici poſſunt. Nam certe qui veræ religionis odio membrum Chriſti à ſe abjicit, digniſſimus eſt qui eo privetur. Deinde in aliis illis divortiis præſumptum merito fuit, aliquid eſſe vitii in ea perſona quæ dimittitur, quoniam vix fieri poteſt, ut temere prorſus quiſpiam uxorem repudiet: in ea vero, quæ ob unum veræ religionis odium dimittitur, quid tandem culpæ eſſe poſſit? Itaque dimiſſam perſonam plane iniquum eſſet luere impii deſertoris culpam, quod fieret tamen, ſi impii deſertoris arbitrio maneret obſtricta.

2 Objicitur & illud, quod nomine ſervitutis intelligi poſſint varia vel uxoris, vel mariti officia, quæ præſtare perſona fidelis deſerta non teneatur, imo ne deſertricem quidem infidelem ſequi, quod alioqui facere uxor teneretur: inde vero non effici diſſolutum eſſe ipſum conjugium. Reſpondeo, merum hoc eſſe commentum, quum generali nomine ſervitutis uſus ſit Apoſtolus, id velle excipi, quod pene unum meretur ſervitutis

nomen,

nomen, nempe, quod qui eſt in conjugio, non ſit corporis ſui dominus. Deinde quum hoc ita explicatur, ac ſi diceretur, fidelem non teneri ſequi diſcedentem infidelem, inepte hoc tribuitur marito fideli, quoniam maritum non teneri ad ſequendam uxorem certum eſt, quum potius illam fugientem repetere ac revocare poſſit. Itaque omnibus non contentioſis conſtare puto, quum dicatur à Paulo frater vel ſoror ſervituti non ſubjici, intelligi abruptum eſſe omne conjugalis obligationis vinculum.

Licere, ſoluto deſertione matrimonio, aliud inire.

Ex his autem arbitror liquere, quid ſtatuendum ſit de cohærente alia quæſtione, An videlicet ſoluto deſertione matrimonio, fas ſit deſertæ perſonæ, ſuperſtite adhuc deſertrice, aliud matrimonium inire. Nam ſi, teſte Apoſtolo, (*a*) deſertus non eſt ſervituti obnoxius, conſequitur à lege alterius (ut idem Paulus ibidem loquitur) id eſt, ab omni eo jure quo perſona deſertrix eum obſtrictum tenebat, liberatum eſſe. Quod ſi liber eſt, ergo ſolutum eſt vinculum. Cur igitur ſi continere non poteſt, matrimonii remedio, contra doctrinam Apoſtoli, privabitur, modo nubat in Domino? Itaque ne Canonici quidem noſtri matrimonium denegant deſertæ (*b*) perſonæ, in eo tantum peccantes, quod doctri-

[a] 1 *Cor.* 7. 39. [b] *c. quanto, Extra, de divortiis.*

doctrinam Apoſtolicam, quæ univerſalis eſt, ad certam ſpeciem falſis diſtinctionibus reſtringunt, ut in ſuperiore tractatu diximus. Age tamen contrarias rationes expendamus.

Contraria argumenta.

1 Primum objiciuntur pleraque, ex iis, quæ ſupra diluimus adverſus eos, qui matrimonii vinculum adulterio diſſolvi negant. Supervacanea autem eſſet eorundem repetitio.

2 Secundo loco ſic colligunt, Infidelis deſerens putare poteſt ſe non peccare, quod in adulterio locum non habet. Quid ſi igitur poſtea reſipiſcat, & velit ad fidelem reverti, quare hoc illi integrum non erit? Videtur autem illi præcludi omnis ſpes reditus, quum novum matrimonium deſertæ perſonæ conceditur. Reſpondeo, evenire quidem poſſe, ut ſuperſtitione quadam deſerat infidelis fidelem: ſed excipio inexcuſabilem eſſe ejuſmodi ſuperſtitionem, quoniam conſtat, ex communi gentium jure, rata & firma eſſe oportere matrimonia etiam cum infidelibus contracta, ſicut ſuo loco declaravimus. Quod ſi eo uſque tolerandi eſſent ejuſmodi ſuperſtitioſi, ut quoties aliquis ab eis injuriam accepit, teneretur ipſius reſipiſcentiam tam diu expectare, ut interea jure ſuo uti nunquam poſſet, infinita certe incommoda conſequerentur. Ergo toleretur quidem ſuperſtitioſus deſertor, quantum & quamdiu fieri poteſt,

teſt, atque adeo tententur omnia, ut in viam redeat: fidelem tamen iniquum eſt ab eo ſemel excludi, à quo pendet ipſius conſcientiæ tranquillitas.

3 At enim (inquiunt illi) ſic male audiet Evangelium. A quibus obſecro? Nam infideles infidelem, converſum ad fidem, damnababunt omni modo propter converſionem, ac proinde vitari illud offendiculum non poteſt, nec curari etiam magnopere debet. Infidelem autem permanentem in infidelitate, vel confirmabunt in propoſito deſertionis, ac proinde non offendentur quod redeat: vel ad tempeſtive redeundem hortabuntur, ac proinde non redeuntem accuſabunt: nulli autem fideles novo ejuſmodi matrimonio merito offendentur, ſi prius illa, quæ dixi, obſerventur.

4 Quarto, ſi toleretur deſertrix perſona, quamdiu fieri poteſt, excipiunt nonnulli, præſcribi hoc pacto tempus & terminum miſericordiæ Dei: quod nefas eſſe videtur, & diſerte reprehendit Judith (*a*) in civibus Betulienſibus. Reſpondeo, aliud eſſe miſericordiam Dei excludere, & terminum aliquem certum Dei miſericordiæ præfigere: quam certam rationem conſtituere, ex qua poſſis jure tuo uti. Alioqui quid tandem firmi conſtitui poſſit in negotiis humanis, ſi expectandæ gratiæ Dei prætextu, nunquam nobis liceret jus

[a] *Judith.* 8. 10. & 11.

jus noſtrum perſequi? Illud ergo *Quamdiu* non definio certo aliquo temporis ſpatio, ſed unumquenque dico bona conſcientia & æquitate uti hic debere, ut ſuperſtite deſerente, matrimonium non repetat, niſi ita uratur, ut neceſſarium eſſe ſibi matrimonii remedium merito ſtatuatur, omnibus videlicet prius tentatis, quæ bona fide fieri & tentari poſſunt. Et quod ad Judith exemplum attinet, dico iſta plane inter ſe eſſe diſſimilia. Cur enim fideles, expreſſam Dei promiſſionem habentes, ſicut olim habebant Judæi de poſſeſſione terræ Chanaan, & auxilio adverſus omnes hoſtes, ſeſe infidelibus dederent, niſi jubente Domino? Ita enim ſub Jeremia contigit, cui credere Sedechiam oportuerat. In hac vero ſpecie de qua diſſerimus, quum jubeatur Dei verbo uxorem ducere, qui liber eſt, & uritur, & agatur de eo qui omnia expertus eſt, ut deſerentem revocaret in viam. quis non videt hic nihil absque Dei verbo tentari? Præterea conſtat in Dei Eccleſia dogmata doctrinæ, ſive quæ oportet eſſe conſcientiæ noſtræ regulas, non eſſe ex Apocryphis libris ſtatuenda.

5 Quinto, quoniam Apoſtolus præfatur, non Dominum, ſed ſeipſum hoc dicere, audent nonnulli ſcribere, Paulum proferre hanc ſententiam humanitus, non divinitus, ac proinde nos non obligari ad illam Pauli ſententiam ſequendam: neque aliam fuiſſe Apo-

ſtoli

ſtoli mentem, quum illa præfatione uteretur. Reſpondeo hanc objectionem non carere blaſphemia. Niſi enim hoc mordicus teneamus, quicquid Eccleſiis tradiderunt Apoſtoli, traditum eſſe à Spiritu Sancto, neceſſe fuerit totam Apoſtolicam doctrinam labaſcere. Dico autem, quicquid tradiderunt. Nam alioqui Apoſtolos conſtituere prorſus ἀναμαρτήτους nemo poteſt, quin ab ipſiſmet redarguatur. Dico igitur Apoſtolum eo ipſo ſpiritu præditum fuiſſe, quum hæc diceret, quæ ad deſertionem ſpectant, quo fuit præditus Jeſus Chriſtus (à quo miſſus fuit) quum ea diceret, quæ paulo ante eo loco commemoravit Apoſtolus: ac proinde utramque ſententiam cœleſtem & plane divinam eſſe. Cur ergo, inquies, ſcripſit Apoſtolus, *Dico ego, non Dominus?* nempe quoniam hac de re neque rogatus unquam fuit, neque reſpondit unquam ipſemet ore ſuo Chriſtus, ut paulo ante oſtendimus. Itaque unus & idem ſententiæ utriuſque auctor eſt, videlicet ſpiritus Chriſti, ſed illius quidem αὐτοπροσώπως, iſtius vero per os Apoſtoli.

6 Sextò illud opponunt, Dicit Apoſtolus, *Puto me ſpiritum Dei habere*, quod videtur eſſe ambigentis, & dubitantis potius, quam aſſeverantis. Reſpondeo, ita cordatum fuiſſe Paulum & fidum ſervum Domini, ut neque de vocatione neque de doctrina, quam Eccleſiis tradebat, unquam vel tantillum dubitarit.

Eſt

Eſt ergo in hoc genere loquendi non aliquod hæſitantis animi ſignum, ſed gravis & acris σαρκασμὸς, quo reprehendit omnes de ipſius vocatione & doctrina dubitantes.

7 Septimò ſic argumentantur, Apoſtolus dicit, *diſcedat*, non autem, *novum matrimonium contrahat*. Reſpondeo, non eſſe citanda teſtimonia mutila & manca. Neque nos vero, quum docemus in caſu deſertionis repeti poſſe matrimonium, uno illo verbo *diſcedat*, innitimur, ſed iis ipſis quæ ſequuntur, nempe in ejuſmodi facto non eſſe obnoxium ſervituti fratrem aut ſororem. Quid autem aliud illic vocarit ſervitutem Apoſtolus, quam matrimonii obligationem? Nam (ut paulo ante diximus, cogitur autem nonnulla inculcare) ſi dicamus ita ſignificare Apoſtolum non teneri deſertam perſonam cum deſertrice habitare, quid fingi poteſt magis ridiculum? Quomodo enim habitaret, etiam ſi vellet, deſerta pars cum deſertrice? Nam ſi rurſus conveniant, ceſſat deſertio. Præterea notandum eſt, hoc verbo, *diſcedat*, nihil præcipi ab Apoſtolo, neque etiam approbari deſertionem: ſed perinde hoc eſſe accipiendum, ac ſi diceret Apoſtolus, Si diſcedit infidelis, illi imputetur: quem modum loquendi Grammatici vocant permiſſivum, ut in alia Pauli ſententia, *Qui ſordeſcit, ſordeſcat adhuc*.

8 Octavo loco negant addendum eſſe quicquam

quam ad verbum Domini : Dominum vero diſertis verbis divortia extra fornicationis cauſam damnaſſe. Ego vero concedo, nihil verbo Domini adjiciendum eſſe, ſed præterquam quod Pauli verba ſunt Domini verba, quum Paulus hæc ſcribens Spiritum Dei habuerit, nec ſane noſtra defenſione egeat: ad ea, quæ jam antea pluribus reſpondi, hoc quoque adjicio (quod magnopere videtur in hoc argumento conſiderandum) nempe Apoſtolum nullam novam divortii cauſam verbis illis ſignificare,ac proinde Chriſti verbis nihil adjicere. Quærentibus enim Corinthiis, an propter infidelitatem liceat divortium facere, reſpondet non licere. Itaque in eo quod ſubjicitur de deſertione, non eſt quæſtio de divortio faciendo, ſed illud quæritur, an poſt divortium illegitime factum ab infideli,liceat conſulere fidelis conſcientiæ. Tantum abeſt igitur, ut hac ſpecie agatur de repudianda uxore, vel dimittendo marito, ſicut in cauſa adulterii, ut contra deſerta perſona ſe deſeri conqueratur, & deſertricem repetat, quantum in ſe eſt. Itaque ſi coram Magiſtratu Chriſtiano ejuſmodi cauſa ageretur. nullus eſſet divortio locus, quoniam ſecundum deſertam perſonam judicaretur, & juſta vi adigeretur deſertrix perſona debitum reddere. Quod ſi deſertrix perſona nulla ratione poſſit ad mutuam conjunctionem repetendam adduci, negat Apoſtolus oportere innocentem luere

Digitized by Google

luere nocentis culpam. Dicam apertius. Ob ſolam adulterii cauſam (ſicut expreſſe teſtatus eſt filius Dei) licet divortium petere, & facere. Quid ſi igitur infidelis fidelem deſerat? imputetur infideli, (inquit Apoſtolus) qui ſane adulter eſt, ſi cum alia perſona conſueſcat, nedum ut legitime divertat. Interea vero æquum eſt, ut fideli innocenti conſulatur, quo poſſit vitam tranquilla conſcientia tranſigere. Ex his efficitur, Apoſtolum non facere jus dirimendi, propter infidelitatem, matrimonii, ſed hoc tantum dicere, deſertionis culpam totam reſidere penes deſerentem, & eſſe interea innocenti deſertæ perſonæ conſulendum.

Noſtra vero ſententia tam multos offendi poſſe demiror, quum nec ipſi Canonici (ut modo diximus) præciſe in omni deſertione novas nuptias prohibeant: Ambroſius (*a*) vero aperte concedat, & in nonnullis multo minore, vel potius nulla, occaſione, iidem Canonici non tam difficiles ſe præſtent. Si proferam Leonis (*b*) conſtitutionem, qua uxoris furioſæ marito novas nuptias poſt triennium concedit, objicient nimirum, & recte quidem, opinor, aliud eſſe Cæſaris quam Chriſti leges. Verum quid reſponderint ad illud ſanctiſſimi Papæ reſcriptum, (*c*) cujus antea memini, ſolenni totius Romanæ

[a] *Ambroſ. in* 1 *Cor.* 7. [b] *Leo Novel.* 11.
[c] *c. pervenit.* 30. *q.* 1.

manæ Curiæ judicio in Hiſpanias uſque transmiſſi, in quo, ſuperveniente, etiam per ignorantiam, ſpiritualis (quam vocant) affinitatis vinculo, non modo diſſolvitur quantumlibet ratum prius conjugium, (contra quam ipſi alibi docent) verum etiam & viro & uxori poſt annum contrahendi novi matrimonii poteſtas conceditur? Quæ quum ita ſe habeant, modo prius legitimis omnibus modis & officiis tentarit deſerta perſona deſertricem Deo & ſibi reconciliare: modo ipſa in culpa non ſit: modo patienter (quantum in ſe eſt) reſipiſcentiam infidelis expectarit: modo cauſæ cognitio legitima, de qua ſuo loco dicemus, præierit: modo denique in Domino novas nuptias meditetur, non dubito, quin ex Dei, per Apoſtolum loquentis, verbo, liceat deſertæ perſonæ matrimonium inire.

An fidelis poſſit infidelem deſerere.

Sed quæritur an viciſſim poſſit fidelis infidelem deſerere. Reſpondi in ſuperiore tractatione, refutatis etiam contrariis argumentis, nullo modo id licere: in qua ſententia permaneo, quoniam aperte dicit Apoſtolus, infidelem eſſe ſanctificatum fideli, id eſt, fidelis conſcientiam non pollui alterius infidelitate, in uſu conjugii mutuo: quo vel unico Apoſtoli dicto concidunt præcipua contrariæ ſententiæ argumenta (*a*). Sed repeto quod paulo

[a] *c*. 4. 28. *q*. 1.

Digitized by Google

paulo ante dixi, nempe deſertorem videri non eum duntaxat, qui præciſe mutuum convictum denegat, verum etiam qui à fideli conditiones intolerabiles exigit, ut ſi fidelem ad audienda abominanda Miſſæ ſacra, denique ad facienda, vel contra omne pietatis officium patienda quædam, cogat infidelis. Hinc ergo alia incidit quæſtio, quid ſit fideli faciendum, quum non denegatur quidem cohabitatio, ſed aut vitæ periculum adeundum eſt, aut contra veram religionem faciendum, vel perpetiendum eſt aliquid. Reſpondeo, duas hîc obſervandas diſtinctiones. Primum enim aut ipſe infidelis, ſive ſciens ſive connivens, fidelem perſequitur: aut aliunde oritur perſequutio. Si quando illud inciderit, idoneam ſane excuſationem habet fidelis, domeſticum hoſtem non alia ratione vitans, quam ut ſuæ vitæ & conſcientiæ conſulat, nec aliud in hac ſpecie ſtatuerem, quam ſi infidelis ipſe alio migraret. Paria enim ſunt, diſcedere ab aliquo, & minis aut vi alium à ſe abigere. Sin vero aliunde ingruat ejuſmodi perſecutio, longe quidem moderatius agendum erit fideli, quam ſi domi & in ſuo ſinu hoſtem foveret: nec dubium etiam eſt, quin ſi infidelis fidelem vero conjugali amore proſequatur, ejus vitæ modis omnibus caveat: in qua ſpecie quidvis potius fideli perpetiendum videtur, quam ut infidelem, officio fungentem, deſerat. Sin vero infide-

lis verſantem in periculo fidelem non curet, ut decet, nemo non videt (opinor) non tantum ut deſertorem, verum etiam ut proditorem, vitari bona conſcientia poſſe. Deinde quamvis uxor marito, & maritus uxori viciſſim eadem lege conjugii obſtringatur, tamen poſtulat mariti ſupra uxorem auctoritas, ut in hac de qua nunc agimus ſpecie aliquid marito amplius quam uxori concedatur. Tenetur enim uxor maritum ſequi, maritus uxorem non item. Itaque etſi ne maritus quidem fidelis temere debet uxorem, quamvis infidelem, perſecutionis vel veræ ſectandæ religionis cauſa, alio abducere, ac multo minus deſerere, tamen quum ſit familiæ ſuæ caput, arbitrium ejus rei penes ipſum eſt: quod ſi ipſum uxor non ſequatur, jam ipſe non deſertor, ſed deſertus eſt habendus. Uxori vero non modo non eſt temere diſcedendum à marito, ſed etiam, quoad ejus fieri (ſalva conſcientia) poteſt, vel per avia ſequendus eſt maritus: experienda graviſſima quæque, priuſquam ab eo demigret: omnia denique quam conſideratiſſime expendenda, priuſquam deſerta fuiſſe judicetur, ac multo magis priuſquam novæ ipſi nuptiæ concedantur: quo modo emolliendum cenſeo Ambroſium, (a) marito quidem ab apoſtata uxore deſerto novum matrimonium concedentem, uxori vero ab apoſtata deſertæ non item.

[a] *Ambroſius in 1 Cor. 7.*

An quævis deſertio matrimonium dirimat.

Poſtremo vel maximi eſt momenti hæc quæſtio, An quod de deſertione ex Apoſtoli doctrina conſtituimus, locum habeat, quacunque ratione alter alterum deſeruerit. Certum enim eſt Apoſtolum (ſi quis propius intueatur ipſius ſcopum) de ea demum deſertione agere, quæ religionis odio fiat, ac proinde in matrimonio impari. In materia vero divortii, quod merito per ſe odioſum eſt, minime iis aſſentiendum arbitror, qui cauſas in verbo Dei proditas, quantum poſſunt, amplificant, ſed potius, quam arctiſſime fieri poteſt, arbitror intelligenda, quæ de hac re in Dei verbo traduntur. Reſpondeo igitur primum de impari, ac deinceps de pari conjugio. In impari conjugio, ſi prior diſceſſerit infidelis, non ita difficile fuerit, quicquid prætexat, intelligere num religionis odio, an vero aliam ob cauſam diſceſſerit. Nam præterquam quod ſciri facile poteſt, an liberum veræ religionis cultum fideli tolerabiliter ſaltem conceſſerit, quum fidelis ſit in Eccleſiæ poteſtate, facile inquiri in ejus mores, & ipſe officii admoneri poteſt: cui conſilio ſi paruerit, vel compoſita fuerint omnia, ſublata videlicet diſſidii occaſione: vel, infideli non acquieſcente in alterius reſipiſcentia, aut judicio ſeſe non ſiſtente, aut nihil probante, patebit ipſius hypocriſis, qui revera non tam

fidelis

fidelis mores, quam religionem oderit: ſin vero qui ſe fidelem profitetur, Eccleſiæ tamen non paruerit, digna fuerit contumax perſona, quantumvis fidelem ſe prædicans, quæ ex Eccleſia cœtu ejiciatur. De extraneis vero judicabit Dominus: & omnino iniquum fuerit, cuiquam ſuam culpam, atque adeo contumaciam prodeſſe. Quid ſi vero infidelis, non amplius ferens contumacis & ex Eccleſiæ communione ejectæ perſonæ mores, novum etiam matrimonium inierit? Tum vero non deſertione, ſed adulterio diſſolutis prioribus nuptiis, alteri conjugio locus erit: quod tamen ne tum quidem temere fiet, in ejus perſonæ gratiam, quæ ſua contumacia præbuerit tot offendiculorum occaſionem.

Si fidelis ab infideli ob malam tractationem diſceſſerit, quid conſtituendum?

Sed quid ſi fidelis vel moroſitate, vel ob malam tractationem, (non tamen interveniente religionis odio) prior diſceſſerit? Tum ſane fidelis aut reconcilietur oportet; aut extra conjugium manens ſuam crucem ferat. Quod enim dixit Apoſtolus de pari conjugio, *Ne vir uxorem, aut uxor virum relinquito*, in impari quoque conjugio locum habet, ſi tollas religionis cauſam, quum idem Paulus diſerte prohibeat fideli, ne infidelem deſerat quamdiu cohabitare non recuſarit. Eſt autem etiam Magiſtratus officium, & publicæ tranquillitati & ſingulorum civium ſaluti con-

conſulere, ut ſi forte fidelis in culpa deprehendatur, nec Eccleſiæ pareat, cogatur aut minis aut pœnis ad conjugem reverti. Sed quid ſi non impatientia vel malo affectu diſceſſit, verum quod abſque certo vitæ periculo apud infidelem verſari non poſſet? Tum ſane adimatur quidem infideli, tantiſper dum ad frugem redeat, uſus illius perſonæ, qua ſeipſum privat: interea vero conjugii vinculum minime diſſolvatur. At enim, inquies, quid ſi vel infidelis nocens, vel innocens fidelis, non habeat continentiæ donum? Infidelis quidem hoc ſibi ipſi imputet, niſi mores mutare, & reconciliari malit: fidelis autem petat donum quod non habet, & impetrabit. Eſt enim ei crux illa à Domino impoſita, qui vetat homines disjungere quod ipſe conjunxit, nec tamen ſinit ſuos ſupra vires tentari, ſi modo vigilent & precentur.

De diſceſſione fidelis à fideli.

In pari autem matrimonio quum legitima non poſſit eſſe deſertio, (dicente Apoſtolo, *Neque vir uxorem, neque uxor virum relinquito*) & utraque perſona ſit in Eccleſiæ poteſtate, divortium deſertione fieri non poſſe videtur: ſed cogendum eſſe, qui in culpa deprehendetur, tum Eccleſiaſticis, tum etiam, ſi neceſſitas poſtularit, civilibus pœnis, ad faciendum conjugis officium, ut Chriſtianum hominem & honeſtum civem decet. Quædam tamen hoc etiam loco difficultates oboriuntur.

tur. Nam quid ſi flecti contumax deſerentis animus non poſſit? Reſpondeo, tantiſper dum Magiſtratus contumacem domare poſſit, innocenti in precibus perſeverandum, quæ ſi ex fide fiant (quum Dominus ſuos in tentationibus non deſerat) irritæ eſſe non poſſunt. Sed quid ſi invitus alter juſto metu coactus ſeceſſerit, an cogetur cum certo vitæ periculo redire? minime vero, ſed privetur quidem ille qui in culpa eſt, alterius conſuetudine, tantiſper dum ſapere & officium facere didicerit: innocens vero ſtatuat interea ſeſe ad cœlibatum vocari, & in fide petat victoriam, ab eo, qui ſupra vires tentari ſuos non ſinit: matrimonium vero ob eam cauſam dirimendum, quum utraque perſona eſt in Eccleſiæ poteſtate, in verbo Dei non invenio. Verum quid ſi non ſimpliciter alter à mutuo convictu ſeceſſerit, verum etiam extra territorium aufugerit? Tum vero utimur hoc jure in hac Genevenſi Eccleſia, quod mihi videtur verbo Dei conſentaneum. Præeunte legitima cognitione, nocente quoque, ſi fieri potuit, literis ſaltem & nuntiis evocato, nec tamen ſeſe judicio Eccleſiæ ſiſtente, tandem trinundina præeunte, tum in Eccleſiæ cœtu, tum apud Magiſtratus denuntiatione, deſertione ſolutum matrimonium pronuntiatur. Quamvis enim iſte ſeſe religionis odio non diſceſſiſſe fortaſſe profiteatur, tamen qui Eccleſiæ cognitionem ſubterfu-

terfugiens, contra conſcientiam matrimonium dirimit, manifeſte infideli, ſimul & religionis & conjugis deſertori, merito æquiparatur.

Quid ſtatuendum ſit, ſi, quo loco ſit deſertor, ignoretur.

Sed rurſum hic novæ difficultates occurrunt. Quid ſi enim quo loco ſit iſtiuſmodi deſertor aut deſertrix, reſciri non potuerit? Hic vero diligenter primum omnium inquiretur, in iſtis diſceſſionis cauſas, ut ſi forte comperiatur perſona quæ ſe deſertam conqueritur, & divortium petit, occaſionem huic malo præbuiſſe, non audiatur: quoniam iniquum eſſet eam audire de malo, quod ultro ſibi accerſivit, adverſus alium conquerentem. Quod ſi continentiæ donum ſe habere neget, hoc ſibi ipſi imputet, peccatum defleat, eum (ſi volet) requirat, quo ſeſe ſua improbitate privavit. Deinde conſtet neceſſe eſt, præbito quoque apud Magiſtratum jurejurando, bona fide datam eſſe omnem operam, ut profuga illa perſona inveniretur, & de iſta in eum inſtituta expoſtulatione certior fieret. Poſtremo ne ſic quidem novi matrimonii poteſtas fieri debet, uxori præſertim, quæ maritum alicqui ſequi tenetur, priuſquam conveniente temporis ſpatio, annuo puta, vel etiam (ſi ſit opus) longiore, abſentis reditum expectarit.

De

De redeunte deſertore.

Sed quid ſi poſtea ille ſupervenerit, & conjugem repetat? Nempe ſi res adhuc eſt integra, reconciliabuntur: ſin minus, non modo non erit audienda deſertrix perſona, ſero expoſtulans quaſi facta ſibi ſit injuria, verum etiam digna fuerit graviſſima civili pœna. Primum enim, ſi quid hic peccatum eſt, tota penes deſertricem hanc perſonam culpa reſidet: deinde quis merito iſtiuſmodi homini, qui contra conſcientiam tam diu tam horribiliter peccarit, ut vel ab ipſis Turcis merito reprehendi poſſit, fidendum arbitretur? Præterea, ſi novum hoc conjugium, illius unius culpa contractum, non ſatis legitimum eſt, an non dignus eſt iſte, qui non modo ut adulter, verum etiam qui ut ſuæ ipſius uxoris proſtitutor puniatur?

De deſertore uxorem repetente.

Quid ſi vero accuſatus deſertionis uxorem repetat? Nempe virum ſequi cogetur uxor, niſi juſtam cauſam afferat, & ſimul probet: veluti quod ille certa quapiam ſede non maneat, quod crudeliter aut turpiter ipſa uti conſtituerit, quod denique licentiam qua ipſi nocere poſſit, non autem verum conſortium, quærat.

An omnis diuturnior abſentia habenda pro deſertione.

Sed an quævis diuturnior præſertim abſentia pro deſertione habenda eſt? Minime

 vero:

Digitized by Google

vero : ſed quo animo is qui abeſt, vel diſceſſerit initio, vel poſtea reditum differat, aut ex teſtibus idoneis, aut ex circumſtantiis, prudenter in Domino dijudicetur oportet, ne quicquam, niſi prorſus conſiderate, de tanti momenti negotio ſtatuatur. Sed iſtis quæ de fideli fidelem deſerente diximus, quædam obſtant, non parvi momenti, veteres videlicet canones, verbi etiam divini nonnulla auctoritate innitentes. Illos igitur placet etiam expendere : vetuſtiſſimos dico, & ex quibus alii poſtea tanquam rivuli deducti ſunt, ſed ita nonnunquam impuri, ut conſpurcari neceſſe ſit, qui vel leviſſime illos attingant. Repurgatis autem fontibus, cauſa non eſt, cur magnopere de impuris rivulis laboremus. Sic autem ſtatuunt Canones, quos Apoſtolicos vocant.

(a) Εἴ τις λαϊκὸς, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλὼν, ἑτέραν λάβοι, ἢ παρ' ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω. *Si quis laicus, ſua uxore ejecta, aliam accipiat, aut ab alio dimiſſam, ſeparator.* In hujus Canonis priore parte extra controverſiam eſt nihil poni, cui non prorſus aſſentiamur. Nam ſi verbum Dei prohibet viro uxorem, & viciſſim uxori virum relinquere, multo magis vetat expellere : quoniam ſi juſta eſt petendi divortii cauſa, non vi, ſed jure agendum eſt. In altera parte fortaſſe videri poſſet matrimonium deſertæ quoque perſonæ

[a] *Canon. Apoſtol.* 48. *Can. Baſil.* 76. & 48.

perſonæ ſemel prohibitum. Sed ambigi merito non poteſt, quin hoc intelligendum ſit de voluntariis divortiis, quæ inter Judæos dato libello, inter prophanos autem populos miſſo etiam nuntio, fiebant: & à Chriſtianis diu retenta ſunt, conniventibus Imperatoribus, & bonis Epiſcopis fruſtra reclamantibus. Itaque hunc morem merito hic Canon corrigit, Chriſti veſtigiis inſiſtens. Nihil hoc autem ad deſertionem, cujus meminit Paulus, neque ad eam etiam, quam diximus illi Paulinæ merito æquiparari, ut mox oſtendemus.

Synodus ſexta (*a*) in Trullo Conſtantinopoli habita ſtatuit, ut, ſive mulier maritum, ſive maritus uxorem deſerat, adulterii damnetur: quod æquiſſimum eſt, & verbo Dei prorſus conſentaneum. De deſerta autem perſona ne hic quidem quicquam ſtatuitur.

Eadem Synodus alio canone ſic habet, Ἡ ἀναχωρήσαντος τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἀφανοῦς ὄντος, πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἑτέρῳ συνοικοῦσα, μοιχᾶται. Id eſt, *Uxor viri qui ſeceſſit, & nuſquam apparet, priuſquam de ipſius morte certior facta ſit, alteri cohabitans, adulterium committit.* Extat autem hic Canon totidem verbis ſcriptus, inter eos qui Baſilio (*b*) tribuuntur. Illos vero canonas nonnullis adverſari, quæ paulo ante diximus, minime

 inſi-

[a] *Sext. Synod. in Trullo. can.* 87. *&* 88. *Ejuſdem Synod. can.* 94. [b] *Baſil. can.* 31.

inficior: ſed quo fundamento nitantur præcipue inquirendum eſt, ut hic etiam illud Apoſtoli valeat, *Probate ſpiritus, & quod bonum eſt tenete.* Multa enim in iis ipſis canonibus inique prorſus ſtatuta ſunt, ut illud inter cætera, quod prorſus retinendum cenſent maritum etiam adulterum, (*a*) de quo antea diximus: & illud quoque quod etiam ſcortatores non volunt ſeparari, (*b*) qua de re ſuo loco dicemus: quod idcirco dictum volo, ne quis Baſilii Magni nomen, quem mihi non perſuadeo de iſtis canonibus unquam cogitaſſe, pro auctoritate ἀξιοπίστῳ nobis obtrudat. Quid igitur illi proferunt ex Dei verbo? Illud videlicet, quod Chriſtus aperte dicit in pari matrimonio, eum nimirum qui dimiſſam ducat, (nempe extra adulterii cauſam) mœchari. Nam (inquiunt) ſi hoc valet in eo, qui libellum divortii dedit, cur non multo magis in eo valeat, qui tantum, modo ſeceſſit? Reſpondeo ita quidem poſſe videri: ſed ſi quis propius rem inſpiciat, inſigne diſcrimen inter hæc duo, nempe inter divortium voluntarium dato libello repudii factum, & ſeceſſionem malo animo factam, inventurum. Nam in illis voluntariis divortiis non præibat cauſæ cognitio, & utraque perſona erat in Eccleſiæ & Magiſtratus poteſtate. Itaque quum ad reconciliationem & exhortationibus adduci, & pœnis tum Eccle-

[a] *Baſil. 9. & 21.* [b] *Idem can. 26.*

ſiaſticis tum civilibus cogi poſſet, qui in culpa erat, mirum non eſt hujuſmodi divortia non valuiſſe. Nam ne nos quidem aliter judicavimus de ſimplici ſeceſſione, quum videlicet vel utraque perſona eſt præſens, vel qui ſeceſſit, evocatus judicio ſe ſiſtit, aut quamvis abſens, tamen Eccleſiæ judicium ſubit. Verum quum ita profugit quiſpiam malo animo, ut, quantumlibet quæſitus, inveniri nuſquam poſſit, vel evocatus judicium legitimum penitus refugiat, cur is, obſecro (poſt legitimam cognitionem) eo loco non habeatur, quo infidelis deſertor, quum eo ſit etiam aliquanto deterior? Poteſt enim infidelis vel ſuperſtitione, vel aliqua officii ſui ignorantia peccare: iſte vero qui fidelem ſe ore profitetur, factis negat, quid tandem poteſt merito prætexere? Et quum ille malo animo profugus, nuſquam inventus, aut judicium omne refugiens, tentatis fruſtra omnibus, nullum reconciliationi locum relinquat, (quod in illis voluntariis divortiis non evenit) cur innocens deſertus lueret nocentis culpam? id autem ſane fieret, ſi perſona deſerta nihilominus deſertrici obſtricta perpetuo maneret. Et tamen tum quoque laudabilius eum facere non inficiamur, qui ſic maneat eventum rei expectans, quam qui jure ſuo præciſe utatur.

Idem Baſilius alio canone ſic ſtatuit: (*a*) *In*

[a] *Baſil. can. 35.*

marito qui ab uxore relictus eſt, conſiderare oportet cauſam derelictionis, & ſi præter rationem eum ſeceſſiſſe apparuerit, eſt maritus quidem dignus venia, illa vero, pœna. Hunc vero canonem, ut æquiſſimum, uſque adeo recipimus, ut etiam quum perſona deſerta ad alterius abſentiam connivet, ſoleamus in rem totam ultro inquirere, ne quid ex compoſito, inter conjuges ſeſe mutuo faſtidientes, geratur.

Canonicos vero noſtros, qui ne adulterio quidem dirimi vinculum conjugii patiuntur, mirum non eſt in deſertionis cauſa multo minus id concedere. Nos autem Apoſtoli ſententiæ potius acquieſcamus. Sed illud recte ab iiſdem conſtitutum eſt, ſequendum eſſe maritum uxori, (*a*) ſed ita tamen ut exceptiones non recte prætermiſerint.

De abſentia propter captivitatem, militiam, aut aliam ejuſmodi cauſam.

Cæterum quoniam diuturna omnis abſentia ſpeciem habet deſertionis, de hac quoque hoc loco mihi dicendum arbitror. Maneo igitur in ſententia, quam ſuperiore tractatu plenius expoſui, nempe diligenter inquirendum eſſe tum de diſceſſionis tum de longioris moræ cauſis: (*b*) ac omnino oportere,

[a] *c. 3. 13. q. 2. & c. 4. 34. 2. ubi gloſſa, & in c. 1. Extra de conjug. leproſorum.* [b] *Novell. ut lic. mat. & av. §. quod autem. c. 1. & 2. & 4. 34. q. 1. c. in præſentia, Extra, de ſponſ. c. dominus Extra, de ſecund. nup.*

tere, ut vel de voluntaria & affectata abſentia (in qua ſpecie de abſente ut deſertore ſtatuetur) vel de abſentis obitu idoneis teſtibus aut neceſſariis conjecturis conſtet. Nam captivitate diſſolvi matrimonium, quod eſt ex jure gentium, prorſus eſt iniquum: & qui ex alia juſta neceſſitate abeſt, quum invitus abſit, deſertor haberi non debet (*a*). Quoniam autem ob infinita illa incommoda, quibus mortalis hæc vita eſt obnoxia, non ſemper liquido probari poteſt abſentium interitus, ideo, ſi teſtes aut aliæ idoneæ conjecturæ defuerint, & niſi malo animo diſceſſiſſe abſentem conſtiterit, expectare non modo quinquennium, verum etiam totum decennium in hac eccleſia Genevenſi jubetur perſona, de abſentis mora conquerens: quo elapſo, ſi ita poſtulatum fuerit, & ne leviſſima quidem conjectura fuerit abſentem eſſe ſuperſtitem, & captivitate aut alia cauſa retineri, tum demum flagitanti fit novarum nuptiarum poteſtas, quoniam videlicet is, de quo quærebatur, his omnibus accurate ſervatis, mortuus probabiliter cenſetur. Sin minus, ſtatuat oportet ſeſe ad cœlibatum vocari perſona quæ hæc tam gravi tentatione exercetur, & ad eum clamet, qui ſuos vigilantes non ſinit ſupra vires periclitari. Sed quid ſi caſu redeat, qui mortuus probabiliter putabatur? nempe poſterius conjugium, juſta

[a] *Novell. de nupt. §. per occaſionem.*

Digitized by Google

ignorantia contractum, diſſolvetur, (*a*) & neutri imputabitur, quod neutrius culpa contigiſſe deprehendetur.

Nulli homini licuiſſe novas de divortiis leges condere.

Hactenus igitur à nobis dictum ſit de veris ac legitimis divortii cauſis, puta adulterio, & deſertione. Nam morte potius finitur, quam dirimitur conjugium. Quoniam autem aliæ quoque divortiorum cauſæ in Jure civili, atque adeo à Canonicis ipſis afferuntur, primum omnium alteram illam quæſtionem à nobis propoſitam pertractabimus, an videlicet cuiquam, ad cauſas divortii in verbo Dei expreſſas, alias etiam adjicere licuerit: quod fortiter nego. Qui licuiſſe contendunt, his rationibus præcipuis nituntur.

Contraria argumenta.

1 Objiciunt Evangelium non abolere πολιτείας, ac proinde non tollere leges de contractibus poſitas. Reſpondeo, intelligi hoc dictum de contractibus mere civilibus, idque non ſine exceptione. Abolet enim impias leges illud Apoſtolorum reſponſum, (*b*) tot martyrum morte ſancitum, *Oportet Deo parere potius, quam hominibus*: neque nos oportet legum manifeſte iniquarum eſſe miniſtros, quum obſtetricibus Ægyptiis edicto tyrannico minime obſequutis, (*c*) Dominus bene-

[a] *c.1. & 2.34.q.1.* [b] *Act.5.29.* [c] *Exod.1.17.20.*

benedixerit. Cæterum contractum matrimonii ita humanum eſſe (eſt enim certe, quod ad rem ipſam attinet, non juris ullius civilis, ſed juris gentium) (a) ut tamen ejus obligatio præcipue nitatur Dei auctoritate, hoc vinculum nectentis, non illud tantum declarat, quod ipſe Deus ſeſe illius auctorem ipſo mundi principio prodidit, verum etiam manifeſtum illud & apertiſſimum Chriſti filii Dei interdictum, (b) *Quod Deus Conjunxit, Homo ne Separato.* Quod enim nonnulli excipiunt, Deo auctore fieri, quæ facit Magiſtratus, ac proinde dictum illud intelligi duntaxat de ſolis divortiis privata auctoritate factis, conſtare poteſt non dici ſatis appoſite, tum ex eo quod nomen *Hominis* non poteſt, niſi plane violenta interpretatione, cum Magiſtratuum exceptione intelligi: tum vel maxime ex eo, quod adulterii cauſa manifeſte à Chriſto excipitur, in qua tamen in primis intervenire publicam auctoritatem oportuit, quum capitale crimen eſſet. Denique rogatus Chriſtus, non an præunte demum judicis cognitione, liceret uxorem dimittere, ſed an quavis ex cauſa dimittere liceret, certe non reſpondit, liceretne ſuo arbitrio (quod tamen Judæi factitabant) divortium facere, an vero Magiſtratus eſſet adeundus: ſed de hoc uno, quibus de cauſis divortium facere liceret. Dico igitur, conjugii

[a] *l.* 1. §. *Jus naturale. de Inſt. & Jur.* [b] *Mat.* 19. 6.

jugii vinculum à nudo contrahentium conſenſu non pendere, ſed à Dei, utrumque veluti manu ſua copulantis, auctoritate: ac proinde non eſſe ex mere civilium contractuum numero, quæ ſicut mutuo contrahentium conſenſu fiunt, ita etiam eodem ſolvuntur, quod in matrimonio nefas eſſe patet ex Chriſti verbis (*a*): ideoque religioſi Imperatores licere noluerunt, ut ſuo loco dicemus. Quum ergo leges conſcientiis dicere nullius ſit hominis, ac ne Angeli quidem, (*b*) niſi ſint jubentis Domini miniſtri: efficitur nullius eſſe ponderis iſtud argumentum, quod attinet ad leges de divortiis ponendas, ut quæ ex uno Dei verbo petendæ ſint. Nam alioqui in matrimonium multa incidere non inficior, de quibus caveri legibus, tum civilibus tum Eccleſiaſticis, oporteat: nec illud etiam nego, coactos jampridem eſſe Magiſtratus ad ſuorum populorum duritiem, exemplo Moſis, connivere. Sed de unico conſcientiæ foro hic à me quæritur, quam nullis humanis legibus excuſari dico, ſi vel tantillum extra Dei verbum aberrent. An enim æquum eſt ullos Magiſtratus aliquo ſupra Moſen jure eſſe præditos? At Chriſtus, vigente adhuc Moſis lege, aperte pronuntiavit (*c*) adulteros eſſe qui mulierem extra adulterii crimen ſeparatam ducerent: & multis antea ſæculis Jeremias pollutam eſſe ſcripſit, (*a*) quæ

[a] 1 *Cor*. 7. 23. [b] *Gal*. 1. 8. [c] *Mat*. 19. 9.

(a) quæ ſic à viro dimiſſa alteri nuberet.

2 Secuudo loco ſic colligunt: Si conceſſit Moſes divortia Judæis ob cordis duritiem, cur non idem concedat non minus duris & contumacibus populis, certas ſaltem ob cauſas, Chriſtianus Magiſtratus? Reſpondeo, nunquam licuiſſe illa divortia in foro conſcientiæ, de quo uno nunc agimus, niſi ob adulterium. Nam alioqui non eſſet teſtatus Dominus, eum qui alia ratione dimiſſam ducat, mœchari. Deinde quum longe copioſiore ſpiritu nos donet Evangelium, à Chriſto ſancitum, quam Patres olim illud procul in ſpe conſpicientes, minus ſane tolerabilis fuerit Chriſtianorum contumacia, quam olim fuit Judæorum: ideoque nos Chriſtus ad primum illam conjugii inſtitutionem revocat, ut qui idcirco venerit, ut omnia inſtauraret. Quod ſi nihilominus Chriſtanus aliquis Magiſtratus quippiam contumacibus ſubjectis condonare volet, quod Imperatores aliqui Chriſtiani fecerunt: aut ſi quid ejuſmodi poſtulare publica utilitas videbitur, age quorum contumacia domari non poteſt: quive una vivere non poſſunt, quin majus periculum privatim publiceve immineat, ſecedere quidem ſinantur, aut etiam jubeantur: ſed maneat tamen conjugii vinculum, ex illa invariabili Chriſti ſententia, *Quod Deus conjunxit, homo ne ſeparato*: alioqui conſcientiam

[a] *Jerem.* 3. 1.

etiam apud Deum nulla Magiſtratuum auctoritas excuſabit, ex ſuo verbo nimirum, non autem ex humanis legibus, de factis noſtris judicaturum.

3 Objiciunt tertio loco, quod veteres Epiſcopi ſeſe Imperatoriis illis legibus non oppoſuerint. Atqui ſingula Epiſcoporum dicta aut facta non ſunt in tabulas relata; neque ad hanc normam exigenda ſunt de quibus agimus. Quid enim actum ſit non quæritur, ſed quid agi oportuerit. Quia tamen probabile eſt, non fuiſſe diſſimulaturos Epiſcopos, in Chriſtianis Imperatoribus, tam manifeſtum in re tanti momenti abuſum, & ſi quid tale factum eſſet, non fuiſſe penitus id tacituros Eccleſiaſticæ hiſtoriæ Scriptores, fortaſſe reſponſum illud non omnibus ſatisfecerit. Moneo igitur eos, qui de hac re ambigunt, ut veteres de matrimoniis canonas cum Cæſareis legibus conferant. Nulla enim habemus certiora communis Eccleſiarum gubernationis teſtimonia, quam Synodorum iis temporibus coactarum canonas, id eſt, judiciorum Eccleſiaſticorum regulas. His autem adjungenda ſunt etiam doctiorum Epiſcoporum ſcripta, quæ ſemper fuerunt veluti pro tabulis publicis habita. Ex his ergo publicis teſtimoniis, non ex aliqua privata hujus vel illius Epiſcopi interceſſione, nunquam Eccleſiis placuiſſe Cæſareas leges, quæ alia ratione, quam propter fornicationis crimen, vinculum

lum matrimonii ſolverent, vel ex eo intelligi poteſt, quod ne ob adulterium quidem penitus diſſolvi conjugia multi voluerunt. Itaque hæc objectio plane infirma eſt: id quod etiam ex iis quæ dicturi ſumus planius apparebit.

4 Quarto & illud objiciunt, Paulum videlicet ad cauſam adulterii, alteram quoque, nempe infidelis deſertionem, adjunxiſſe: ex quo efficitur, quod Chriſtus de adulterio dixit, non eſſe ita præciſe accipiendum, ac ſi unica eſſet juſti divortii cauſa, ſed potius eſſe colligendum ex illo Chriſti dicto, ſi ob adulterium eſt juſtum divortium, juſtum etiam eſſe ob ea crimina, quæ ſint adulterio paria, ac multo magis ob ea crimina, quæ ſint adulterio graviora. Ego vero primum omnium nego Paulum adjeciſſe quicquam ad illud Chriſti dictum, ut iſti volunt, qua de re pluribus eſt à nobis antea diſceptatum. Deinde ut hoc Paulus Apoſtolus fecerit, ſpiritu Dei tam certo tamque copioſo præditus, an idem quoque quibuſvis licebit, ac non potius Paulum arbitrabimur quicquid adjici debuit adjeciſſe? Denique illud falſum eſſe dico, ullum reperiri poſſe crimen adulterio par, nedum eo gravius, quod ad conjugium quidem attinet, de quo uno nunc quærimus. Poteſt enim quiſpiam eſſe idololatra, hæreticus, impius, & tamen rata obligatione maritus: adulter autem & maritus, id eſt,

duorum

duorum ſimul eſſe caro nemo poteſt.

5 Quinto ne hoc quidem prætermittunt, ea flagitia, propter quæ Imperatores divortium concedant, vel capitalia fuiſſe, vel damnatione ad metalla, aut deportatione vindicata, quæ morti æquiparentur: morte vero matrimonia non tantum dirimi, ut adulterio, verum etiam prorſus finiri. Reſpondeo, ſi pœna capitalis de nocente ſumatur, jam nullam ſupereſſe inter nos controverſiam: ſin vero infligi quidem jubeant leges, ſed Magiſtratus officium non faciat, quorſum, obſecro, propterea diſſolutum conjugium cenſeatur, eo adhuc ſuperſtite quem mori oportuerat? Et quod ad illas pœnas attinet, fateor illas morti exæquari, in iis quidem quæ civilia ſunt, ſicut mors etiam hæc civilis eſt duntaxat, id eſt, quod ad jura civitatis attinet: at in iis quæ naturalia ſunt, ſola mors naturalis dominatur. Itaque etſi deportatus deſineret civis eſſe, tamen homo eſt, vivit & movetur, ideoque maritus eſſe non deſinit. At enim, inquies, quum ejuſmodi perſonæ prorſus infames evadant, crudele eſt honeſtam perſonam cogi ad mutuam etiam corporum conjunctionem. Reſpondeo, hanc eſſe conjugii conditionem, (quo ſit nimirum ut duo in unum corpus coaleſcant) ut mutuas miſerias eſſe prorſus oporteat. Tum ergo tantum abeſt ut innocens jure poſſit nocentem, quantumvis juſtis pœnis affectum, deſerere,

Digitized by Google

rere, ut contra tum maxime ipſum oporteat (quoad ejus fieri ſalva conſcientia poteſt, ac debet) in ejus miſeriæ partem venire, & juſtis ac æquis rationibus omnibus illum ſublevare. Quod ſi quis rurſum objiciat, quempiam aut ad metalla, aut, (ut nunc ſunt tempora) ad triremes damnatum vix, ac ne vix quidem, poſſe matrimonii onera ſuſtinere, neque munere ſuo defungi: nego tamen hinc conſequi, diremptum eſſe matrimonium, etiam ſi uterque maxime poſtularet, ſed tum præcipue potius vigere charitatem oportere: & ei qui conjuge frui non poſſit, prorſus eſſe ſtatuendum, ſed toto eo tempore ad cœlibatum vocari.

Noſtra hæc igitur ſententia eſt, de divortiis vere ſic appellatis, id eſt, quibus vinculum conjugii bona conſcientia ſolvitur, ex uno Dei verbo judicandum eſſe, cujus cuſtodes, non autem transgreſſores, eſſe Magiſtratus oportet: qua de re, ut magis etiam liqueat, age particulatim etiam quid Jure civili de hac re conſtituatur, expendamus, quantum quidem expedit. Omnia enim illa pertractare noſtri non eſt inſtituti.

Quoniam igitur homines veræ religionis ignari, in matrimoniis conſiderandis, uſque ad Numen ipſum oculos non attollebant, idcirco ut conſenſu, ita etiam diſſenſu contrahentium, aut etiam alterius, tum ſponſalia, tum etiam conſummata quævis matrimonia dirimi

dirimi tradiderunt, modo animo perpetuam conſtituendi diſceſſionem fiat (*a*). Actio enim illa ex ſponſu, cujus meminit Aulus Gellius (*b*) ex Servio Sulpitio Juriſconſulto, non eo ſpectabat, ut cogeretur reus ſponſalia perficere, ſed huc duntaxat, ut & ejus cui repudium miſſum erat, exiſtimationi conſuleretur, & niſi cauſa repudii probata eſſet, tanti damnaretur reus, quanti intererat ſponſam datam vel acceptam eſſe: ex quibus verbis illud quoque obſervandum eſt, & ſponſo in ſponſam, & viciſſim ſponſæ in ſponſum agere licuiſſe. Mirum eſt autem, ac pene incredibile, in tanta repudiorum ac divortiorum licentia eo uſque valuiſſe pudorem & honeſtatem in illo populo, ut pene ſexcentis annis, teſte Tertulliano, nullum extiterit repudii in Rom. Rep. exemplum, cujus initium feciſſe quendam Sp. Carbilium Rugam, & quidem ſterilitatis cauſa, Gellius (*c*) auctor eſt. Et modice ſaltem coërcitos fuiſſe qui temere divortia facerent, apparet ex eo quod refert Valerius Maximus (*d*) de Lucio quodam Antonio Senatore; quem Marcus Valerius & Junius Brutus Senatu moverunt, quod quam virginem duxiſſet, nullo amicorum in conſilium adhibito, repudiaſſet. Hoc tamen conſtat vel ex uno

Marci

[a] *l. 2. 7. D. de divort.* [b] *Gell. lib. 3. cap. 4.*
[c] *Ibidem, Gel. c. 3. & libr. 17. c. 21.*
[d] *Val. Max. lib. 2. tit. 4.*

Digitized by Google

Marci Catonis exemplo ſuam Martiam Hortenſio commodantis, parum religioſe à Romanis jam olim culta conjugia fuiſſe, quod tandem, teſtante Suetonio, (*a*) Auguſtum & Tiberium quoque coëgit divortiis modum adjicere: verum quis iſte modus fuerit, ibi non definitur. Fortaſſis tum illud cautum eſt, quod commemoravit poſtea (*b*) Paulus, nempe ut ſeptem cives Romani puberes advocarentur. Tandem igitur Theodoſius Imperator cauſas juſti divortii collegit, quibus alias poſtea Juſtinianus adjecit: quæ omnia ſatis oſtendunt, quam miſere vagari neceſſe ſit, quibus verbi Dei norma, in re tanti momenti, facem non præfert, & quam neceſſe fuerit aliter ſtatim in Eccleſia, de conjugiis, quam in civili foro decidi.

Sponſalia porro tam facile fuiſſe diſſolvere, nullus magnopere mirabitur, qui cognoverit illa duntaxat fuiſſe in futurum tempus concepta, (*c*) idque tacita incluſa conditione, quæ, quamvis ominis (opinor) cauſa non exprimeretur, tamen ex communi more ſatis utrinque intelligebatur. Verum quod jam rata & re ipſa confirmata conjugia tam facile diſſolverent, id vero fuit prorſus intolerabile: & tamen teſtatur Juſtinianus (*d*) à ſe primum fuiſſe correctum. Ubi tum igitur Epiſco-

[a] *Sueton. in Aug. Tib.* [b] *l. 9. D. de divort.*
[c] *c. 2. Extra, de ſponſal.* [d] *Vid. l. 9. C. &*
Auth. Quod hodie. C. de repud.

Epiſcopi? nempe ipſorum non erat dictare leges Imperatoribus. Sed dubium non eſt, quin boni Epiſcopi ex Dei verbo jam tum contra leges illas in foro conſcientiæ judicarent. Illud tamen ſæpe ſubiit mirari, quomodo eum morem teſtetur Juſtinianus (*a*) à ſe demum fuiſſe correctum, quum inter legitimi divortii cauſas Theodoſius (*b*) mutuum illum voluntarium conſenſum minime expreſſerit. Reſpondent ad hoc nonnulli, Theodoſium ibi eas tantum cauſas explicare, de quibus coram judice controverti poſſet, quod in mutuo conſenſu locum non habet. Sed ſi propius verba legis ſpectentur, comperiemus, ne volentibus quidem viro vel uxori licuiſſe ob alias cauſas divortium facere. Quid igitur? nempe ex pœnis in ea conſtitutione expreſſis apparet, divortia, quamvis non abſque adjectis pœnis, tamen ob alias etiam cauſas etiam tum obtinuiſſe, & ita quidem, ut poſtea ipſi etiam mulieri, quæ maritum temere repudiaſſet, novum conjugium inire liceret, nempe poſt quinquennium. Illud eſt ergo quod merito poſtea correxit Juſtinianus, ſed addita exceptione de continentiæ voto (*c*) quo jam tum abuſos fuiſſe multos, ut religionis prætextu mutuum faſtidium tegerent, vel ex eo conſtare poteſt, quod de iis etiam coactus eſt aliquid ſancire,

[a] *Novell.* 117. *cap.* 10. [b] *l.* 8. *C. de repud.*
[c] *d. Nov.* 117. *cap* 10.

Digitized by Google

ſancire, qui ab egregia ſcilicet illa caſtitate poſtea recederent: idque prorſus iniquum. Cur non enim potius male ſolutum conjugium redintegratur? Sed quod ſancitur ob alias cauſas quam illas à Theodoſio expreſſas, repudiatis mulieribus intra annum licuiſſe alii nubere (*a*), durius eſt etiam eo, quod de deſertione diximus, quoniam abſente duntaxat, & quidem ſeſe Eccleſiæ judicio non ſiſtente deſertore, id obtinere voluimus.

Quod divortio ob adulterium facto ſtatim concedunt viro aliam ducere, non recte correctum fuiſſe à Canonicis ſuo loco declaravimus: quamvis eorum moderatio ſit valde probanda, qui tempus aliquod expectandæ tum reſipiſcentiæ tum reconciliationi tribui malunt. Quod autem mulierem, convicto adulterii marito, jubent annum expectare, (*b*) longe æquiſſimum eſt, ob eam præſertim cauſam, quam exprimunt, nempe ne quis de prole dubitet. Lex vero Papia ſeſquiannum etiam volebat exſpectari.

Quod in ſponſalibus tempus aliquod præſcriptum volunt, (*c*) etiam æquiſſimum eſt, ut ſuo loco diximus: idque etiam quadrat cum doctrina Apoſtoli de deſertione.

Quod iidem Juriſconſulti juſtum aliquod temporis ſpatium volunt luctui impendi poſt

L alterius

[a] *l. 9. C. de repud.* [b] *l. 8. §. 4. verſ. ſi vero. & §. ſeq. l. 9. C. de repud.* [c] *l. 2. C. de repud. l. 17. D. de ſponſ.*

alterius conjugis mortem, (a) non eſt tantum honeſtati conveniens, verum etiam in mulieribus pene ſemper neceſſarium, propter ſanguinis turbationem: quod etiam oſtendit aliud de viro conſtituendum eſſe, quem quum ait Paulus (b) Juriſc. ad lugendam uxorem non compelli, non vetat tamen lugere, quod & ipſa honeſtas jubet, Sed quid ſi quæpiam ante tempus illud nupſerit? *Infamia notatur*, inquit Ulpianus, (c) *itemque qui ſciens eam duxit*. Conjugium autem propterea diſſolvi iniquum eſſet, neque verbo Dei conſentaneum, quamvis hoc ſemel fecerit Julius Cæſar, Dione teſte. Cæterum vel ex iis intelligi poteſt, quanto æquiora & ſanctiora Jurisconſulti ſæpe quam belli noſtri Canonici ſanxerint, ut qui alias, quum libet, ad ſuperſtitionem uſque religioſi, tamen iſtud de luctus ſpatio non ita urgebant, (d) *Quoniam*, inquiunt, *jure poli mortuo viro mulier ſoluta eſt à lege viri, nubat ſi vult*. Atqui non dixit Paulus (ut recte quidam animadvertit) nubat ſi vult, aut quando volet, ſed cui vult, modo in Domino.

De patria vero poteſtate prorſus recta ſunt quæ ſanxerunt Jurisconſulti, (e) ut mirum ſit

[a] *l. 1. 9. 11. D. de his qui not. infam. Novell. 22. de nupt. § primæ quidem. l. 1. & 2. C. de ſecund. nupt.* [b] *d. l. 9 D. de his qui not infam.* [c] *d. l. 1. d. l. 11. D. eod.* [d] *c. 4. & 5. Extra, de ſecundis nuptiis.* [e] *l. Paul. D. de ſtat. hom. l. ſi ut proponis. 7. C. de nupt.*

ſit Canonicos, quum illa legunt, non erubeſcere. Canonicos autem hîc appello recentiores illos, quos neque tunc puduit tam iniqua ſancire, ac ne nunc quidem pudet illa defendere, de quibus plenius alibi diximus.

Furore iidem bene conſtituunt, contrahi matrimonium non ſini, quia conſenſu opus eſt: ſed recte contractum non impediri (*a*). Julianus tamen contrarium cenſet: (*b*) quam antinomiam periti interpretes conciliant ex quodam Ulpiani reſponſo, (*c*) in quo ſancitur, vel non perpetuo, vel non intolerabili furore conjugium non dirimi (*Quid enim humanius eſt*, inquit, *quam fortuitis caſibus mulieris maritum, vel uxorem viri participem eſſe?*) ſed perpetuo & intolerabiliter ſævo ac inſanabili furore laborantem repudiari poſſe, & ita quidem, ut nuptiæ novæ concedantur. In eandem ſententiam ſcribit Leo (*d*) Imperator, tempus tantum præterea cognoſcendo & tolerando illi furori, triennium videlicet viro, uxori vero quinquennium, definiens. Sed age rationes hujuſmodi conſtitutionis expendamus. Ulpianus duas tantum affert, quantum conjicere ex ipſius verbis potui: unam, quod in iſtjuſmodi ſævo & terribili furore, non poſſit altera perſona cum furente

 verſari:

[a] *l.* 16. §. 2. *D. de ritu nupt. l.* 8. *D. his qui ſunt ſui vel alien. jur.* [b] *l. Julianus. D. de divort. & rep.* [c] *l.* 22. §. *ſi maritus. D. ſolut. matr.* [d] *Leo Novell.* 111. *&* 112.

verſari: alteram, quod fortaſſe, quia liberos non habeat, procreandæ ſobolis cupidine teneatur. Atqui illa ſane digna non eſt, cur miſera & calamitoſa perſona deſeratur, imo potius cur tanto major ejus cura habeatur. At non poteſt, inquies, furentis conſuetudine frui, & tenetur gignendorum liberorum deſiderio. Concedo utrunque, ſed ſi valeret hæc ratio, quo tandem eſſet progrediendum? Itaque frenandum eſt hoc deſiderium, & (quod mirum non eſt Ulpiano fuiſſe incompertum) ſtatuere debet, qui ſic exercetur, ſeſe ad cœlibatum vocari, tantiſper dum à Domino liberetur. Sed Leo Imperator alias profert rationes. Ait enim ejuſmodi conjunctionem aberrare à fine & ſcopo conjugii, quoniam cum perſona prorſus efferata non poſſit altera conſueſcere. Reſpondeo, in Dei manu & poteſtate eſſe, quæ ad aliquem finem recte inſtitueramus, alio prorſus convertere: decere vero nos viciſſim omnia tum proſpera tum adverſa, ex ipſius manu accepta, fortiter ferre, quod certe non facit, qui remedia quærit, extra ipſius verbum. At enim, inquit, ſi nemo ſuſtineat, vel ad breve momentum, quempiam cum fera quapiam bellua incluſum tenere, quæ hæc eſt ſævities, velle cum efferata perſona quempiam perpetuo vitam agere? Reſpondeo, declamatorie potius iſta dici, quam uti ſe res habet. Quis enim conjuges exiſtimet veluti una cavea eſſe incluſos?

ſos? & quid impedit quominus, quantumlibet furentem, ita ſoletur & ſublevet altera perſona, ut & illi, & ſibi ipſi conſulat, & tamen maneat vinculum, quod ſolus ille qui adſtrinxit, ſuo tempore diſſolvat? Præterea ſic colligit Leo, *Si propter furorem ſupervenientem ante contractum re ipſa conjugium, conſulitur cuipiam, ne in tantam calamitatem incidat, cur ei non multo magis ſuccurretur qui jam in hoc ipſo malo verſatur?* Reſpondeo infinita eſſe, quibus, ne eveniant, occurri poſſit, quibus tamen poſtea nulla ope humana mederi queas. Rebus igitur (quod ad ipſam corporum conjunctionem, ſive ſponſalium impletionem attinet) adhuc integris superveniente ejuſmodi impedimento, merito videtur Deus ipſe, quominus id impleatur, intercedere: at ſi rebus non integris ſupervenerit, res ipſa quidem oſtendit, Deum eripere longiorem mutuæ corporum conjunctionis uſum: velle tamen ipſum propterea, ut vinculum quod adſtrinxit penitus dirimatur, præſumendum nobis non eſt, quum in verbo ſuo cauſam illam non expreſſerit, nos autem exerceat, quocunque modo novit expedire. *Sed plurimæ ſunt*, inquit, *multò leviores cauſæ, propter quas conjugia ſolvuntur.* Reſpondeo, in his quoque peccari, quod mox oſtendemus: ac proinde hoc quoque argumentum nullius eſſe ponderis. Stat enim illud Domini dictum, *Quod Deus conjunxit, homo ne ſepa-*

rato : quod quum imaginatur idem Leo tum demum valere, ſi perſonæ in eodem ſtatu perſeverent, in quo tum erant, quum conjugium iniretur, plane vim facit Chriſti verbis: neque, ſi ita res eſſet, vel dicendum fuiſſet Apoſtolis, *Non expedit ergo matrimonium contrahere?* vel ipſi Chriſto reſpondendum, *Non omnes capiunt hunc ſermonem* : quoniam facile jam tum fuiſſet, divortii remedium in pleriſque difficultatibus adhibere, ſi, ut iſti putant, ea fuiſſet Chriſti ſententia.

Quod de ætate conjugum lege Papia (*a*) cautum erat, ne qua quinquaginta annis minor ſexagenario nuberet: aut hac ætate junior quinquagenariam duceret, videtur ſaltem, quod ad poſterius caput attinet, optima ratioue niti: quoniam alioqui videtur aberrari à præcipuo conjugii fine, quum quinquagenariis majores ad concipiendum ineptas eſſe conſtet. Itaque quamvis poſtea Juſtinianus (*b*) hanc legem ſuſtulit, laudo tamen Magiſtratus, qui tam imparia conjugia in ſua juriſdictione non ferunt: verum ſemel inita dirimi non poſſe concedo.

In genere verò interdicta illa de nuptiis ob perſonæ ſtatum imparibus, merito videntur à Juſtiniano (*c*) & Canonicis ſublata. Conjugia vero inter tutorem & pupillam, curatorem

[a] *Dio libr.* 56. [b] *l.* 27. *C. de nupt. add. l.* 12. *C. de leg. her.* [c] *l.* 23. *C. de nupt.*

Digitized by Google

torem & adultam, (*a*) præſidem Provinciæ & fœminam ipſius jurisdictioni ſubjectam, (*b*) optimis ſane de cauſis prohibebantur, ut & illud, ne conjugia ex reſcripto Principum peterentur (*c*). Eouſque tamen prohiberi certe non debuerunt, ut inutilia cenſerentur, vel ſemel inita dirimi poſſent, ſed ſatis fuit pœnis caſtigari, qui hac in re delinquerent: quatenus etiam Canonicorum moderationem maxime probo.

In errore qualitatis, teſte Harmenopulo, (*d*) puta, ſi vir nuptiarum tempore deprehenderit fuiſſe ſtupratam ac devirginatam, quam ut virginem duxerat, dirimi matrimonium cenſet Patritius: rectius id quidem quam Canonici, qui contrarium docuerunt, (*e*) quum expreſſum Dei verbum etiam ut adulteram puniri jubeat, (*f*) qua de re ſuo loco diximus.

De ſervitute vero & adoptione cur nobis non videatur laborandum, jam antea diximus.

Frigiditate ante coitum apparente, & quidem inſanabili (cui cognoſcendæ Juſtinianus primum quidem biennium, (*g*) deinde vero

 trien-

[a] *tot. tit. de interd. matr. int. pup. & tut.*
[b] *l. un. C. ſi quacunque pot. præd. vel ad eum pert. &c.*
[c] *l.* 1. 2. *C. ſi nupt. ex reſcript. pet.* [d] *Harm. in promptuario, lib.* 4. *tit.* 12. [e] *c. quod autem,* 29. *q.* 1. [f] *Deut.* 22. 21. [g] *l.* 10. *C. de repud.*

triennium (a) conſtituit) diſſolvi non tantum nuda ſponſalia, verum etiam conjugia, jam alioqui (ſi copulam excipias) penitus contracta, recte conſtitutum fuiſſe antea diximus. Verum quid ſi quum antea vir plane vir eſſet, morbus iſte inciderit? Hic vero rebus jam non amplius integris, hæc quoque calamitas ab altera valente perſona ferri conſtanter debet. Vires autem ab eo fruſtra non flagitabit, à quo ſtatuere debet ſeſe ad cœlibatum vocari, ut qui remedium, quo utebatur, ipſi ademerit, nec tamen inter divortii cauſas morbum numerarit. Idem de paralyſi, & aliis id genus quibuſcunque morbis conſtituendum, qui commiſeratione, non pœna digni ſunt. Sed quid ſi, inquies, probe proſpiciatur ægrotanti, & ipſe etiam conſentiat? Reſpondeo, non eſſe hîc nobis aliunde quam ex verbo Dei ſapiendum, qui pronuntiat, non alia ratione, quam ob unicum adulterium (matrimonio jam videlicet re ipſa conſummato) divortium faciendum. At cur non poſſit quiſpiam, dices, jus ſuum alteri cedere? Imo vero nullis etiam humanis legibus id facere licet, alterius præjudicio: Alter autem ille, Deus ipſe eſt, contra cujus voluntatem non poſſunt de ſuis corporibus ſtatuere, qui ab eo ſunt inter ſe demum conjuncti,

[a] *Novell. de nupt. c.* 2. §. *per occaſionem & Novell. ut liceret matri & aviæ.* §. *prædictis. c.* 1. & 2. 33. *q.* 1. *c.* 25. & 27. 32. *q.* 7.

junĉti, ea videlicet lege, ut alter alterius corpore uteretur, quamdiu ipſi Domino liberet, non autem ut illud alteri utendum tradere poſſet: quod ſi propius conſideraſſet Auguſtinus, (*a*) hanc quæſtionem aliquatenus indeciſam non reliquiſſet.

Quibus pœnis quiſpiam ſervus efficiebatur, iis quoque conjugium (utpote quod inter ſervos conſtare non poterat) jure civili ſolvebatur (*b*). Sed hoc poſtea recte mutatum eſt à Juſtiniano, (*c*) & rectius etiam Canonici (*d*) conjugia inter ipſos etiam vere ſervos inita, cenſuerunt irrita non eſſe, modo videlicet vel tacitus vel expreſſus domini conſenſus intervenerit, vel nihilominus ſervilia munera domino præſtentur. Hodie igitur exilii pœna, vel damnatione ad triremes conjugium minime diſſolvetur.

Neque deportatio, neque interdictio aquæ & ignis jam olim matrimonia dirimebat, quod aperte, poſt Conſtantinum, ſancivit Juſtinianus (*e*). Nam Alexander hac addita conditione, *Si caſus in quem incidit maritus, non mutet uxoris affectionem*, (*f*) videbatur uxoris arbitrio liberum id tacite relinquere.

Jam autem placet accedere ad cauſas divortii,

[a] *Auguſt. de ſermone Domini in monte, lib.* 1.
[b] *l.* 24. *C. de donat. inter virum & uxor.*
[c] *Auth. ſed hodie. C. eod.* [d] *Extra, de conjug. ſerv.*
[e] *l.* 24. *verſ. Sin autem. C. de donat. inter vir. & uxorem. Novell.* 22. *c.* 13. [f] *l.* 1. *C. de repu*

vortii, quas ipſi Imperatores Chriſtiani juſtas eſſe decreverunt. Iſtas igitur enumerant Theodoſius & Valentinianus propter quas uxor virum poſſit repudiare: (*a*) quibus alii poſtea, nempe Leo & Juſtinianus, (*b*) quaſdam adjunxerunt:

1 Adulterium.
2 Homicidium.
3 Veneficium.
4 Molitio contra imperium non indicata.
5 Si crimine falſi damnatus.
6 Sepulchrorum diſſolutio.
7 Sacrilegium.
8 Si latro, vel latronum ſuſceptor, vel abactor, vel plagiarius.
9 Si familia vel uxore inſpiciente cum impudicis mulieribus cœtum inierit.
10 Si uxoris vitæ fuerit inſidiatus, vel inſidiari volentes ſciens non indicaverit, nec ulciſci ſecundum leges ſtatuerit.
11 Si verberibus, ingenua indignis, uxorem affecerit.
12 Si uxoris caſtitati inſidatus, aliis etiam eam adulterandam tradere tentaverit.
14 Si adulterii intentatam actionem non probaverit.

Viro autem viciſſim hæ cauſæ tribuunt poteſtatem uxoris repudiandæ:

1 Adul-

[a] *l. conſenſu. C. de Repud.* [b] *l. in cauſis. C. de repud. Novell. de nupt. & Novell. ut liceat matri & aviæ.*

1 Adulterium.
2 Veneficium,
3 Homicidium.
4 Plagium.
5 Sepulchrorum violatio.
6 Sacrilegium.
7 Si latronum fautrix.
8 Si viro ignorante vel nolente convivia extraneorum appetierit.
9 Si eo ignorante ſine juſta cauſa foris pernoctarit.
10 Si extra viri voluntatem ludis & ſpectaculis inhæſerit.
11 Si vitæ mariti inſidiata ſit, aut inſidiantes ſciens non indicarit.
12 Si adverſus imperium molita.
13 Crimen falſi.
14 Si manus audaces viro injecit.
15 Si abortum ſponte fecerit.
16 Si cum viris voluptatis occaſione lavetur.
17 Si vivo marito cum aliis de ſuis nuptiis ſit loquuta.

Has igitur cauſas illi commemorant, quanquam in iis non ſibi ſemper conſtant. Juſtinianus enim ob verbera noluit repudium mitti marito (*a*). At Leo (*b*) cauſas quaſdam alias commemorat, ob quas ſoluta quoque fuerint conjugia, nempe mariti prodigalitatem, religionis diverſitatem, & ſi, quæ promiſſa

[a] *Novell. ut liceat matri & aviæ*, §. *ſi quis autem.*
[b] *Leo Novel.* 112.

Digitized by Google

miſſa ſunt, non perſolvantur, etiam per inopiam.

Iſtis porro etſi non legimus Epiſcopos expreſſe interceſſiſſe, tamen longe aliter fuiſſe in Eccleſia judicatum, tum ex veteribus canonibus, tum ex Patrum ſcriptis liquet: idque ſane merito. Nam ſi iſta valeant, ubi Chriſti verbum illud, *Quod Deus conjunxit, homo ne ſeparato?* Magna porro pars eorum ſcelerum, quæ ibi enumerantur, capitalia quum ſint, an non, obſecro, Imperatores oportuit nihil hîc ſtatuere de divortiis, ſed potius officium facere, &, ſi illa evenirent, juſta mortis pœna conjugium finire? Quod ſi præpoſtera miſericordia uti malebant, an non ſatis fuit peccare, ei parcendo, quem Deus & ipſæmet eorum leges capitis pœnas luere jubent, niſi etiam, conjugia contra expreſſum Chriſti interdictum dirimendo, ad crimen adulterii miſeros pellicerent? Aliæ vero quædam cauſæ huc ſpectant, ut adulterium ex iis probabiliter præſumatur. Et ſane difficilem eſſe adulterii probationem conſtat, quam etiam Canonici, veluti ſtudio quodam, videntur magis ac magis obſcuram ac perplexam reddidiſſe: neque iis aſſentior qui illud XII. Tabularum, ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντας, perpetuo requirunt. Non eſſe tamen ex conjecturis, quantumvis probabilibus, in re tam gravi judicandum, res ipſa clamat, nedum ut non bene probato crimine,

ne, conjugium tamen diſſolvatur, quod ſane & abſurdum & iniquum eſt. Cur non igitur potius officium facit Magiſtratus, arrepta amplioris quæſtionis, ex probabilibus conjecturis, occaſione, ut, veritate comperta, ex Dei verbo judicetur? Ex cauſis vero, à Leone enumeratis, duæ tam ſunt leves, ut vix mihi perſuaſerim unquam ſub Chriſtianis Imperatoribus ſerio valuiſſe, ſed ab eo potius commemoratas, ut cauſæ ſerviret. Unica cauſa ſupereſt, nempe hæreſis, ſive manifeſta impietas, aut falſa prorſus religio, de qua quid conſtituendum ſit, uno verbo tam perſpicue declaravit Apoſtolus, ut, qui contra ſentiunt, prorſus indigni ſint qui audiantur, quamcunque tandem vel Civilem vel Eccleſiaſticam auctoritatem prætexant. Sed nos de hac re antea plus ſatis.

Jam autem placet Canonicorum præterea quædam excutere, veluti quod conſtituunt, ſi quis eam ducat quam prius per adulterium polluerit. Hujus facti quæſtio duplex eſt. Aut enim quiſpiam ἄγαμος alienam uxorem corrumpit, quam poſtea, marito ipſius mortuo, ducit: aut quiſpiam jam maritus cum alia ſoluta rem habet, quam poſtea vel mortua uxore ſua, vel etiam adhuc vivente, ducit. In duabus igitur prioribus illis ſpeciebus volunt conjugium ſeparari Canonici, (a) ſi modo ea,

[a] *Vide 31. q. 1. & totum titulum, Extra, De eo qui duxit in matrim. quam poll. per adul.*

do ea, de qua quæritur, vel ſuo marito (in priore ſpecie) vel uxori ejus cum qua adulterium committit (in poſteriore ſpecie) mortem machinata ſit, vel conſtante adhuc matrimonio priore, intervenerit aliqua promiſſio de poſteriore ineundo. Atqui veteres Synodi *(a)* ſine exceptione prohibent ejuſmodi conjugia, & merito quidem, utpote quæ adulteria ſint: & mira fuit Gratiani oſcitantia, *(b)* cum quo etiam Lombardus *(c)* impingit, hanc ex Auguſtino *(d)* ſententiam, (*Denique mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri verum connubium non poteſt, cum quo prius adulterium fuit*) ſublata negante particula proferentis. Nam etiam ſi fortaſſis in codicem mendoſum incidit, tamen ex iis, quæ eo loco præcedunt, errorem deprehendere potuit. Cauſa verò cur iſta non appellem conjugia, ſed adulteria, ac proinde in Eccleſia Dei prorſus intolerabilia cenſeam, non tantum eſt civilis illa, quam unam videntur conſideraſſe, qui illas conditiones excogitarunt, quoniam videlicet alioqui periculum eſſet, ne hac occaſione mariti uxoribus, & viciſſim uxores maritis, mortem machinentur: ſed hæc præcipue, quod nihil aliud ſint re vera quam adulterii quædam continuatio. Neque his obſtat, quod excipiet nimirum aliquis,

[a] *Eliber. Concil. can. 72. Tribur. cano. 40. 49. 51.*
[b] *c. 2. 31. q. 1.* [c] *Lib. ſent. 4. c. 35.*
[d] *Auguſt. de nupt. & concup. lib. 1. c. 12.*

aliquis, nempe quæ turpi libidine prius cognoſcebatur, poſſe poſtea conjugalem affectum induere: quemadmodum nemo negat honeſte, mutato videlicet animo, duci poſſe, cum qua prius vel manifeſta ſcortatio fuit, vel concubinatus duntaxat, ſicut idem Auguſtinus teſtatur. Nam qui ſcortantur, quamvis rite inter ſe non copulentur, tamen quoniam alioqui nulli alii ſunt obſtricti, ideo poſſunt poſtea vitium, quod in ejuſmodi copulæ malo initio fuit, per Dei gratiam, corrigere: at in adulterio non defectus aliquis ineſt, qui poſtea poſſit emendari, ſed nihil eſt præter horrendum crimen, quod ſibi ſerio diſplicere quomodo tandem vere dici poſſunt coram Eccleſia teſtari, qui rurſum inter ſe, quamvis honeſtum conjugii nomen prætexentes, conjungi poſtulant: quum eos potius adulterium commiſſum lugere, omnemque adeo inter ſe copulam horrere oportuerit? Ego igitur hac de re ita exiſtimo, tantiſper dum meliora quiſpiam doceat. Certe ſi illa ratio valeat, ne tum quidem, quum in alterius vitam machinatum eſt, dirimi matrimonium oporteret, quoniam tum quoque objici poſſet, adulteros tum voluiſſe tollere eam perſonam è medio, quæ obſtabat, quominus ſine periculo poſſent libidinem explere, quem animum poſtea in conjugalem affectum mutarint. Denique non patitur quodammodo ipſa rerum natura, ut ratum

ſit

Digitized by Google

ſit conjugium, ab eo ipſo, nempe ab adulterio, incipiens, quo uno rata alioqui conjugia ſeparantur. Neque eſt cur nos moveat Davidis exemplum, qui Berſaben duxit, ipſius etiam marito proditoriè occiſo. Quis enim, ſi hoc imitetur, non merito puniatur, nedum ut hoc exemplo niti poſſit cujuſquam conſcientia? Sed quid ſi adulter, vivente adhuc ſua uxore, illam adulteram duxerit? Tum vero recte conſtituunt Canonici, ut ſi cum adultera ſciente contractum eſt illud poſterius conjugium, dirimatur: at illud non recte, quod ſi quis uxorem habens, alteram inſciam ſuperinduxerit, volunt uxore priore mortua, confirmari matrimonium cum ſecunda, adeo ut ne ſi velit quidem ipſe, poſſit ab ea recedere (*a*). Hoc vero quid aliud eſt, quam polygamiam manifeſtiſſime confirmare? At enim; inquiunt, qui hoc commiſit non debet lucrum de ſuo dolo reportare. Imo cur non id ſcelus potius quam dolum vocant? & quæſo, quod tandem eſt hoc lucrum, ſive illum ſceleratum, ſive iſtam uſque adeo turpiter deceptam ſpectes, ſi cogatur quidem ille in peccato ſciens prudens perſeverare: iſti vero fiat illum una ſecum perdendi poteſtas? At potuit ille, inquiunt, poſtea in iſtam matrimonialiter conſentire. Scilicet dignum eſt honeſtiſſimum conjugii nomen, cujus velamine

[a] *c. 1. & 7. Extra, De eo qui duxit in matr. quam poll.*

Digitized by Google

mine tanta ſpurcities tegatur. Sed utinam tandem fungantur officio ſuo pii Magiſtratus, ut nullus iſtis diſputationibus locus relinquatur.

De raptu vero quanto ſanctiora ſint civilibus legibus conſtituta, (*a*) quam à noſtris Canonicis, inter ſtuprum & raptum plerumque non diſtinguentibus, atque adeo inter ſe prorſus diſſidentibus: quam turpiter denique Scholaſtici hac in re Pontificibus ſint adulati, qui pleniſſime volet cognoſcere, legat eruditiſſimam de hac re tota diſceptationem Petri Martyris, in libr. Judicum, capite 21. Tria tantum hîc inſignia nunc annotabo. Vult Aurelianenſe concilium (*b*) Eccleſiam patere raptoribus, ut mortis pœnam evitent, nec inde extrahi, niſi cautione accepta, ne occidantur, vel exhæredentur. Quid eſt autem deteſtandis flagitiis favere, quid eſt templum Dei polluere, quid eſt Magiſtratibus officium facientibus ſeſe opponere, ſi hoc non eſt? Etiam ſi rapta conſenſerit raptori, vult tamen idem Concilium raptori adimi & parentibus reſtitui, & id quidem recte. At bonus Innocentius III. reſpondet, (*c*) *Si puella invita rapta fuerit, & poſtea conſentiat matrimonio raptoris, nuptias eſſe contractas*: in favorem matrimonii ſcilicet, legibus omnibus divinis & humanis violatis, & quid eſt Deo illudere, ſi hoc non

[a] *l. un. C. de rapt. virg.* [b] *c. 3. 36. q. 1.*
[c] *c. 7. Extra, de rapt.*

non eſt? Denique ut nihil ad extremam impudentiam deeſſet, veteres canonas puriores uno verbo eludens Thomas, (*a*) ait fuiſſe latos ad criminis deteſtationem, Papam vero poſtea rem melius conſideraſſe. Cajetanus vero non oportere raptam reſtitui contendit, ſed ſufficere ſi patri aliquo modo ſatisfiat. Quid plura? ſi Lucio Papæ (*b*) creditur, unico verbo abolebitur etiam raptus crimen, nempe ſi dixerit puella verba de nuptiis, priuſquam raperetur, etiam invitis parentibus interveniſſe. En, quo provehantur iſti religioſi & caſti Patres, Eccleſiæ ſcilicet Chriſtianæ columina. Quæ vero de his fuerit veterum Synodorum ſententia, quærite ex canone Apoſtolico 67. Chalc. 27. Synodi ſextæ can. 93. Baſil. can. 22. & 30.

De ſterilitate recte prorſus in Canonibus ſtatuitur, ne ob eam vel aliud ejuſmodi vitium divortium fiat (*c*). Eſt enim vitium illud plerunque occultum, & cui ſæpe Deus remedium tunc attulit, quum prorſus deſperatum videbatur. Deinde quum eum, qui conjugium init, certum ſit, quod ad ſobolem ſaltem attinet, ab eo totum neceſſario pendere qui claudit & aperit matricem, pro bona ſua voluntate, videtur ſane manus ipſi Deo quo-

[a] *Thom. in* 2. 2. [b] *c. cum cauſa Extra, de rapt.*
[c] *Aug. lib.* 1. *de ſermone Domini in monte. Idem de bono conjug. cap.* 7. *c.* 18. 32. *q.* 5. *c.* 25. *&* 27. 32. *q.* 7.

quodammodo injicere, qui, quam ex ejus manu accepit, repudiet, niſi liberos ipſi pepererit. Paratum enim eſt illud Jacobi reſponſum, *Num ego ſum Deus, qui fructum ventris tui inhibuit?* Itaque prorſus iniqua fuit illa primi Romæ facti repudii cauſa: (*a*) & quod nonnulli Pontifices ſuis iniquiſſimis hac in re diſpenſationibus, quas vocant, prætexere conſueverunt, nempe boni neſcio cujus publici intereſſe, (ut ipſi loquuntur) prorſus inane & vanum eſt commentum, quod ſuis ſordibus obtendunt. Stat enim illud, non eſſe nobis facienda mala, ut eveniant bona, quamvis mala interdum ferantur, quæ corrigi non poſſunt. Quam autem & publice & privatim inſignibus familiis etiam ac regnis iſtjuſmodi iniquiſſima divortia, juſto Dei judicio, jam olim nocuerint, ne dum ut bono publico conceſſa ſint, utinam ex tam multis tamque inſignibus teſtimoniis non ita conſtaret! Probo igitur, quod in hujuſmodi morbis ſtatuitur à purioribus Canonibus, quibus conſenſiſſe leges poſteriores Civiles ex eo liquet, quod ſterilitatem & cætera ejuſmodi mala inter divortiorum cauſas non recenſent. Sed viderint rurſus iidem Canonici quo modo non à reliquis diſſentiat Gregorii tertii reſcriptum, à Gratiano citatum (*b*).

Elephantiaſis.

Incidente quantumvis ratis ſponſalibus elephan-

[a] *Gell. lib. 4. cap. 5.* [b] *c. 18. 32. q. 7.*

phantiaſi, novo matrimonio locum eſſe, atque adeo ne volentibus quidem ſponſis ulterius progredi bona conſcientia licere, antea contra Canonicos diximus. Sed quid ſi jam conſummato matrimonio ſupervenerit? Reſpondent Canonici, (a) quibus nonnulli aſſentiuntur, compellendam ſanam perſonam ad mutuam alterius conſuetudinem: alii contra, tum quoque dirimi conjugium, & novas nuptias contrahi poſſe judicant, modo altera pars conſentiat, & ipſius alimentis commode conſulatur. Ego neutris poſſum aſſentiri. Nam quod boni Canonici prætexunt, non licere videlicet, excepta cauſa fornicationis, uxorem dimittere, mirum eſt eos proferre audere, qui tam multas præterea divortii cauſas excogitarunt, de quibus paſſim diximus. Valet tamen illud profecto, & eo uſque valet, ut nulli homini liceat illud reſcindere. Sed aliud eſt uxorem dimittere, quam eo uſque duntaxat cum alio conjungi, quouſque bona conſcientia patitur. Bona autem conſcientia certe non patitur, ut eam quoque conjunctionem vel petat vel concedat quiſpiam, qua uti non poſſit, quin & Reipublicæ toti certo noceat, & ſeipſum, ac naſcituros liberos ſciens perdat. Sed quid ſi alter uratur, vel etiam neuter habeat continentiæ donum? Petat uterque, & precibus pugnet. Verum an obtinebit? obtinebit certe ut tentationem

[a] *Extra, tit. de conjug. leproſorum.*

tationem vincat, niſi per eum ſteterit, quoniam in fide precabitur. Certum enim eſt, eum ad continentiam vocari, cui per Dominum objicitur impedimentum, quominus ordinario adverſus uſtionem remedio uti poſſit: alioqui quid infinitis hominibus fiet, plurimas alias ob cauſas in nihilo minorem difficultatem redactis? Eadem ratione puto iis ſatisfieri poſſe, qui novas etiam nuptias concedunt, quod ego quidem (ſit autem hoc bona cum eorum venia dictum, qui aliter ſentiunt, & nullo earum Eccleſiarum præjudicio, quæ aliter hac de re judicant) non video quinam ſit verbo Chriſti conſentaneum: cui tamen uni in foro conſcientiæ ſtandum in his controverſiis prorſus arbitror. Quod autem afferunt de ægrotantis conſenſu, alibi dixi cur nullo modo videatur admittendum, quoniam videlicet proprietas, ſive plenum dominium corporis ad conjugem non tranſit in contractu matrimonii, ſed uſus duntaxat perſonam ipſam non egrediens, ideoque conjuges jus, quod alter in alterum habet, transferre nullo modo poſſunt. Sed quod de ægrotantis alimentis adjiciunt. uſque adeo æquum eſt, ut, qui aliter faciat, Chriſtianus cenſeri non debeat: eo tamen prætextu conjugii vinculum ſolvi non video quinam colligi poſſit. In ſumma, manere matrimonii vinculum, ac proinde divortio, ne ob elephantiaſin quidem, conſummato

matri-

matrimonio, locum eſſe exiſtimo: hactenus tamen, ut alter alterius corpore uti bona conſcientia non teneatur: imo etiam Magiſtratus imperio merito prohibeatur.

Conjugum interfectores.

Iidem Canonici quenquam negant ſuam uxorem poſſe interficere: (*a*) quod ſane ne leges quidem civiles probant, ſed ita tolerant, ut juſto dolori aliquid indulgeant. Sit hoc igitur ſane in foro conſcientiæ damnatum. Sed quod conjugum ſuarum interfectoribus omnem ſpem conjugii adimunt, quo jure faciant, ipſi viderint.

An judicinm præire oporteat repudio & divortio.

Et de his quidem hactenus. Sed duo minime prætermittenda ſunt in hoc argumento. Unum, an absque legitima cognitione ſit juſtum ſive repudium, ſive divortium: alterum, ad quos earum controverſiarum cognitio pertineat. Quod ad illud prius attinet, quid ſit conſtituendum, videtur res ipſa penitus oſtendere. Primum enim ſi iniquum eſt, quenquam vel in re minimi momenti ſedere in ſua ipſius cauſa judicem, quoties ſaltem aliorum intereſt quid in ea ſtatuatur: quanto æquius eſt id ſervari, quum de ſocietatis ejus vinculo dirimendo quæritur, quæ eſt totius humani generis veluti exordium, atque adeo cujus auctorem ſeſe Deus ipſe profi-

[a] c. 2. & 5. & 6. & 7. 33. q. 1.

profitetur ? Huc & illud accedit, quod vix ulla incidere poteſt hac in re controverſia, in qua, ſi de facto controvertatur, teſtes citandi, & attentiſſime audiendi non ſint. Deinde quum vix quicquam in rebus humanis evenire poſſit, quo vehementius quiſquam commoveri poſſit, quis non videt, quæ mala ſint eventura, ſi idem ſit judex, qui factam ſibi injuriam queritur ? præſertim vero quo pudore uxor ſuo arbitratu non tantum in maritum aget, verum etiam ſeſe ab eo ſejunget ? Nihilominus tamen quum maritus ſit familiæ caput, multum ei tribuendum videtur. Et conſtat apud Judæos voluntaria fuiſſe repudia & divortia. Aliud enim fuit de adulterio accuſare (quod erat capitale crimen, ac proinde apud judices neceſſario diſceptabatur) quam divortium petere, quod quum ſibi ipſi unuſquiſque daret, veriſimile eſt tunc à judicibus peti non conſueviſſe. Sed & apud Romanos, quamvis vetuſto jure conqueri licuit, ſi falſam ob cauſam nuntius remiſſus diceretur, tamen quum per libertum divortium mitti ſoleret, advocatis præterea (ſicut tandem conſtitutum fuit) ſeptem teſtibus civibus, puberibus, *(a)* apparet intra privatos parietes id fieri conſueviſſe. Et ſane quum ob privatas quaſvis offenſiones divortia licerent, mirum non eſt privatim illa agitari & decidi tunc conſueviſſe, quum res tota eſſet in

[a] *l. 9. D. de divort.*

in arbitratu ejus poſita, qui nuntium remittebat: neque actio ex ſponſu, vel judicium de malis moribus eo ſpectaret, ut divortium non fieret, ſed huc potius, ut, divortii infamia penes ejus auctorem reſideret. Imo etiam expediebat multa ejuſmodi privata delicta palam non fieri, adeo ut plurimum interdum intereſſet ejus quoque perſonæ quæ repudiabatur, ut intra domeſticos parietes, quicquid eſſet controverſiæ, decideretur. Advocari autem conſueviſſe amicos, vel illud judicium Cenſorum declarat, quod ex Valerio Maximo *(a)* aliquando citavimus. Nunc verò quum non niſi adulterio vel deſertione repudium aut divortium ſit legitimum (quæ probari neceſſe eſt, ut & mortem ipſam ſi forte de ea ambigatur) neque nunc ſint privati arbitrii matrimonia, utpote quæ conſcia tota Eccleſia fiant: non eſt æquum & honeſtum duntaxat, verum etiam prorſus neceſſarium, publicam cognitionem controverſiarum, quæ plurimæ & maximæ in hoc argumento ſunt, præire: *(b)* & privata auctoritate facta divortia uſque eo damnari, ut qui, non exſpectata judicum ſententia, alteram duxerit, merito ſeparetur, tantiſper ſaltem, dum cognitum de controverſia fuerit: nec etiam, ſi cauſam poſtea probaverit, prius ad

[a] *Valer. lib. 2. tit. 4. De Cenſoria nota.* [b] *c. 1. 33. q. 2. c. 9. 35. q. 6. c. 3. Extrà, de divort. & c. 16. Extrà, de off. deleg.*

ad uxorem temere ſuperinductam redire ſinatur, quam culpam offendiculi deprecatus Eccleſiæ ſatisfecerit. Quod enim Abrahamus Agarem ejecit, *(a)* huc trahi non poteſt, nec ſine veri judicis, Dei videlicet, mandato factum eſt.

Ad quos judices pertineat cauſarum matrimonii cognitio.

Sed ad quos judices pertinet iſtarum rerum cognitio? Id verò difficile non eſt exiſtimare, partim ex rei ipſius natura, partim ex purioris Eccleſiæ conſuetudine. Contractum hunc diximus mixtum eſſe, quoniam quatenus ad ſocietatem humanam ſpectat, plane civilis eſt, ut & reliqua hominum inter ſe commercia: quatenus verò Deus expreſſe dicitur intervenire, & conjuges copulare, (unde etiam hic mos eſt vetuſtiſſimus, & plane, ut arbitror, Apoſtolicus, ut publice Eccleſia benedicantur, qui hunc contractum ineunt) plane divinus eſt & Eccleſiaſticus. Huc accedit & illud, quod in iis, quæ ad ipſum conjugii vinculum attinent, ex uno Dei verbo, cujus primaria eſt in hoc contractu auctoritas, decidendæ ſunt controverſiæ: verbi autem divini interpretatio procul dubio ad miniſterium Eccleſiaſticum ſpectat. Denique quum diſſidentes conjuges ſui officii admonendi ſint, ex Dei verbo, & (quoad ejus fieri debet, ac poteſt) reconciliandi, tum

M quoque

[a] *Gen.* 21. 12.

Digitized by Google

quoque quum juſta divortii cauſa comperitur: quum denique ſatisfactiones Eccleſiaſticæ ſæpe injungendæ ſint, quod fieri absque cauſæ cognitione nec poteſt, nec debet: ad quos alios, obſecro, hæc cura potius quam ad Eccleſiam, id eſt, Eccleſiæ Presbyterium, illic quoque ubi Magiſtratus Chriſtianus eſt, pertinebit? Et fuiſſe hunc morem totius veteris Eccleſiæ, etiam ſub Chriſtianis Imperatoribus, ex Canonibus apparet, ex quibus procul dubio Presbyterium, nulla cum Magiſtratus injuria, judicabat, ſicut vel ex illo inceſtuoſi Corinthii exemplo liquet. Verum quænam illa erant judicia? nempe mere Eccleſiaſtica ſive ſpiritualia, nullis prorſus civilibus, ſive pecuniariis ſive corporalibus pœnis ſancita. Abſit enim ut ſanctos Epiſcopos vel Presbyteros uſquam exiſtimemus ſibi vendicaſſe ullas civilis Magiſtratus partes. Mors enim Ananiæ & Sapphiræ, excæcatio Elymæ, & ſi qua ejuſmodi facta ſunt, extraordinaria & ſingularia fuerunt, neque in exemplum magis trahenda quàm Phinëes factum. Sed rurſus, quum contractus iſte, ut paulò ante dixi, vel maxime ad ſocietatem humanam pertineat, plurimaque mere civilia in controverſiis conjugalibus incidant, ut quæ ad jus dotium, ad donationes mutuas, & plurima ejuſmodi ſpectant: atque adeo plurimum interſit Reipubl. rite aut minus rite ex verbo Dei conjunctos, aut poſtea

ſepa-

ſeparatos, auctoritate quoque Magiſtratus, divinarum etiam legum cuſtodis vindiciſque, cognoſci: jure ſuo certe non prophani tantum, verum etiam Chriſtiani & religioſi Principes leges de conjugiis poſuerunt paſſim extantes, & ex iis civiliter judicarunt, bonis Epiſcopis non modo non reluctantibus, verum etiam hoc in primis poſtulantibus. Sit igitur hæc moderatio, ut quum mixtus ſit hic contractus, Presbyterium de jure conſcientiæ ex Dei verbo, Magiſtratus de civilibus, ex legibus bonis & æquis judicet: quod ſi divortio ſit locus, Presbyterium quidem ex verbo Dei divortium faciendum pronuntiet, Magiſtratus autem ipſemet dirimat: ita ut nec illud delibet ullam Civilis jurisdictionis partem, nec Magiſtratus civilis, quæ Eccleſiaſtici miniſterii ſunt, ad ſe pertrahat, quin potius Eccleſiæ auctoritatem ſartam tectam tueatur. Itaque quod nolunt Canonici in foro conſcientiæ valere divortia, niſi præierit Epiſcopi judicium (præerat autem Epiſcopus Presbyterio, ex cujus etiam, non autem ex ſua unius ſententia, judicabat) in eo recte ſentiunt. Sed quorſum hoc ad Officiales, Promotores, Procuratores, totam deinique illam porcorum colluviem, quæ Eccleſiam Dei jampridem devaſtat? quorſum hoc ad illa non Eccleſiæ tantummodo Chriſtianæ, verum etiam univerſi mundi dedecora? Illa vero quorundam ex iſto grege vox,

matrimonia jam non jure fori, ſed jure poli gubernari: niſi ita ut dixi intelligatur, plane intolerabilis eſt, atque adeo Satanica: ſiquidem Satanicum eſt, amotis, quos Deus ipſe poſuit, terminis, confuſionem in domum Dei introducere. Quæcunque igitur ſive Pontificii, ſive Epiſcopales canones civiliter de conjugiis, ut & de rebus fere omnibus, ſtatuerunt, ea Chriſtianorum omnium Principum munus eſt, vel ſuo nomine edere, ſi juſta ſunt, vel ut ab illegitimis legiſlatoribus ſancita abolere: nedum ut, ubi inſtaurata eſt pura religio, ullo modo ferri tam turpis, tam manifeſta, tam denique intolerabilis ἀταξία debeat, quam Epiſcoporum ambitio extulit, avaritia eorundem confirmavit, utraque jam aboleri non ſinit. At enim, dicet quiſpiam, ubi conſtituta non eſt Eccleſia, neque Chriſtianus eſt Magiſtratus, quid agant miſeri? nempe quandoquidem harpyæ iſtæ tribunalia Magiſtratuum invaſerunt, illas adeant oportet, quicquid poterunt impetraturi, potius quam temere quicquam audeant. Quod ſi adiri poteſt Eccleſia, adeatur ſane potius & audiatur; Sic enim olim fuiſſe factitatum, & ita etiam Chriſtianas ipſas mulieres ſuis infidelibus maritis nuntium remiſiſſe, liquet ex hiſtoria honeſtæ matronæ, quam Apologetici prioris initio refert Juſtinus; & ex eodem repetit Euſebius: (a) nec Fabiolæ factum,

[a] *Euſeb. Eccleſ. hiſt. lib.* 4. *c.* 17.

ctum, quæ flagitioſiſſimum maritum absque judicio Eccleſiæ videtur dimiſiſſe, & alteri poſtea nupſiſſe, aliter quam veræ pœnitentiæ teſtimonio Hieronymus excuſat (*a*).

De concubinatu.

Concubinas vocabant Romani mulieres cœlibis unius conſuetudine contentas, minime id tamen conjugali affectu: quoniam nec ulla erat facultatum communicatio, neque in familiam ejus tranſibant, ideoque liberi ex concubina ſuſcepti, legitimi non cenſebantur. Pellex vero dicitur, quæ una cum juſta uxore habetur, à Græco nomine παλλακή, quod vocabulum tamen Hebrææ eſt originis. Sed quam Hebræi *pilegeſch* vocant (quales fuerunt Agar, Cethura, Bila, & Zilpa, & aliæ in Scripturis commemoratæ) ſciendum eſt nec concubinam nec pellicem fuiſſe, quales erant Romanis concubinæ & pellices, ſed uxorem, quamvis non eo loco & gradu, quo matresfamilias haberentur. Utcunque ſit, Romanorum concubinæ, ac multo magis pellices, erant meretricum ſpecies, quas mirum non eſt ab iis fuiſſe palam toleratas, apud quos ſcortari flagitium non erat, ut nec apud Græcos. Apud Hebræos vero fuit hic nævus polygamiæ, de quo in altero tractatu pluribus diſſeruimus. Cæterum quum manifeſte dicat Apoſtolus, ſcortatores non fore regni cæleſtis hæredes, & velit unum-

 quen-

[a] *Hieron. in epitaph. Fabiol.*

quenque ſuam uxorem habere, dubium non eſt, quin concubinatus pellicatuſque omnis ſit in Dei Eccleſia intolerabilis: quo magis mirum ac pene incredibile eſt, ipſis Juſtiniani temporibus adhuc concubinatum licuiſſe, qua etiam ex re patet, non valere eorum argumentum, qui Imperatorum legibus de divortiis ex eo volunt auctoritatem conciliare, quod Epiſcopi non legantur eis reclamaſſe. Nam ſimili ratione concubinatum quoque probare oporteret. Fuit igitur hic etiam eorum temporum nævus, donec turpem iſtum & Chriſtianiſmo palam repugnantem morem Leo corrigeret: (*a*) tanti eſt momenti ex uno Dei verbo ſapere. Sed operæ pretium eſt, quæ Canonicorum fuerit hac in re quoque religio, indicare, ut eos tandem pudeat qui inde petunt Eccleſiæ inſtaurationem, & Concilia errare poſſe negant. Certe ſi legantur quæ in concubinarios ſparſim ſcripta ſunt, & cum iis comparentur, quæ in digamos ſunt conſtituta, manifeſte videbit, quanto minus iſtis diſplicuerint fœdiſſima quæque, quam conjugium, quantumvis legitime & ſancte repetitum, ut quo ſpiritu ducantur, hinc ſaltem perſpiciatur. Qnid plura? cum digamo diſpenſare (ſi illorum pleriſque credimus) ne diabolus quidem poſſit, nedum Papa: ſed ei qui mortua uxore ex ancilla plures filios habuerat, modo ne ſecundas nuptias eſſet expertus, bonns pontifex

[a] *Leo Novell.* 91.

Pela-

Pelagius, de grege paſcendo valde ſcilicet ſolicitus, Subdiaconatum haud gravate concedit, (*a*) *Noſtris*, inquit, *temporibus quibus non merita tantum* (excipe merita mortis æternæ) *ſed & corpora defecerunt*: nempe libidinibus exhauſta, quorum jampridem exhalans fœtor Sodomam & Gomorrham plane juſtiſicat. Afferunt tamen Scholaſtici (*b*) rationem prorſus dignam quæ ab omnibus cognoſcatur, cur digamus ſit quovis ſcortatore & concubinario indignior qui ad ſacros illos Ordines promoveatur, *propter ſacramenti repræſentationem*, inquiunt, *ſive propter ſignificationis defectum*, *quia nimirum Epiſcopus Chriſtum unius Eccleſiæ ſponſum repræſentat*, *digamus vero carnem diviſit*. Deus bone! quæ hæc impudentia eſt? Diviſit carnem qui unius tantum uxoris, ſive primæ, ſive quotæcunque maritus eſt? non diviſit carnem qui cum ſcorto, cum concubina, cum adultera volutatus eſt? Aptior eſt ſcortator, concubinarius, adulter ad Chriſtum repræſentandum, quam caſtus, quamvis repetito legitime matrimonio, unius maritus? & ab iſtis Catholicis cynædis, quorum vel Satanam ipſum jam pudet, exſpectabitur diutius Eccleſiæ inſtauratio? An vero aliquid etiam amplius? Anno Domini quadringenteſimo Hiſpania, ſanctiſſimæ Inquiſitionis parens,

M 4 celebri

[a] *c. fraternitatis. diſt.* 34. [b] *Vide Sponſam, lib. de continentia ſecundo. c.* 6.

celebri concilio Toletano primo, decrevit, (a) *ut qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur, tantum ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ (ut ei placuerit) ſit conjunctione contentus.* Imo væ vobis impuri Patres, qui contrarium Paulo (b) Evangelium annunciatis. Quid amplius? *Chriſtiano* inquit Iſidorus, (c) *non dicam plurimas, ſed nec duas ſimul habere licitum eſt, niſi unam tantum aut uxorem, aut certe uxoris loco (ſi conjux dêeſt) concubinam.* Ergo & tibi Iſidore anathema. Nam ex doctrina Pauli non poteſt quiſpiam eſſe membrum ſcorti, ſive diaboli, & membrum Chriſti. Oſtende vero ſcortum non eſſe, quæ cum viro, cujus uxor non ſit, conſueſcat. Quid amplius? Alexander III. Clericum concubinam publice tenentem ſuſpendi quidem vult, & interdici (d) (ſed ter, quam maximo & quam longiſſimo circuitu admonitum, ut ſanctiſſimum Tridentinum concilium (e) monet) donec ſiniſtram à ſe ſuſpicionem amoveat: redeuntem vero ad dimiſſam, aut etiam aliam recipientem, perpetuo vult excommunicari: non tamen ad abjurandum compelli, ne fraudis diabolicæ inſtinctu in fornicationem relapſus, perjurii quoque reatum incurrat. Quaſi vero non ſatis ſuperque magno perjurio

[a] *Synod. Tolet. 1. c. 17. c. 4. diſt. 34.* [b] *1 Cor. 7.* [c] *c. 5. diſt. 34.* [d] *Ita citat Sponſa lib. 2. de continentia. c. 7.* [e] *Trid. conc. ſeſſ. 8. dec. 8.*

rio ſe involverit, qui ſcorto eſt addictus. Atenim, inquies, poſt excommunicationem non poteſt Eccleſia ulterius progredi. Concedo. Sed cur igitur illud de jurejurando adjiciunt? nempe quia jam tum partes Magiſtratus civilis ſibi vendicabant. Cur non autem pius Magiſtratus publicum ſcortatorem, & Eccleſiæ contemptorem, abjicere ſcortum cogat, ac juſtis etiam pœnis coërceat? Sed quidvis nimirum iſti potius quam ejuſmodi Magiſtratum tulerint. Quid amplius? Valde quidem invitus Baſilii (*a*) nomen his ſordibus permixtum video, quoniam nihil unquam tale ipſum cogitaſſe exiſtimo, quale eſt quod ipſi affingitur: ſed tamen ne hoc quidem eſt diſſimulandum. *Scortatio*, inquit, *non eſt matrimonium, nec matrimonii initium. Quare ſi fieri poſſit, ut qui per ſcortationem conjungantur, ſeparentur, id eſt melius. Sin autem eis omnino placeat conſortium, ſcortationis quidem pœnam agnoſcant: ne ſeparentur autem, ne quid deterius accidat.* Ego verò inter ſcortationem & matrimonium concedo tantum intereſſe, quantum inter lucem & tenebras: poſſe tamen elui ſubſequente matrimonio ſordes concubinatus, adeo concedunt ipſi Canonici, ut etiam jubeat Clemens tertius (ridicule tamen fortaſſis) *ad remiſſionem peccatorum proficere, ſi quis vel publicas mulieres è lupanari eductas uxores duxerit.* (*b*) Et quum vim

[a] *Baſil. can.* 26.

vim illatam virgini pejus quiddam eſſe conſtet ſimplici ſcortatione, duci verò ex Dei verbo poſſit à ſtupratore, ſi parentes conſenſerint, puella conſtuprata: viderit auctor Canonis illius Baſilio inſcripti, cur non potius concubinarios vel ad conjugium hortetur, vel ſi hoc impetrari non poſſit, penitus ſeparari ſaltem à Magiſtratu velit, quam ut eos pergere in iſta turpitudine, neſcio cujus pœnitentiæ prætextu patiatur? Quid enim ipſis poſſit deterius evenire, quum ſcortatores non ſint regnum Dei poſſeſſuri? Sed de his plus ſatis.

De Eunuchis.

De Eunuchorum falſò conjugio dixi quidem aliquid antea: nunc verò quid ſentiam ſemel aperiam. Rogatus aliquando à quadam Eccleſia, quid de ejuſmodi hominum matrimonio (ſi modo matrimonium eſt) exiſtimarem: reſpondi, ſive hoc ab initio reſciverit mulier, ſive minus, ſive conqueratur, ſive in ejuſmodi conjunctione acquieſcat, ejuſmodi conjunctionem non modo prorſus nullam eſſe, id eſt, indignam ſancto & honeſto matrimonii nomine, ſed etiam in omni bene conſtituta Eccleſia prorſus intolerabilem.

Primum enim nulla ex iis cauſis, propter quas ordinatum eſt à Deo matrimonium, in ejuſmodi conjunctione locum habet. Nam quod ad generationem attinet, quæ eſt primaria à Deo inſtituti matrimonii ratio, non modo

[2] *Vide lepidiſſimum can. 29. extra, de ſponſalib.*

modo nullus homo ſic generatur, ſed etiam horrendo quodam modo plurimi homines perduntur, quum ejuſmodi vir muliebre ſemen inutile reddat, adeo ut non modo pro ſcortatore, ſed etiam pro homicida ejuſmodi hominem habeam. Etſi enim in ſcortatione magnum vitium ineſt, tamen in ea ſimpliciter contra naturam non peccatur, ſed tantum in ἀταξίᾳ. Deinde quod ad alteram matrimonii cauſam attinet, nempe ad remedium adverſus uſtionem & incontinentiam, dico non modo non ſic extingui vehementem illum affectum, ſed etiam incendi quam maxime, tum ex aſſiduo objecti moventis conſpectu, tum etiam ex ejus uſu, quem effectus nullus conſequatur. Præterea quod nonnulli domeſtica officia prætexunt, etſi colore aliquo non caret, tamen vanum & inane eſſe res ipſa demonſtrat. Qui enim probabile eſt, ejuſmodi vel virum vel mulierem ſic una poſſe ſimul conſueſcere, perinde ac ſi continentiæ dono eſſent præditi? Itaque quum hæ tres ſint cauſæ legitimi matrimonii, quarum nulla in hac, de qua diſſerimus, conjunctione locum habeat, conſequitur nullum eſſe ipſo jure ejuſmodi matrimonium: & quod cum tanta turpitudine, atque ita cum tam immani ſcelere homicidii conjunctum eſt, plane intolerabile merito judicari. Nam ſi quis objiciat, ne in ſterilitate quidem alterius aut utriuſque partis primariam illam cauſam locum habere, reſpon-

reſpondeo primum, ſterilitatem eſſe vitium intrinſecum, & quod ſenſu non percipiatur, ſed uſu potius & experientia. Deinde addo, ſterilitatem, quamvis non ſemper ſit reipſa medicabilis, merito tamen medicabilem præſumi. Dico præterea, etiam ſi ex ſterilium congreſſu nihil naſcatur, tamen aliquatenus naturalem eſſe conjunctionem, in qua ſaltem ſecunda matrimonii cauſa locum habeat. Ex quibus rationibus, efficitur, longe aliud eſſe conſtituendum, de ſterilium, quam de caſtratorum matrimonio. Secundo, benedictio ejuſmodi nuptiarum quid aliud fuerit, quam manifeſtum Eccleſiæ ludibrium? Tertiò, quod tandem vocationis ſuæ teſtimonium habere poteſt in ſua conſcientia, qui de matrimonio cogitat, & tamen iis caret, quæ ad plenum & juſtum matrimonium neceſſario requiruntur?

Concludo igitur ex his omnibus, recte conſtituiſſe Leonem Imperatorem, *(a)* ut tales conjunctiones non modo non probentur, ſed etiam inter ſcortationes numerentur: & qui ejuſmodi nuptiis benedixerit, exauctoretur. Sed quid ſi reſciverit hoc vitium mulier, & tamen in ejuſmodi maritum conſenſerit? Reſpondeo, nullam quidem ei factam injuriam videri, ſed tamen non efficere mulieris ſcientiam, quo minus damnetur, quod eſt contra bonos mores, & ſuapte natura, ſicuti diximus, deteſtabile.

[a] *Leo Novell.* 98.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google